Internationale Bibliotheek

2

EDWARD CLODD.

DE KINDSHEID DER GODSDIENSTEN.

UIT HET ENGELSCH BEWERKT
ONDER TOEZICHT VAN

Dr. C. P. TIELE.

---

f 0.60

Uitgave van S. L. van Looy
AMSTERDAM.

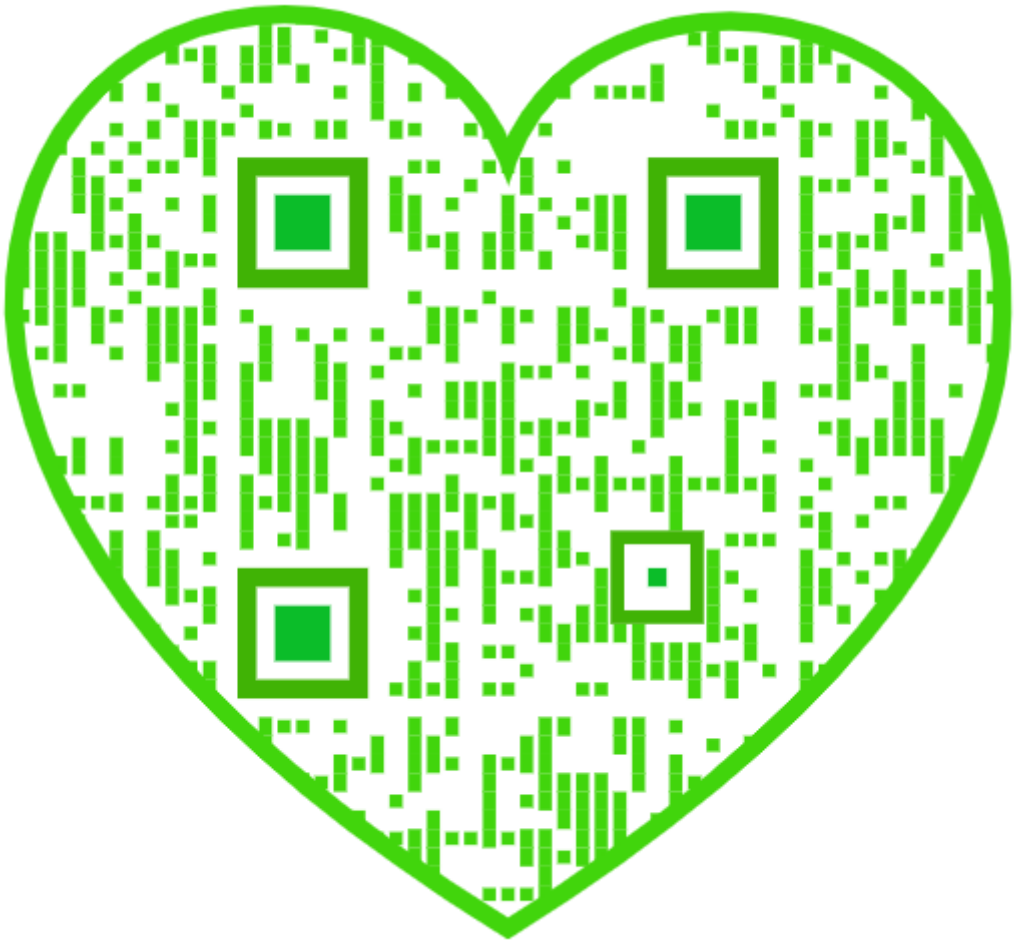

INTERNATIONALE BIBLIOTHEEK.

EDWARD CLODD.

De Kindsheid der Godsdiensten.

Bevattende een eenvoudig verhaal
van
HET ONTSTAAN EN DE ONTWIKKELING VAN
MYTHEN EN LEGENDEN.

UIT HET ENGELSCH BEWERKT ONDER
TOEZICHT VAN

DR. C. P. TIELE.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

Een dichter die vele verstandige en liefelijke denkbeelden in schoone gedichten heeft uitgesproken, schreef eens eenige regelen op den geboortedag van een groot en goed man, wiens levensvreugd het was te luisteren naar alles wat de natuur ons te zeggen heeft en die nog niet lang geleden deze aarde verliet, om in een ander deel van Gods groot heelal nieuwe schoonheden te leeren kennen.

Het gedicht zegt ons dat, toen het knaapje in zijn wieg lag,

». . Natuur, zijn minnemoer sprak,
Terwijl ze hem tilde op heur schoot;
»Zie, dit boek schreef uw Vader voor u
Lees het vlijtig, dan wordt ge groot."

»Kom," sprak ze, »kom, ga met mij meê
Naar een vreemd, een onbekend land
En lees wat nog niemand las
In de schriften van Gods hand."

»En hij ging met moeder natuur
Langs stroom en berg en dal,
En zij zong voor hem nacht en dag
De rijmpjes van 't heelal.

»En werd het soms bang aan zijn hart
En scheen hem de weg soms lang,
Dan verzon zij een nieuw verhaal
Of een wondervoller gezang.

Van die schoone geschiedenis »zonder einde" waarnaar Agassiz (want hem bedoelt Longfellow in het gedicht) zoo gaarne luisterde, eene geschiedenis even waar als verwonderlijk en even schoon als waar, wil ik u gaarne iets verhalen, indien gij ook lust hebt om uwe jonge oogen te openen voor die gezichten, die steeds bekoorlijker worden en uwe ooren voor die klanken zonder wanklank; zoo niet, dan is dit verhaal niet voor u geschikt.

Om goed te leeren, hetgeen de natuur steeds bereid is ons te onderwijzen, moeten wij jong beginnen, want dan is het geheugen, »zacht als was om te ontvangen en hard als marmer om te onthouden." De geest, evenals een mes, verroest spoedig wanneer hij niet gebruikt wordt. Wanneer het oog niet geoefend wordt om te zien, wordt het duister; wanneer het oor niet geoefend wordt om te hooren, wordt het dof; en dit is de reden waarom zoovele menschen, die verzuimen hun verstand te scherpen door onderzoek en nadenken, het leven doorgaan en het verlaten zonder er iets van te weten in welk een wereld van schoonheid, goedheid en wonderen zij geleefd hebben.

Ik zou dus gaarne zien dat gij de schatten vergaderdet die de aarde en de hemel ons schenken, als rijkdommen welke geen mot noch roest kunnen be-

derven en waarbij geen dieven kunnen doorbreken en stelen; welke den armsten knaap, die dankbaar is voor het plekje blauwen hemel boven de nauwe straat waarin hij woont, gelukkiger en dus rijker maken dan den rijksten grondbezitter, die zijne door de zon beschenen akkers en bosschen met een onverschillig oog aanziet.

Ik denk dat gij er belang in zult stellen, eenige merkwaardige verhalen te leeren kennen, waarin de menschen der oudheid getracht hebben de geschiedenis van het heelal te beschrijven, hoe het ontstond en hoe het onderhouden wordt. Sommige dier verhalen zijn eerst in de allerlaatste jaren aan het licht gekomen en wel door den volhardenden arbeid van geleerde, mannen, die ze gevonden hebben in de heilige schriften van zekere godsdiensten van het Oosten.

Daarna zullen wij, als we de leiding van de mannen der wetenschap door dat duister, oud verleden volgen, iets vernemen van de ontzaglijke veranderingen, die, door vuur en water teweeggebracht, aan de oppervlakte der aarde hare woeste, ruwe gedaante hebben gegeven, en tevens van de vreemde schepselen die hier leefden en streden, eer de mensch, het verhevenste van Gods schepselen, hier werd geplaatst. Nadat wij dan gezien zullen hebben, hoe de eerste menschengeslachten langzamerhand groote gedeelten der aarde bedekten, zal de weg gebaand zijn om te spreken van het groote stamvolk welks vele afstammelingen zich verspreid hebben over bijna geheel

Europa, over groote gedeelten van Azië en over Amerika, nadat het door Columbus ontdekt was. Wij zullen iets vernemen omtrent het leven dat deze voorouders leidden terwijl zij nog te zamen leefden, omtrent de taal die zij spraken, de gedachten die hun hart vervulden en hoe die gedachten nog onder ons en andere volken voortleven in allerlei, zoowel zonderlinge als aantrekkelijke gedaanten.

Want ik denk dat het voor sommigen uwer wel iets nieuws zal zijn te vernemen dat de geliefde oude sprookjes, die nu uitkomen in fraai vergulde banden met mooie plaatjes, zooals Asschepoester, Sneeuwwitje en Roodkapje, ouder zijn dan alle schoolboeken en, natuurlijk in een eenigszins anderen vorm, reeds duizenden van jaren geleden in Azië door vaders en moeders aan hunne kinderen werden verteld, toen Europa nog bedekt was met dichte bosschen waarin groote wilde dieren rondzwierven.

Hier moet ik een oogenblik stilstaan om te zeggen, dat slechts zeer weinig van hetgeen wij weten omtrent de zaken waarover ik reeds heb gesproken uit boeken geleerd is. De geleerden, verlangend om meer te weten van dat lang verleden waaruit wij zijn voortgekomen, hebben niets van zijne overblijfselen te gering geacht voor hun onderzoek. Zij hebben aan de hellingen der dalen waar eenmaal rivieren doorheen stroomden, de steenen gereedschappen en wapenen opgespoord, waarmede de eerste menschen werkten of streden, en de grotten doorzocht, waar in oude tijden mensch en

dier eene schuilplaats vonden; zij hebben groote aardheuvelen en graven geopend, om de overblijfselen der dooden, die er in waren gelegd; zij hebben het teekenschrift ontcijferd, geschilderd op de muren van tempels die bedolven waren onder het gedurende eeuwen aangevoerde zand, en de wigvormige letters gehouwen in rotsen of gegrift in steenen, in de zon gedroogd, zoowel als het schrift op vermolmden papyrus, gedroogde palmbladeren, boomschors en andere dingen; zij hebben de nu gebruikelijke woorden nagespoord tot aan de wortels waaruit zij ontstaan zijn, en de tooververtellingen en legenden nagegaan tot aan de volken, in wier verbeelding vele er van ontstonden; en zoo zijn rijke schatten van kennis tot ons gekomen op eene wijze, waarvan onze voorouders zelfs geene voorstelling konden hebben.

Ten laatste, ofschoon volstrekt niet het minste, zullen wij eenige van de heilige boeken van Indië, Perzië, China, Arabië en andere landen openslaan, om zelven te zien wat de wijsste en beste menschen der oudheid gedacht hebben over dit verwonderlijke leven en hetgeen er op volgen zal. Want de gedachte beheerscht de wereld. Zij maakt geen gerucht, maar leeft en regeert nog dan, wanneer al de drukte en beweging die haar schenen te zullen verstikken tot stilte zijn gebracht; en, terwijl de groote werken, welke de hand van den mensch onder hare leiding volbracht, vergaan zijn of nog slechts bestaan om te getuigen van pracht en heerlijkheid die voor altijd voorbij zijn gegaan,

blijft de gedachte bij ons in de woorden van wijsheid die »niet zullen vergaan" en waarop wij wel zullen doen te letten.

Ik heb reeds gezegd hoeveel rijker ons leven wordt aan vreugde, wanneer wij de ooren openstellen voor de liefelijke stem der natuur, en de oogen openen voor hare schoonheden en ik voeg er bij, hoeveel rijker het wordt aan vertrouwen, reeds door eene geringe kennis van de godsdiensten, die tot op dezen dag de hoop en de steun zijn van honderden millioenen onzer medemenschen. Wij leeren daardoor hoe de Alvader, om den krachtigen naam te bezigen, waarmede de oude Noormannen hem noemden, altijd zijne kinderen nabij is geweest, nu en in vervlogen dagen, en dat er nooit een tijd is geweest waarin hij zich aan de menschen onttrok, en het hem onverschillig was of zij boos of heilig waren, maar dat in alle tijden en aan alle plaatsen het menschelijk leven geheiligd wordt door zijne tegenwoordigheid. Wij zullen daardoor ook leeren :

»Dat steeds, door alle eeuwen henen
Ieder mensch een menschlijk hart heeft;
Dat zelfs in den wilden boezem
Strijd bestaat en smachtend wenschen
Naar het onbegrepen goede,
Dat der hulpeloozen handen,
Blindlings tastend in het duister,
Toch de hand des Vaders vinden,
Die hen steunt en sterkt en opheft."

zoodat wij, wanneer wij lezen hoe de arme wilden, zoekende naar die macht die zij om zich heen gevoelen, niet in staat zijn zich te verheffen boven de aanbidding van een bos vederen of een hoop steenen, erkennen, dat ook zij iets gevoelen voor den Levenden God, en verzekerd zijn, dat hij ten slotte die zoekende kinderen tot hem zal leiden.

De menschen verkregen grootscher en onbekrompener denkbeelden aangaande God, toen zij ontdekten, dat de aarde één is onder vele hemellichten die zich rondom de zon bewegen, en dat de zon zelve één is onder de ontelbare zonnen die als stofjes aan den hemel zijn uitgestrooid, en wij allen, die tot vertrouwen geschapen zijn, zullen meer vertrouwen in en liefde tot God verkrijgen, wanneer wij leeren inzien, dat onze godsdienst één van de vele bestaande godsdiensten is en dat er nergens een volk bestaat geheel zonder God.

Om een eenvoudig beeld te gebruiken, wij zullen inzien, dat het met de godsdiensten der wereld is als met de aangezichten der menschen, die allen iets met elkander gemeen hebben; een neus, oogen, een mond, en zoo voort; terwijl zij toch allen verschillend zijn en sommigen veel schooner zijn dan anderen. Wij zullen ook inzien, dat wanneer ergens een godsdienst bestaat die diepe wortels heeft geschoten in het leven van een volk, er in dien godsdienst eene waarheid moet liggen die hen heeft gesteund, en die waard is opgespoord te worden. Want de zielsbehoeften van

den mensch kunnen evenmin voldaan worden door een leugen, als zijn lichamelijke honger door een steen gestild kan worden. Ik wensch u dit zeer op het hart te drukken, omdat gij de beteekenis van deze wereld nooit goed zult begrijpen, wanneer gij tevreden zijt met die halve kennis van den godsdienst van andere, zoowel wilde als beschaafde volken, waarin de meeste menschen berusten en die ons van die godsdiensten slechts valsche begrippen kan geven.

Bedenkt dat waar onwetenheid bestaat, duisternis heerscht, maar dat de kennis licht aanbrengt; en daar de kennis van God, die verkregen wordt door het bestudeeren van den mensch en zijne woonplaats, de aarde, »groeit van meer tot meer," zal een zuiverder kennis van hem het hart verblijden, door de valsche begrippen omtrent hem te verdrijven, die arme, zwakke, beschroomde zielen verschrikten; die zelfs de oorzaak waren, dat sterke mannen beefden, en hunne beste vermogens, verlamd en gebonden, opofferden aan het toornige wezen waarvoor zij hadden leeren sidderen; die de oorzaak waren, dat het schoone mismaakt werd, alsof iets leelijks aangenaam kan wezen aan hem, die »alles te zijner tijd schoon heeft gemaakt."

HOOFDSTUK II.

Legenden der oudheid omtrent de Schepping.

In alle landen en tijden heeft de mensch bij het zien van den grooten, zwijgenden hemel met zijn rustelooze zon, maan en sterren, en van deze aarde, met haar rijk en veelkleurig gewaad, de vraag gedaan: »Hebben deze dingen zich zelven gemaakt? Hebben zij eenen Maker gehad? Zoo ja, hoe heeft hij ze gemaakt en hoe lang geleden? Wie kan Hij zijn?" En er zijn allerlei antwoorden op die vragen gegeven en niet weinig vreemde geschiedenissen bedacht om die moeielijke zaak te verklaren.

Het is u wel bekend, dat tot de vele begrippen van vroegeren tijd, wier verkeerdheid nu is gebleken, ook de meening behoorde, dat de aarde een vlak en stilstaand voorwerp was, en dat alleen te haren behoeve de zon bij dag en de maan en de sterren bij nacht hare stralen verspreidden. Over die meening behoeft gij u niet te verwonderen, want het was de eenige die toen mogelijk was. De menschen konden niet anders over de dingen spreken dan zij hun voorkwamen, en wij spreken nog over het op- en ondergaan

der zon, ofschoon wij weten, dat zij dit in het geheel niet doet. Wanneer gij uit boeken en op andere wijzen niets geleerd hadt van de rondheid der aarde en hare beweging in de ruimte, en uw gansche leven opgesloten waart geweest in eene groote vlakte waar geene bergen den langen gezichteinder afbraken en u het gezicht vergunden, bij voorbeeld, van de zee die den romp van een schip in de verte bedekt, dan zoudt gij ook gemeend hebben, dat de aarde vlak was en stilstond, en verlicht werd door de zon die dagelijks den hemel doorliep, omdat uwe zintuigen u tot die meening zouden brengen. Gij zoudt dan ook niets weten van de grootte en den afstand van de zon en de sterren en zoudt wellicht de onnoozelste gissingen omtrent die zaken gemaakt hebben, even als sommige wijze Grieken deden. Een van hen zeide, dat de maan zoo groot was als dat gedeelte van Griekenland, vroeger bekend als de Peloponnesus, maar nu Morea genoemd, en werd om die vermetelheid uitgelachen; terwijl een ander geloofde, dat de flauwe lichtgordel die, naar een schoonen mythe, de Melkweg wordt genoemd, en die zooals wij weten bestaat uit millioenen sterren, waarvan onze zon er één is, de plaats was waar de twee helften van den hemel elkander aanraken. Ook duurde het zeer lang eer de menschen wilden gelooven dat er millioenen menschen bestaan wier voeten in tegenovergestelde richting van de onze geplaatst zijn, aan de andere zijde der aarde.

Maar naarmate de menschelijke geest dieper in het

wezen der dingen doordrong, bleken vele zaken anders te zijn dan zij schenen, en zoo werd alle juistere kennis omtrent de bestaande voorwerpen verkregen door eene langzame en zekere verbetering van hetgeen de zintuigen eerst hadden geleerd. Er zou een dikker boek dan dit noodig zijn om u te vertellen langs welke donkere en gevaarvolle wegen de groote geesten der oudheid den weg naar het licht moesten zoeken, in welke stilte en met hoeveel vrees zij werkten en met welken schroom zij hunne ontdekkingen aan eenige weinige trouwe vrienden mededeelden, maar gij zoudt wèl doen die geschiedenis te bestudeeren. Laat ons nu eenige van de oude legenden omtrent den aanvang der dingen van naderbij beschouwen. Zij zijn grootendeels slechts weinig bekend, en ofschoon de vorm waarin sommigen tot ons komen ruw en dwaas is, verdienen zij niet dat wij er om glimlachen. Zij waren waar voor hen die ze bedachten, en de wijze zal zich verheugen er deze waarheid in te vinden: dat de mensch in het werkelijk bestaan van aarde, zee en hemel eene nog hoogere werkelijkheid heeft gezien, namelijk eene oorzaak zonder welke zij nooit bestaan zouden hebben, eene oorzaak waaraan hij verschillende namen heeft gegeven en die hij op velerlei zonderlinge wijzen heeft aangebeden.

De geest waarin die oude gissingen naar de waarheid gelezen behooren te worden, is goed uitgedrukt in het volgende verhaal, afkomstig uit een oud boek, toegevoegd aan één van de Veda's of heilige boeken der Hindûs.

Een vader gebiedt zijn lichtzinnigen zoon, die geen gevoel heeft voor het wonderbare, hem de vrucht te brengen van den grooten banaan of Indischen vijgenboom. »Breek hem door," zeide de vader, »wat ziet gij dan?" »Eenige zeer kleine zaadjes," antwoordde de zoon. »Breek er één van open, wat ziet gij er in?" vroeg de vader. »Niets, mijn vader," antwoordde de zoon. »Mijn kind," zeide de vader, »dáar, waar gij niets ziet, is de kiem van een grooten bananenboom!"

Ter vergelijking met de verhalen die volgen, zal het goed zijn hier eene eenvoudige schets te geven van de twee scheppingsverhalen die voorkomen in het Boek Genesis.

In het eerste verhaal, dat vervat is in hoofdstuk I vs. 1 tot hoofdstuk II vs. 4, wordt gezegd: »In den beginne schiep God hemel en aarde."

Op den eersten dag werd het licht geschapen en gescheiden van de duisternis, en veroorzaakte dus dag en nacht.

Op den tweeden dag werd een uitspansel boven de aarde gevormd, dat scheiding maakte tusschen de wateren op de aarde en die welke vergaderd werden voor regen. (Zooals uit Genesis VII vs. 11 blijkt, stelde men zich dit uitspansel of koepeldak voor als vol luiken, die geopend werden wanneer de regen moest worden doorgelaten. Het denkbeeld dat de hemel een groot dak is dat een vlakke wereld omsluit, wordt door onwetenden lichtelijk opgevat; de Polynesiërs bij voorbeeld noemen vreemdelingen »hemelbrekers,"

als die van buiten af door dien hemel zijn komen breken):

Op den derden dag werd het overgebleven water bijeenvergaderd tot zeeën en de grond geschikt gemaakt om gras en kruiden en boomen voort te brengen.

Op den vierden dag maakte God de twee groote lichten, de zon en de maan: ook de sterren.

Op den vijfden dag bevolkte hij de wateren met visschen en het uitspansel des hemels met vogels.

Op den zesden dag werd het werk der schepping voleindigd, doordien de aarde viervoetige en kruipende dieren voortbracht, terwijl man en vrouw, als het laatste en voornaamste, »geschapen werden naar het beeld van God", die alles beschouwde wat hij gemaakt had, zag dat het goed was, en den zevenden dag van zijnen arbeid rustte.

Het tweede verhaal, dat is opgeteekend in Genesis II vs. 4^b tot het einde, spreekt van de aarde als zonder water en planten en boomen, omdat er geen regen was en geen mensch om den grond te bebouwen.

Toen werd de aarde bevochtigd door een damp, en de mensch werd uit het stof der aarde gemaakt door den Heere God, die den adem des levens in zijne neusgaten blies, zoodat hij eene levende ziel werd.

Toen werd de mensch in den hof van Eden geplaatst met verlof om van de vrucht van alle boomen te eten, behalve van den boom der kennis van goed of kwaad. Daarna werden de dieren en vogels gemaakt

en tot Adam gebracht opdat hij hun namen zou geven. Het laatst van alles maakte de Heere God eene vrouw van eene ribbe uit Adams zijde genomen terwijl hij sliep.

Hier zult gij wellicht vragen: hoe moeten deze en andere Bijbelsche verhalen gelezen worden? Wat zij ons verhalen aangaande de schepping, den eersten toestand van den mensch, het heelal waarin wij leven, den ouderdom der aarde en andere dergelijke zaken, verschilt zoozeer van hetgeen de leerboeken over deze onderwerpen zeggen, dat wij verlegen zijn wat wij moeten gelooven.

Het antwoord dat ik u op deze vraag zal trachten te geven eer wij tot andere legenden overgaan, zal u het verdrietig werk kunnen besparen, van in latere jaren veel te moeten ontleeren wat dikwijls omtrent deze zaken onderwezen wordt.

Daar hetgeen omtrent één Bijbelsche legende gezegd zal worden, ook toepasselijk is op al de overigen, zullen wij over de reeds vermelde scheppingsverhalen spreken.

In vroegere jaren hield men ieder woord van deze legenden voor letterlijk waar, en er zijn nog vele menschen die dit gelooven en daarbij op vreemde wijze het feit voorbijzien, dat het verhaal in het eerste hoofdstuk van Genesis gegeven, aangaande de wijze waarop en de orde waarin de dingen geschapen werden, verschilt van het verhaal in het tweede hoofdstuk gegeven, en dat dus een van beide verkeerd

moet zijn. Na verloop van tijd scheen het Bijbelsch verhaal tegengesproken te worden door het getuigenis van de overblijfselen van het verledene, die diep in de aarde gevonden worden, en ofschoon er vele boeken geschreven zijn met het doel om te bewijzen dat er geen wezenlijke tegenspraak bestaat, is het nog steeds mislukt dit te bewijzen. Om deze reden hebben anderen de verhalen in Genesis verworpen als ijdele en doellooze verzinsels, welke het gezond verstand zoowel als de wetenschap ons gebieden te verwerpen. Hieruit ziet gij dus dat er drie verschillende beschouwingen van deze zaak bestaan, over ieder van welke wij kortelijk moeten spreken.

1. Er zijn menschen die gelooven dat God alle dingen in zes dagen gemaakt heeft, dat Hij de zon en de maan aan den hemel geplaatst heeft op den vierden dag na het ontstaan van het licht, en tusschen de schepping der planten en der dieren in, omdat zij het aldus in den Bijbel geschreven vinden.

Nu is het niet verstandig iets als waar aan te nemen alleen op grond, dat wij het in een boek vinden, omdat, indien het dan blijkt dat de schrijver van dat boek zich vergist heeft, dat zijne kennis onvolkomen is en zijne beweringen met de feiten in strijd zijn, de grond waarop ons geloof rust ons ontnomen wordt en het geloof daarmede valt. Bij het lezen van boeken over geschiedenis, wetenschap of eenig ander onderwerp, gelooven wij dat de schrijvers naar hun beste weten alles hebben te boek gesteld

wat omtrent de zaak gezegd kan worden en wij willen gaarne vernemen wat zij ons te zeggen hebben, en daarop vertrouwen, daar zeer weinigen van ons den tijd of de bekwaamheid hebben om zelven te onderzoeken. Maar wij zijn niettemin bereid om het te laten varen, wanneer het bewezen wordt verkeerd te zijn, en ons te verheugen in de nieuwere kennis, welke de tijd aanbrengt.

Dat wij dit ook moeten toepassen op het lezen van den Bijbel, heb ik in een later hoofdstuk trachten te bewijzen. De onbekende schrijvers van Genesis, die naar het schijnt dit boek samenstelden naar andere geschriften, en die met de legenden van andere volken bekend waren, zooals blijkt uit de overeenkomst tusschen de verhalen der Joden, der Babyloniërs en der Perzen, spreken van de aarde als eer geschapen dan de zon en als overwelfd door een gegesloten uitspansel. De aarde was voor hen een vlak, onbeweeglijk voorwerp, en daar er nooit eene stem uit de onzichtbare wereld is gekomen om den mensch te onderwijzen in dingen welke God hem in staat gesteld heeft te onderzoeken, waren die schrijvers niet wijzer dan de wijsste menschen van den tijd waarin zij leefden. Maar de ronde aarde vervolgde niettemin hare loopbaan met eene snelheid van negentien mijlen in elke seconde, anders zouden lente en zomer, herfst en winter niet bestaan hebben.

Indien er onder de heilige boeken op de wereld, die alle, zooals wij later zien zullen, door hen die er

in gelooven als woord voor woord ingegeven beschouwd worden, een boek was geheel vrij van misslagen en waarin geene vergissingen mogelijk waren, dan zouden wij daar gaarne uit leeren, daar de onderzoeker der waarheid slechts één wensch kan hebben, namelijk, te weten wat waar is. Maar zulk een boek heeft nooit bestaan en zal nooit bestaan, omdat elk boek het werk is van menschen en dus onderhevig aan dwaling. Het eenige volmaakte is dat, hetwelk de hand van den Almachtige op de aarde met hare rotsen geschreven heeft.

2. Zij die meenen dat er geen wezenlijk verschil bestaat tusschen de verhalen van den Bijbel en de feiten der wetenschap, beweren dat, wanneer gezegd wordt dat God den hemel en de aarde in zes dagen gemaakt heeft, geene dagen elk van vier-en-twintig uren bedoeld worden, maar eeuwen of tijdperken van onbekenden, maar langen duur.

Wij zullen allen moeten erkennen dat het zeer gevaarlijk is in woorden eene beteekenis te leggen, die het onduidelijk maakt wat hij, die ze gebruikte, wilde zeggen, en daardoor hunne eenvoudige bedoeling wegneemt. Zij zijn veel te heilig om er mede te spelen en door meer dan éene beteekenis aan de woorden te geven kan men ze doen beduiden al wat de verbeelding bedenkt. Er kan geen twijfel bestaan dat in Genesis werkelijke dagen bedoeld worden, daar aan elken dag een morgen en een avond wordt toegeschreven (zie hoofdstuk I, vs. 5, 8, 13, 19, 23,

31), en dit, verbonden met het feit dat de aanwijzing van den zevenden dag der week als den Joodschen Sabbath gegrond was op het heiligen van dien dag door God, bewijst dat de schrijver niet gedacht heeft aan tijdperken en dergelijke woorden, die geen bepaald tijdsverloop uitdrukken.

Het gebruik van het getal zeven herinnert ons dat sommige getallen door de volken der oudheid voor heilig werden gehouden, en dat het geheimzinnig geloof daaromtrent nog voortleeft in dwaze en onberedeneerde vrees en in spreekwijzen, omtrent het geluk of het ongeluk dat aan die getallen verbonden is. De aloude aanbidding van de zon, de maan en vijf planeten verklaart misschien waarom zeven als een heilig getal gekozen werd door sommige oostersche en westersche volken, even als de schijnbare veranderingen in het voorkomen van de maan, bekend als hare schijngestalten, die om de zeven dagen plaats hebben, wellicht de oorzaak zijn van de zeer oude verdeeling van den tijd in weken.

Met die heiligheid van het getal zeven schijnt de overlevering van eene schepping in zeven dagen en het veelvuldig gebruik van dat getal in den Bijbel, in verband te staan, dat hierdoor weder overging in vele legenden der middeleeuwen, terwijl de verhalen van de zeven slapers, zeven wijzen, zeven wonderen der wereld, en zoo meer, eveneens toonen hoeveel gewicht in den ouden tijd aan dat getal werd gehecht.

3. Het is verstandig noch goed het Bijbelsch ver-

verhaal te verwerpen. Wij moeten rechtvaardig zijn jegens het verledene, en hebben daaraan grootere verplichting dan wij ooit kunnen vergelden, daar die vergissingen de zekere kennis van onzen tijd hebben mogelijk gemaakt. Hoe kinderachtig die oude verklaringen der dingen ons mogen voorkomen, zij waren het werk van eerlijke mannen die, indien zij nu leefden, gaarne hunne verhalen zouden verbeteren naar de groote ontdekkingen van den lateren tijd. Die verhalen bevatten ook voor alle tijden deze waarheid, dat elke uitwerking eene oorzaak heeft, en dat het groote geheel der dingen getuigt van eene Macht die in staat is dat alles overeenkomstig hare bedoelingen voort te brengen en te onderhouden; eene Macht waaraan de mensch den naam geeft van God.

Veracht daarom het oude niet, omdat het oud is, en verwerpt ook het nieuwe niet omdat het nieuw is, maar waardeert elk bericht der oudheid naar de waarheid die er in vervat kan zijn, want indien het die in het geheel niet bevat, zal het vergaan, hoeveel millioenen er ook aan mogen gelooven en met welke luide kreten zij ook mogen trachten de stemmen dergenen, die er niet aan gelooven, te versmoren.

Nu zullen wij overgaan tot andere legenden, te beginnen met die der Babyloniërs [1]), wier woeste en ruwe trekken eene groote tegenstelling vormen met den eenvoud en de stille waardigheid van het ver-

[1]) Zie noot A.

haal in Genesis. Deze legende, die ongetwijfeld juist is overgebracht, is tot ons gekomen door een Babylonischen priester, Berosus genaamd, die in den tijd van Alexander den Groote leefde. De legende der schepping in den ouden Fenicischen godsdienst stemt er geheel mede overeen.

Er was een tijd toen alom duisternis was en water. Hieruit ontstonden afzichtelijke schepselen; gevleugelde menschen met de pooten en de hoorns van geiten, stieren met menschenhoofden en dergelijke monsters. Over die allen heerschte eene godin, de moeder van alle wezens, die door Bel, den opperste der goden, in tweeën werd gehouwen; waarna hij van de eene helft de aarde en van de andere helft den hemel maakte. Hierdoor stierven de monsters, daar zij het licht niet konden verdragen. Dit ziende, sneed Bel zich het hoofd af, en daarop vermengden de goden het bloed, dat daaruit stroomde, met het stof der aarde en vormden daaruit den mensch, die aldus deel had aan de goddelijke natuur. Daarna maakte Bel de zon, de maan, de sterren en vijf planeten.

Eene legende in den ouden godsdienst der Egyptenaren zegt dat de zon zich zelve wondde en dat zij uit den stroom van haar bloed alle wezens schiep.

Perzische legende: Volgens het heilige boek der Pârsîs, het Zend-Avesta, schiep Ormuzd de goede wereld en Ahriman de booze, als tegenschepping. Deze schepping zou 12000 jaren duren. Ormuzd schiep het

vast gewelf des hemels en de aarde waarop het rust, en woonde op den top van een berg, zoo hoog, dat hij tot in den hoogsten hemel doordrong en de bron des lichts bereikte. Toen maakte hij de zon, de maan en de sterren om hem te helpen in zijn strijd met de vreeselijke macht der duisternis; terwijl het heelal aldus geschapen werd in zes tijdperken; de mensch, evenals in Genesis, het laatst van alles. Het schoone geloof, dat in het hart van den edelen stichter van den ouden Perzischen godsdienst leefde, dat het goede in het einde de overwinning zou behalen over het kwade, zullen wij later leeren kennen, wanneer wij over dien godsdienst spreken.

Legende der Hindûs: uit een belangrijk boek van den Brahmaanschen godsdienst, genaamd de wetten van Manu, welks eerste gedeelte over de schepping handelt.

Het heelal lag in duisternis, toen Brahmâ, de hoogste god zelf onzichtbaar, de duisternis verdreef na eerst het water te hebben voortgebracht en in beweging gesteld. Uit een zaad dat hij er in had gelegd, kwam een gouden ei voort, schitterend met duizende stralen, en in dit ei deed Brahmâ zich-zelf geboren worden. Daar leefde hij in, en spleet ten slotte het ei in tweëen, zoodat de éene helft er van de hemel en de andere de aarde werd.

(De Finnen geloofden dat de hemel en de aarde gemaakt waren uit een geopend ei, zoodat de bovenste helft van de schaal de hemel werd, de dojer de aarde en het wit de alles omringende oceaan.)

Toen bracht Brahmâ den geest voort en schiep eene menigte geringere goden en wijze mannen, die op hunne beurt de dieren en de geesten, de wolken, bergen en rivieren schiepen.

Gij hebt zeker wel eens gehoord van de meening der Hindûs, dat de aarde rust op op-elkander staande dieren, terwijl vier olifanten onderaan zijn geplaatst, omdat hunne pooten reiken tot geheel in de diepte!

Scandinavische legende:

»Er was een tijd
Toen niets bestond,
Geen klank, geen zee
Geen frissche stroom.
Er was geen aarde
Noch hemelruim,
Niets dan een leêge
En gapende afgrond,
Gansch zonder groen."

Ten zuiden van dien gapenden afgrond was een gewest van vuur, en ten noorden een ijskoud en donker verblijf. Stroomen venijn vloeiden uit het noorden in den afgrond en vulden dien met ijs, maar van het zuiden stroomde er vuur in, dat op het ijs viel en het deed smelten. Uit de gesmolten droppels ontstond de reus Ymir, die, zelf zeer gevreesd, eene familie had van geweldige ijs-reuzen. Er ontstond ook eene koe uit het gesmolten ijs, die niet alleen de reuzen voedde met hare melk, maar ook uit de met zout en ijzel

bedekte steenen al likkende eenen krachtigen, schoonen man vormde, wiens zoon de vader werd van Odin, Vili en Ve. Deze drie versloegen Ymir en van zijn vleesch maakten zij de aarde, van zijne beenderen de bergen, van zijn haar de boomen, van zijn schedel den hemel, van zijne hersenen de drijvende wolken, en van zijne wenkbrauwen een muur rondom de aarde om zich te beveiligen tegen de reuzenzonen van Ymir, wier toorn zij vreesden.

De oude godsdienst der Scandinaviërs, die een tak uitmaken van den grooten Germaanschen stam, is vervat in twee boeken bekend als de »Edda's", een woord dat naar men meent over-grootmoeder of stammoeder beteekent. De oudste Edda bevat de oude mythische gedichten en de jongere Edda, meest in proza geschreven, bevat dergelijke heidensche legenden als de zooeven verhaalde, vermengd met latere denkbeelden. Over Odin, den Alfadir, wordt daarin aldus gesproken:

Gangleri begon met de vraag: »Wie is de eerste of de oudste van alle goden?" Har zeide: »Hij heet Alfadir (Alvader) in onze taal, maar in het oude Asgard (of verblijf der goden) had hij twaalf namen."

»Odin wordt Alfadir genoemd, omdat hij de vader is van al de goden, en ook Valfadir (verkiezende Vader), omdat hij allen die in den strijd vallen, tot zijne zonen verkiest, tot wier woning hij Valhalla (het verblijf der uitverkorenen) gereed gemaakt heeft."

De oude Noormannen spraken van den dood als Heimgang; dat is »naar huis gaan", eene gedachte die altijd liefelijk en teeder is, maar vooral wanneer zij afkomstig is van die woeste zwervers op de »onbewoonde zee".

Grieksche legende: uit de Theogonie, of »oorsprong der goden", door sommigen gehouden voor een der werken van Hesiodus, een oud dichter. De griekssche priesters en wijzen hebben er grooten eerbied voor.

In den beginne bestond de groote en vormelooze Chaos, daaruit ontstonden Gaia, de ronde aarde, en de duistere en sombere Tartarus, onder de aarde. Toen verscheen de schoone Eros, of Liefde. Uit den Chaos kwamen ook nacht en duisternis voort en uit dezen het daglicht, terwijl de aarde het aanwezen schonk aan Uranus, den alles omringenden sterrenhemel en aan de bergen en de zee. Toen huwden Gaia en Uranus en uit hen kwamen half-goden en menschen voort.

Wanneer gij meer zult weten van de oude volken die hunne gedachten over de aarde, den hemel en de levende wezens in zoo verschillende vormen hebben uitgewerkt, en wanneer gij geleerd zult hebben in welke verschillende natuurtooneelen zij leefden; hoe het ijs en het vuur een hevigen eindeloozen strijd hadden te voeren en de ijsreus zijne koude woonplaats had, daár waar de ruwe Noormannen woonden; hoe zonneschijn en schaduw het schoone boschrijke land

vol bergen en stroomen versierden waar de Grieken leefden, dan zult gij begrijpen, hoe het komt dat de éene legende indruk op ons maakt door hare ruwe grootheid, terwijl de andere ons bekoort door hare bevallige liefelijkheid.

HOOFDSTUK III.

Legenden der oudheid omtrent de menschheid.

Bij de reeds vermelde legenden zullen wij eenigen voegen, betreffende den eersten toestand der menschheid.

Reeds duizenden van jaren voor dat de ruwste soort van teekenschrift was uitgevonden, dacht de menschelijke geest er ijverig over na, hoe alles wat hij zag ontstaan kon zijn, maar wellicht overpeinsde hij met nog meer verbazing, van waar en hoe hij-zelf ontstaan was; en uit die overdenkingen zijn de legenden ontstaan, die door onze alleroudste voorvaderen aan hunne kinderen zijn overgeleverd. Deze legenden omtrent een begin der dingen, den eersten mensch en een gouden onbedorven tijd welks heerlijkheid voorbij was gegaan, legenden waarin een weinig waarheid met veel gissing was vermengd, werden in verloop van tijd als letterlijk waar beschouwd, en werden ten slotte vastgesteld niet als voortbrengselen van de verbeelding der menschen, maar als geloofwaardige geschiedenis. En wij vinden ze nog bestaande bij allerlei volken en stammen, daar die geen van allen gereedelijk het oude laten varen voor het nieuwe,

of zich afscheiden van hetgeen hunnen vaderen dierbaar was.

Bijna allen spreken van een tijd van geluk zonder arbeid of zorg, waarna het kwaad binnensloop en de menschen door een leugen misleidde. Bij hunne pogingen om het geheim te verklaren van de smart en het leed, de schuld en moeite die niemand vreemd zijn, hebben zij gedroomd van een verleden waarin die rampen niet bestonden. De Pârsî ziet terug op de gelukkige regeering van koning Yima, toen menschen en dieren onsterfelijk waren, toen het water en de boomen nooit verdroogden en er overvloed van voedsel was, toen er koude was noch hitte, nijd noch ouderdom. De Buddhist ziet terug naar de eeuw der heerlijke, vliegende wezens, die geen zonde hadden noch geslacht, en geen voedsel behoefden tot het kwade uur waarin zij, door een heerlijk schuim te proeven dat zich op de oppervlakte der aarde gevormd had, tot het kwaad vervielen en in verloop van tijd verlaagd werden. Het was een koning die de eerste leugen sprak en het volk dat er van hoorde en niet wist wat een leugen was, vroeg of die wit of zwart of blauw was. Het leven der menschen werd nu steeds korter en het was een ander koning die, na eene korte regeering van twee honderd twee en vijftig duizend jaren, de treurige ontdekking deed van het eerste grijze haar.

De bewoners van Tibet en de Mongolen gelooven dat de eerste menschelijke wezens aan de goden gelijk

waren, maar, begeerig geworden zijnde naar een zeker lekker kruid, aten zij daarvan en zoo werden lagere begeerten in hen opgewekt; hunne vleugels vielen af, hunne schoonheid verwelkte en de jaren van hun leven werden verminderd en met bitterheid vervuld. Wij zullen niet uitvoerig handelen over het verhaal der Hindû's van een boom des levens op een altijd door de zon beschenen berg, dien geen zonde kon genaken, en waar vreeselijke draken den weg naar de hemelsche planten en vruchten bewaakten, noch over het geloof der Grieken, dat ergens vèr weg de eilanden der gelukzaligen lagen met een tuin vol gouden appelen, bewaakt door een nooit slapende slang, en komen tot den Griekschen mythe, die zegt dat de eerste menschen gelukkig waren zonder te arbeiden, maar begeerig om macht te verkrijgen en de goden te trotseeren of te bespotten. Toen maakte Prometheus eene menschelijke gedaante van klei, en stal verboden vuur van den hemel om er leven aan te geven. Hierover werd Zeus vertoornd, en hij maakte een plan volgens hetwelk al de rampen, welke de menschheid vreesde en die opgesloten waren in eene verzegelde doos onder bewaring van Prometheus, losgelaten zouden worden. Hij beval den heer van het vuur de eerste vrouw te vormen, die door hare bekoorlijkheden ellende over de menschheid zou brengen. De goden begiftigden haar met schoonheid, list en welbespraaktheid en noemden haar Pandôra of Rijkbegaafde, en Zeus bracht haar bij Epimetheus die, tegen

den raad van zijnen broeder om niets van de goden aan te nemen, haar tot zijne vrouw nam, zoozeer was hij getroffen door hare schoonheid en verlokt door hare schoone woorden. Zij was nog niet lang bij hem geweest toen zij de doos opende, waaruit strijd en ziekte en alle andere rampen die de menschheid kwellen voortkwamen, en toen de doos weer haastig sluitende, sloot zij de hoop er in, zoodat den menschen geene vertroosting geschonken werd.

In de Perzische overlevering wordt gezegd, dat Ormuzd aan het eerste menschenpaar eindeloos geluk had toegezegd, indien zij goed wilden blijven. Maar een booze geest in de gedaante van een slang werd hun door Ahriman toegezonden en zij geloofden de leugen die deze hun verhaalde, dat de goede giften van Ahriman kwamen, dien zij daarop aanbaden. Toen bracht de duivel hun vruchten, die zij opaten en daardoor hunnen gelukstaat verloren. Verdreven zijnde, doodden zij dieren voor voedsel en kleedden zich met hunne huiden, en in de harten van die ongelukkige schepsels woedden haat en nijd, die hen en hunne kinderen ongelukkig maakten.

De overeenkomst tusschen deze legende en die in Genesis, welke verhaalt hoe Adam en Eva ongelukkig werden toen zij, door de slang verleid, de verboden vrucht aten, is zeer treffend. In beiden wordt misschien de herinnering bewaard aan een tijd toen de menschen door eene groote verandering van klimaat, wanneer de zomerwarmte plaats maakte voor de winterkoude,

naar nog onbekende woestenijen werden gedreven; naar zij meenden, voortgejaagd door den toorn van een beleedigden God.

De vermelding van eene slang in deze beide legenden, herinnert ons welk eene groote rol dit dier in vele godsdiensten heeft vervuld als een voorwerp van aanbidding; of ook als een zinnebeeld van goed en kwaad, zooals bij de Perzen en andere Oostersche volken; van herleving, zooals onder de Afrikaansche en andere stammen, die gelooven, dat de zielen van sommigen hunner voorouders in slangen overgaan; van de eeuwigheid, wanneer zij zich oprolt in den vorm van een cirkel, zooals bij de Egyptenaren en de Pheniciërs; en van heerschzucht, onder de gedaante van een draak, zooals onder de Chinezen. Op haren buik kruipende (haar latijnsche en fransche naam komt van serpo, kruipen, en ons slang staat met slinger in verband) met eene sluipende, kronkelende beweging; met glinsterende oogen die den toeschouwer als betooveren, en met haar afschuwelijk gesis, is het niet vreemd, dat het zonderlinge schepsel, zoo weinig gelijkende op de viervoetige dieren of vogels, ten slotte in vele landen beschouwd werd als het zinnebeeld van het kwaad, en dat bij zijne uitroeiing feesten gevierd en offers gebracht werden. Dat de legende van het kwaad, door dit dier gesticht, ook in Joodsche geschriften is opgenomen, is niet te verwonderen, evenmin als dat dit volk deelde in de algemeene dwaling van te gelooven, dat het de duivel was die onder

deze gedaante Adam en Eva tot ongehoorzaamheid verlokte.

Wij zouden veel kunnen zeggen over de valsche meeningen die uit deze legende zijn ontstaan, maar zij zijn gelukkig aan het uitsterven en wij kunnen ze voorbijgaan en nu nagaan welke waarheid ten grondslag ligt aan het aloud verhaal van de wording van den mensch.

In het eerste scheppingsverhaal in het boek Genesis lezen wij dat »God den mensch schiep naar zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem, man en vrouw schiep hij ze!" De apostel Paulus zeide tot de Grieken dat wij »van Gods geslacht zijnde, niet moeten meenen, dat de Godheid goud, of zilver, of steen gelijk zij, welke door menschenkunst en bedenking gesneden zijn," en daar wij ons hem, die Geest is, die overal tegenwoordig is, zoowel in het hart van den mensch als in de dorre woestijn, niet kunnen voorstellen onder eenige gedaante, met lengte, breedte en hoogte, zoo is het duidelijk dat wij bij die woorden van Genesis niet kunnen denken aan het lichaam van den mensch, dat grootte en gedaante heeft, maar aan de ziel, die den eigenlijken mensch uitmaakt. Het woord man komt af van een wortelwoord dat in het Sanskrit denken beteekent; en ziel heeft dezelfde beteekenis; en elk dier namen bevat een getuigenis der oudheid aangaande de grootheid van het wezen dat nader verwant is aan den God boven, dan aan de dieren onder hem. Hij heeft met deze laatsten veel

gemeen, en het bewustzijn hiervan behoort hem welwillend jegens hen te stemmen, maar het komt mij voor dat eene groote kloof die twee van elkander scheidt. De dieren hebben, in den eigenlijken zin van het woord, geen zedelijk gevoel, geene innerlijke stem die hun zegt of hetgeen zij doen goed of kwaad is. Zij betoonen liefde en haat, schaamte en trotschheid; maar zij kunnen geen zonde begaan, en niet lager zinken of zich hooger verheffen dan zij zijn. Een hongerige leeuw doodt den mensch en eet hem op, niet uit enkelen lust tot dooden, maar om zijn honger te stillen, want eer hij weder honger krijgt, zal hij geen der schepsels, die zijne prooi worden, leed doen. Wij zeggen niet dat de leeuw kwaad heeft gedaan, of dat hij dit niet had mogen doen, maar wij zeggen dat hij gehandeld heeft volgens zijne dierlijke aandrift, en wij doen niet meer zooals in vroegere eeuwen geschiedde, toen dieren en levenlooze voorwerpen als misdadigers gestraft werden, voor het kwaad dat zij den mensch veroorzaakten [1]). Maar wanneer de menschen misdaden begaan, dan zeggen wij dat zij dit niet hadden moeten doen, en wij behandelen hen als wezens die het vermogen bezitten om goed, zoowel als om kwaad te doen; het vermogen om te kiezen tusschen goed en kwaad, en dus om zich edel te verheffen of schandelijk te verlagen.

In het tweede scheppingsverhaal in Genesis lezen

[1]) Zie noot B.

wij dat de Heere God den mensch formeerde uit het stof der aarde en in zijne neusgaten den adem des levens blies; en alzoo werd de mensch tot eene levende ziel."

De stof nu, waaruit het heelal bestaat is niet vermeerderd noch verminderd, en hieruit volgt dat bij de geboorte van een levend wezen geene nieuwe stof wordt aangebracht, maar de oude weer wordt gebruikt.

Van de stof waaruit de aarde is samengesteld zijn eveneens de bloem, het insekt, de vogel, de visch en het viervoetig dier gemaakt, en zij leven en groeien en herstellen de kracht die zij verliezen door lucht en licht en voedsel op te nemen. Het lichaam van den mensch is niet van eene andere soort dan dat van genen, maar evenals zij één met »het stof der aarde," en op zich zelf niet bewonderenswaardiger gevormd voor zijn doel dan die andere lichamen voor het hunne. Of het in het lang verloop der eeuwen door lagere vormen heen geworden is wat het nu is, dan wel of het op zichzelf werd voortgebracht, kunnen wij niet zeggen, daar de mannen der wetenschap het over deze moeielijke vraag niet eens zijn. Dit doet hier ook niet ter zake; »wij zijn wat wij zijn," en de vraag is niet of God werkzaam geweest is om aan elk levend wezen een lichaam te geven naar Zijn welbehagen, want hiervan zijn wij zeker; maar de vraag is, h o e Hij gewerkt heeft, en wij kunnen ons getroosten hieromtrent onwetend te blijven.

Het is merkwaardig op te merken dat de weten-

schap over het geheel bevestigt wat in Genesis gezegd wordt omtrent de volgorde, waarin het leven op aarde verscheen, daar de diepste rotslagen, die natuurlijk de oudste zijn, versteeningen vertoonen van de laagste levensvormen, zulke lage vormen dat het onzeker is of het de overblijfselen zijn van planten of van dieren, of wel van beide; en hoe dichter wij komen bij de oppervlakte der aarde, des te hooger is de soort van leven waarvan de sporen worden gevonden, totdat wij komen aan de hoogste soort, den mensch zelven, wiens bestaan het eerst wordt aangetoond door ruw gehouwen steenen gereedschappen en wapenen en daarna door zijne overblijfselen. Wij kunnen hierbij voegen dat de oude Egyptenaren geloofden, dat de mensch gevormd was uit het slijk van de rivier den Nijl; de Chinezen, dat hij gevormd werd uit gele klei; de Peruanen, dat hij door de Goddelijke macht geschapen werd als »bezielde aarde"; één van de Noord-Amerikaansche stammen, dat de Groote Geest twee lichamen maakte van klei, die genaamd werden, »eerste mensch" en »gezellin;" een andere dier stammen zegt dat de menschen eenmaal onder den grond leefden, maar dat zij, een gat gevonden hebbende waardoor zij naar de oppervlakte konden klimmen, door den overvloed van voedsel verlokt werden om boven den grond te blijven.

HOOFDSTUK IV.

De eerste menschengeslachten.

Men gelooft dat de geboorteplaats van den mensch gelegen was in een gedeelte der aarde waar de luchtstreek warm was, zoodat er slechts weinig kleeding en huisvesting noodig was, en waar het voedsel en de overige gaven der natuur zoo overvloedig waren, dat het leven geen zwaren strijd kostte.

Wellicht zullen wij de juiste plaats nooit kennen, maar bijna al wat wij er tegenwoordig van weten, wijst naar een land nu bedolven door de Indische zee [1]). De zeer talrijke steenen gereedschappen die in Europa en in vele andere gedeelten van den aardbol gevonden zijn werden ongetwijfeld vele duizenden van jaren geleden door menschenhanden gemaakt; maar ofschoon zij eenige voorstelling geven van den ruwen, woesten staat van hen, die ze maakten, verspreiden zij volstrekt geen licht over de vraag naar de eerste woonplaats van den mensch. Zijne grootheid onder de

---

[1]) Zie noot C.

levende schepselen van den eersten tijd af waarvan wij iets weten, blijkt hieruit dat hij, ofschoon hij naakt geschapen was en lichamelijk veel zwakker dan vele dieren, in staat was, slechts met lompe steenen werktuigen gewapend, zeer groote dieren te verslaan. Dit kwam doordien zij, als redelooze dieren, hunne kracht niet kenden waarmede zij hem gemakkelijk hadden kunnen verpletteren; terwijl hij als mensch het verstand bezat om zijne wapenen zoo te gebruiken, dat hij hen onderwierp en doodde.

De aardkorst bestaat uit rotsen van allerlei soort en ouderdom, die alle door het water zijn aangevoerd of door het vuur zijn gesmolten en dooreengemengd. Van die eerste soort bestaan sommige uit korrels van verschillende steensoorten en andere grootendeels of geheel uit de overblijfselen van eenmaal bestaande dieren en planten; terwijl de door het vuur gesmolten rotsen geene sporen van zulke overblijfselen vertoonen. Het is uit deze aardkorst, dat zoo duidelijk de geschiedenis blijkt van de groote veranderingen waarvan de aarde het tooneel is geweest, en die nog steeds plaats hebben; in haar zien wij hoe de warmte binnen in de aarde op de éene plaats de oppervlakte vanéenscheurt en haar op andere plaatsen doet rijzen of dalen; hoe elke kleine stroom of beek medewerkt om den bestaanden toestand te veranderen, door grond aan te voeren naar de zee, die met hare hongerige kaken èn rotsachtige kusten, èn het zachte strand wegteert; en hoe, tengevolge hiervan, nieuwe

vastelanden en eilanden langzamerhand uit den oceaan oprijzen.

Ten bewijze, dat de oppervlakte der aarde steeds verandert, zien wij, bij het bestudeeren van de aardkorst en het waarnemen van hare zeeboezems, dat verscheidene der ons bekende landen meer dan eens onder het water bedolven zijn geweest. Na de verschijning der menschen op aarde zijn het grootste gedeelte der Britsche eilanden, van Midden-Europa, van Noord-Amerika en noordelijk Azië onder de zee bedolven en de Kaspische zee en het meer Aral tot een grooten oceaan vereenigd geweest. Er is eene legende van een verdwenen eiland, Atlantis genaamd, dat door Plato ten westen van de zuilen van Hercules in den Atlantischen oceaan wordt geplaatst, en wij weten, dat de Kanarische en de Azorische eilanden de hoogste bergtoppen zijn van het vasteland, dat onder dat water ligt. Er is reeds een naam gegeven aan een verdwenen land, dat eenmaal begon bij de oostkust van Afrika. Madagascar, Ceylon en andere eilanden naar het Noord-Oosten, wellicht tot vèr in de Stille Zee, zijn de niet-overstroomde gedeelten van dat land, dat thans door velen voor de geboorteplaats der menschheid wordt gehouden. De groote woestijn Sahara was eenmaal overdekt door eene zee wier golven klotsten tegen de bergketenen van noordelijk Afrika, en wij zullen later vernemen, dat er een tijd geweest is toen die bergketenen met Europa vereenigd waren.

Laat ons zien of de bewijzen van veranderingen in Europa eenig licht verspreiden over de verschijning van menschen aldaar.

Wanneer wij in rotslagen de overblijfselen van planten en dieren bewaard vinden die alleen in eene warme luchtstreek kunnen geleefd hebben, dan mogen wij daaruit veilig besluiten hoe het klimaat geweest moet zijn toen zij tierden.

Het blijkt nu uit den aard der versteeningen in de zoogenaamde Tertiaire rotsen (naar het latijnsch tertius, derde), die de derde groote afdeeling der door het water aangevoerde rotsen uitmaken, dat het klimaat van Europa eenmaal zeer warm is geweest. Er waren dicht ineengegroeide bosschen van boomen en planten, verwant aan die van de warme landen, tusschen welke reusachtige schepselen in groot aantal naar willekeur rondzwierven en de jonge loten en takken tusschen hunne ontzaglijke tanden verbrijzelden; terwijl de rivierboezems en moerassen het ververblijf waren van krokodillen, haaien en schildpadden van monsterachtige grootte.

In die rotsen zijn geene overblijfselen van den mensch in beenderen of steenen gereedschappen gevonden.

Hierna begon langzamerhand een tijdperk van de bitterste koude, bekend als het ijstijdperk, en bedekte het noordelijk gedeelte der aarde met dikke lagen ijs. Terwijl dit plaats had zonk het vasteland van Europa, dat zich had uitgestrekt tot voorbij Ierland, langzamerhand weg onder de zee, zoodat een groot gedeelte

er van veranderd werd in bevroren kanalen en vele met ijs bedekte eilanden. Na een lang tijdsverloop werd het klimaat weder zachter en verhief zich het land uit de blauwe zee, zoodat Ierland weder met Brittannië werd vereenigd en Brittannië met het vaste land, dat op verscheidene plaatsen met Afrika verbonden was, zoodat de Middellandsche zee verdeeld was in twee groote, door land omsloten meren. Tijdperken van warmte en koude volgden elkander op; eenmaal leefden hier de wolharige rhinoceros, de mammouth of harige oliphant, de holenbeer en andere wilde dieren en nadat deze door een warmeren tijd naar noordelijker streken waren gedreven, kwamen de hippopotamussen, leeuwen, hyena's en dergelijke bewoners van warme streken.

Wij moeten vermelden dat er drie goed onderscheiden afdeelingen van de groote regeering der koude zijn op te merken en het is niet zeker of de mensch Europa bereikt had eer het eerste en strengste ijstijdperk begon, ofschoon zeer onlangs zekere overblijfselen in grotten gevonden zijn die dit schijnen aan te wijzen. De oudste sporen van den mensch zijn de steenen gereedschappen en wapenen, gevonden in oude rivierbeddingen en vermengd met de overblijfselen van dieren van eene sedert lang uitgestorven soort, die over het Noord-Westen van Europa rondzwierven toen er droog land was tusschen Engeland en Frankrijk en toen eene uitgebreide vlakte, nu door de Noordzee bedolven, zich uitstrekte van Norfolk tot België.

Dat de makers van die oude steenen gereedschappen in Brittannië geleefd moeten hebben, vele honderd duizendtallen van jaren geleden, wordt bewezen doordien gereedschappen van de ruwste soort gevonden zijn op den bodem van kalksteenen grotten die in de rots zijn uitgehold door de langzame werking van het water. De kalkachtige stof waarin of waaronder die gereedschappen gevonden worden en die stalagmiet genoemd wordt (naar een Grieksch woord stalagma, een droppel) wordt gevormd op de volgende wijze. Het regenwater dringt door het kalksteenen dak, en lost door het koolzuur dat het aan de lucht en aan verrotte bladeren en dergelijke ontleent, kleine deeltjes op van het dak waar het doorheen druppelt en laat die op den grond vallen als koolzure kalk of stalagmiet. Somtijds blijven de opgeloste deeltjes aan het dak hangen en vormen zoo in verloop van tijd zeer schoone afhangende zuilen van druipsteen, maar daarmede hebben wij ons hier niet in te laten.

Daar nu de snelheid waarmede het stalagmiet gevormd wordt eenigen maatstaf aangeeft voor den ouderdom der overblijfselen die er onder gevonden zijn, wanneer bewezen kan worden dat er geene stoornis heeft plaats gehad, zullen wij wel doen één van de beroemdste grotten binnen te gaan, gelegen nabij Torquay, bekend als »de grot van Kent" en eens te zien hoe oud de verschillende aangevoerde lagen moeten zijn.

Het eerst vinden wij dan brokken kalksteen, die van tijd tot tijd van het dak zijn afgevallen.

Dan zwarte, modderachtige stof, onder welke eene laag stalagmiet ligt van tusschen de drie en vijf duimen dikte. Daaronder liggen twee lagen, waarvan de éene slechts enkele duimen dik is en hoofdzakelijk bestaat uit verkoold hout; de andere eenige voeten dik is en bestaat uit aarde die langzaam door den mond der grot gespoeld werd. Dan komen wij aan eene tweede laag stalagmiet van een ander karakter dan de bovenste laag, en veel dikker, daar zij op sommige plaatsen eene dikte heeft van twaalf voet. Onder dit alles ligt een donker rood zandachtig aanslibsel breccia genaamd (een Italiaansch woord, dat gedeelte beteekent), waarvan de diepte onbekend is.

In de bovenste laag werden overblijfselen gevonden uit den tijd voordat de Romeinen in Brittannië kwamen, welke wij gerust kunnen beschouwen als 2000 jaren oud. In de bovenste laag stalagmiet werden beenderen gevonden van den rhinoceros, den olifant, den hyena, enz. en van den mensch, benevens schijfjes vuursteen door menschenhanden afgeslagen en de stukken waarvan zij afgeslagen zijn. Zonder nu voor het oogenblik verder te gaan, hoe kunnen wij den ouderdom van dit stalagmiet leeren kennen? Er zijn eenige letters en dagteekeningen in gesneden, waarvan wij één — die van »Robert Sledges, van Ierland, 20 Feb. 1688" — voor echt mogen houden, omdat die 50 jaren geleden ontdekt werd op een groot blok

stalagmiet dat uit den grond opkwam; en ofschoon er andere zijn uit vroegeren tijd, zullen wij dit tot grondslag van onze berekening nemen. De man die dit inschrift in 1825 vond, beschrijft het als bedekt met een dun vliesje stalagmiet, en die beschrijving is er nu nog op toepasselijk, ofschoon het water er sedert dien tijd steeds op nedergedruppeld heeft.

Nu is de koolzure kalk die zich sedert 1688 op dat inschrift verzameld heeft, niet meer dan het twintigste deel van een duim dik, en wij moeten rekenschap geven van eene laag die op sommige plaatsen vijf voeten dik is. Door eene gemakkelijke vermenigvuldiging bevinden wij dat het water, dat door het dak van de grot van Kent druppelt, 3720 jaren noodig heeft om één duim stalagmiet aan te voeren, en dus 44,640 jaren om één voet neer te leggen. Voor vijf voeten zijn bijgevolg tweehonderd drie en twintig duizend jaren noodig."

Maar wij zijn nog niet gereed. Er is nog de laag verkoold hout, de »zwarte band" genaamd, waaruit honderde vuursteenen, gereedschappen, een beenen naald, verbrande beenderen, overblijfselen van hyena's, beren, ossen, enz. te voorschijn kwamen. Dan is er de aarde in de grot die dergelijke overblijfselen bevat, en dan komen wij aan de onderste laag stalagmiet, die alleen beenderen van den holenbeer bevatte en die op sommige plaatsen meer dan tweemalen zoo dik is als de bovenste laag en tot wier vorming ten minste vijf honderd duizend jaren noodig waren!

Hieronder nu, in de dichte stof, breccia genaamd, werden, vermengd met eene ontzaglijke menigte tanden en beenderen van den holenbeer, vuursteenen gereedschappen gevonden, die ongetwijfeld door de bekwame hand van den mensch bewerkt zijn. Hoe hoog deze cijfers ook zijn, heb ik toch zorg gedragen ze eer te laag dan te hoog te schatten, want er zijn bewijzen dat in deze zelfde grot een duim stalagmiet door het water in niet minder dan 5000 jaren gevormd is, naar evenredigheid waarvan de tijd die voor de vorming van de bovenste laag alleen noodig was drie honderd duizend jaren bedraagt!

De dikte der lagen stalagmiet is niet altijd een bewijs voor den hoogen ouderdom van overblijfselen die er in of er onder gevonden worden, daar zij in sommige grotten veel sneller gevormd worden dan in andere, en wanneer dit het eenig bewijs was voor het vroegtijdig bestaan van menschen op aarde, zou het noodig zijn met groot voorbehoud te spreken. Maar er bestaan meer bewijzen in de bewerkte vuursteenen gevonden in het kiezelzand der rivieren van Engeland en Frankrijk en in de soort van dieren, wier overblijfselen met de zijne vermengd zijn gevonden, dat de mensch in noordelijk Europa gewoond heeft omstreeks het einde van het laatste ijstijdperk, zoo niet nog vroeger, en dus honderdduizendtallen van jaren geleden; ofschoon wij den werkelijken tijd van zijne aankomst nooit kunnen weten.

Wij weten niet tot welk ras de menschen be-

hoorden, die het eerst den grond van Europa betraden. Zij kwamen met den mammouth, den holenbeer, enz. en wij kunnen niet zeggen waar zij heengingen. Wij kunnen echter iets nagaan omtrent degenen, die op hen volgden. Deze woonden in grotten, en leefden voornamelijk van het vleesch van het rendier, welk dier zij najoegen tot in het noordelijke land van bittere koude, waar de sneeuw nooit smelt en het gezegend zonlicht slechts zes maanden in het jaar schijnt. De gebruiken en gewoonten en de geheele levenswijze van de stammen, die daar nog tegenwoordig worden gevonden, bekend als de Eskimo's, gelijken zooveel op al wat wij te weten kunnen komen omtrent de oude grotbewoners uit het zoogenaamde rendiertijdperk, dat er eenige grond is om te gelooven dat zij van elkander afstammen.

Na een tijdsverloop dat bij geene jaren is te berekenen, toen het water, altijd »zonder haast en zonder rust" voortwerkende, een kanaal had gegraven tusschen Engeland en Frankrijk, kwamen uit het Oosten verschillende menschenrassen naar Europa, die veel hooger stonden dan de grotbewoners. De minst ontwikkelden onder hen, wier sporen gevonden worden langs de kusten van de Oostzee, hadden den hond getemd, terwijl zij die in huizen woonden, gebouwd op palen in den bodem der meren van Zwitserland en elders geslagen, geleerd hadden den grond te bebouwen.

De menschen waren in het eerst weinig talrijk,

maar daar de monden, die gevoed moesten worden, zich schielijker vermenigvuldigden dan het voedsel dat zij behoefden, was het noodig dat de grond bebouwd werd of dat sommigen elders voedsel gingen zoeken, en daar de mensch reeds eenigszins gevorderd moet zijn om landbouwer te worden, werd het laatstgenoemde middel verkozen.

Zoo trokken dan sommigen weg, door den honger of door de verandering van het klimaat verdreven, en wellicht ook aangespoord door de begeerte om de wereld te zien en bedrijvigheid te vinden door het najagen van dieren om ze te dooden en te eten, en verwisselden dus eene gevestigde levenswijze, die aanleiding geeft tot vreedzame bedrijven, voor een zwervend leven. De dringende lichaamsbehoeften noodzaakten hen om ver weg te zwerven, en spoedig waren de jagers op groote afstanden van elkander gescheiden. Hierdoor werd de wereld op vele plaatsen bevolkt en in den loop der tijden vestigden zich sommige der zwervende stammen ergens waar voedsel te vinden was en waar het land schoon en vruchtbaar scheen.

Hieruit kunnen wij begrijpen hoe de eerste bewoners van Europa hierheen werden gevoerd. Het waren slechts ruwe wilden, die leefden van jagen en vischen. De mensch is het allereerst jager; later ontdekt hij dat sommige der dieren, die hij doodt, hem ook op andere wijzen nuttig kunnen zijn. Dit brengt hem er toe het meer gevestigd leven van een schaap-

herder te leiden en, wanneer hij landbouwer wordt, blijft hij op dezelfde plaats. Dáar wordt dan het huisgezin tot een stam en de stam tot een volk.

Ik hoop u nu duidelijk gemaakt te hebben op welke wijze de menschheid zich langzaam verspreidde over sommige gedeelten der wereld, en nu zal ik u, in zoo eenvoudigen vorm, als het onderwerp toelaat, iets verhalen van sommige oude volken die eene bijzonder merkwaardige rol gespeeld hebben in de geschiedenis der wereld.

Ik moet u terugvoeren tot den tijd toen de mensch aan zijn eersten ruwen staat ontgroeid was; maar de jaren zijn zoo talrijk, dat wij nog zeer ver verwijderd zijn van den tijd waarop de geschiedenis der volken eenigszins duidelijk voor ons staat. Dit verhaal is uwe belangstellende aandacht waard, want, te weten wie die volken waren en wat zij deden, is de gedachten te vernemen der voorouders wier woorden wij spreken, en na te sporen hoe wij geworden zijn wat wij zijn.

De oude schrijvers hielden het er voor, wanneer zij van »de wereld" spraken, dat zij zich niet uitstrekte buiten de landen, die zij kenden. Ofschoon de werkelijke grootte en gedaante der aarde ons nu wel bekend zijn, komen we er lichtelijk toe, alleen te denken aan dat gedeelte er van, waar de meest ontwikkelde geslachten geleefd hebben, en de andere gedeelten met hunne millioenen volken, nog in een wilden of halfbeschaafden staat verkeerende, te vergeten. Dit moet gij

onthouden bij het lezen van hetgeen nu volgt, daar de grenzen van dit boek mij niet toelaten op te teekenen wat bekend is van de levensmanieren en de godsdiensten van de talrijke geslachten, verspreid over de noordelijke streken van Azië, over uitgebreide streken van Afrika en Amerika, en over de vele eilanden van de zuidelijke zeeën. Het is zeker dat de volken, die ik nu zal beschrijven, niet de eerste der meer beschaafden waren, maar jong waren in vergelijking met de volken van Egypte en China, en dat zij veel van hunne toekomstige grootheid ontleend hebben aan de puinhoopen van eene andere beschaving. Want afgescheiden van de ruwe wilden, wier eerste worstelingen den vooruitgang gemakkelijker maakten voor hen, die na hen kwamen, worden over uitgebreide streken van Europa en Azië de sporen gevonden van een volk, dat den vooruitgang der menschheid ontzaglijk veel heeft bevorderd. Ik bedoel een volk verwant aan het groote Mongoolsche ras, waartoe de Tataren (verkeerdelijk Tartaren genoemd) en vele stammen van noordelijk Azië behooren. Ook de Finnen, de Lappen en de Hongaren rekent men daartoe. Kleinere overblijfselen, zooals de Baskische bewoners der Pyreneën, die in afgelegen streken leven, heeft men nog tot geen bepaald ras kunnen brengen.

Velen van dezen hebben de manieren, de gewoonten en het geloof van een vorigen tijd behouden en schijnen, na eene zekere hoogte bereikt te hebben, te zijn blijven stilstaan, terwijl het overige der wereld vooruit

is gegaan. De geschiedenis der menschheid is vervuld met de worstelingen tusschen geslachten, waarvan de zwakken uitgeroeid of onderworpen zijn geworden, maar die volken, wier voorvaderen beurtelings overwinnaars en overwonnenen waren, bestaan nog tegenwoordig, terwijl velen van hen vrij en onafhankelijk zijn, en aanbidden nog de hemellichten en de geesten hunner voorouders, zooals hunne voorvaderen duizenden van jaren geleden deden.

HOOFDSTUK V.

De Arische of Indo-Germaansche volken.

Duizenden van jaren geleden woonden, zooals men gewoonlijk aanneemt, in Midden-Azië, verspreid over de uitgestrekte vlakten ten oosten van de Kaspische zee en ten noord-westen van Hindustan gelegen, een groot aantal stammen die aan elkander verbonden waren door dezelfde gebruiken en gewoonten en eenigszins verschillende tongvallen van dezelfde taal spraken, in één woord, de nakomelingen van hetzelfde stamvolk.

Deze stammen bestonden uit drie groote takken, uit eene van welke de geslachten zijn afgestamd die bijna geheel Europa bevolkt hebben; namelijk: De Hindûs en de Perzische stammen, de Letto-Slaven en Germanen, en eindelijk de Grieken, Romeinen en de Kelten welke Julius Ceasar in Brittannië vond toen hij het overweldigde.

Een geleerd Duitscher heeft dit »de ontdekking van eene nieuwe wereld" genoemd. Het is ook inderdaad eene gewichtige ontdekking voor ons dat de Hindû en de IJslander, de Rus en de Italiaan, de Engelschman en de Franschman kinderen zijn wier voorvaders

dezelfde woonplaats hadden. De kennis van dit feit moet bevorderlijk zijn aan een gevoel van broederschap tusschen menschen en menschen en den onredelijken tegenzin doen verminderen, dien wij zoo licht jegens vreemdelingen koesteren.

Zoo waar is het, »dat Hij alle volken der menschen uit éénen bloede op den aardbodem heeft doen wonen, en daarbij verordend bepaalde tijden en de grenzen hunner woonplaats, opdat zij God zouden zoeken, of zij hem ook tasten en vinden mochten, hoewel hij niet ver is van een iegelijk onzer."

Arya is een woord uit het Sanskrit dat beteekent vroom en edel, van goede afkomst. Men gelooft dat het afkomt van den wortel ar, ploegen, die gevonden wordt in era, het Grieksche woord voor aarde; terwijl aarde beteekent de omgeploegde. Aryer was de naam die gegeven werd aan de bebouwers van den grond en de bestuurders van het huisgezin, en de titel welken de eenmaal zoo beroemde Perzen zich zelven gaarne gaven. Wij zien dat Koning Darius zich den Arya der Aryërs noemde. Het werd een algemeene naam voor het geslacht dat het land in bezit verkreeg, en is nog blijven bestaan in Iran, de naam die vroeger Baktrië, Medië en Perzië omvatte, en thans nog voor het tegenwoordige Perzië in gebruik is, en in eenige andere namen van plaatsen; en zelfs, naar de meening van sommigen, in den naam van Ierland, dat door de inboorlingen Erin wordt genoemd. Somtijds wordt de naam Indo-

Germaansch gebruikt in plaats van Arisch, en die naam is beter omdat hij een duidelijker denkbeeld geeft van de geslachten die er in begrepen zijn.

Wij zullen nu het leven van dit merkwaardig volk van naderbij beschouwen en eerst over hen spreken in hunne gemeenschappelijke woonplaats, hetgeen aanleiding zal geven om nog iets te zeggen over legenden der oudheid; vervolgens over hunne kunsten en gebruiken; de bron waaruit wij onze kennis omtrent hen verkregen; hunnen godsdienst; hunne mythen, waaruit, zooals wij reeds in het begin van dit boek opmerkten, de meeste mythen en legenden en zelfs sommige der latere geloofsbegrippen van de voornaamste Europeesche volken zijn voortgekomen; en ten laatste over de scheiding der stammen, toen de kinderen, door den hemel geleid, wegtrokken om het zaad te planten, waaruit rijken voortkwamen die de wonderen der wereld zijn geweest. Dit overzicht zal ons voeren tot aan den tijd waarop eenige groote godsdiensten ontstaan zijn, welke wij daarna zullen beschouwen.

a. DE ARYERS IN HUNNEN ONVERDEELDEN STAAT.

In het Zend-Avesta, of het heilige boek van den Perzischen godsdienst, waarvan slechts enkele gedeelten bewaard zijn gebleven, worden eenige mededeelingen gedaan omtrent het door de Aryers bevolkte land, welke op waarheid schijnen te steunen.

Er wordt gezegd, dat Ormuzd zestien gewesten aan de Aryers gaf om er in te wonen en dat die alle

door het kwaad bezoedeld werden. Het eerste werd Aryanem Vaêjô genoemd en was geschapen als een land van heerlijkheid; maar, om de oude legende aan te halen, »het booze wezen Ahriman, vol verderf, maakte een groote slang en den winter, het werk der Daeva's (of booze geesten)." [1])

Men gelooft dat het hier onbestemd aangeduide land de hoogstgelegen streek van Midden-Azië is geweest en het tooneel is geworden van veranderingen die een koud klimaat deden ontstaan, met slechts twee zomermaanden in het jaar. In deze Perzische legende hebben wij éene van de vele overleveringen die uit het verledene tot ons gekomen zijn omtrent eene vernieling en verwoesting van schoone landen, waar de menschen in vrede leefden. De meest verspreide dier overleveringen, die inderdaad bij al de voornaamste volken der aarde gevonden wordt, is die welke verhaalt van een vreeselijken vloed waarin het menschelijk geslacht omkwam. De zeeschelpen en versteende visschen die gevonden zijn in rotsen, welke nu vele honderden voeten hooger zijn dan de oppervlakte der zee, konden alleen verklaard worden door de onderstelling òf dat de zee eenmaal zoo hoog gerezen was dat zij de hoogste bergen bedekte en niets dan

[1]) Deze voorstelling vindt volstrekt geene algemeene instemming. Het is wel waarschijnlijk dat Airyanem Vaêjô het land was, gemeenschappelijk door Hindûs en Perzen bewoond, maar niets bewijst dat al de Aryers daar woonden. T.

verwoesting achterliet, òf dat de bergen lager geweest waren dan de zee; en daar het eerste het waarschijnlijkste scheen, nam de overlevering dien vorm aan.

Ik moet de verzoeking weerstaan om u vele van die overleveringen te verhalen, maar die der Chaldeërs moet ik u mededeelen om hare treffende overeenkomst met het verhaal van den Zontvloed in het boek Genesis. Er zijn inderdaad twee Chaldeeuwsche verhalen van den Zontvloed, één van welke, behoorende tot eene reeks van legenden op tafelen onder de puinhoopen van Ninivé gevonden, eerst onlangs aan het licht werd gebracht en overeenkomt met die welke nu volgt.

Er wordt gezegd, dat de god Ilu (zie Hoofdstuk X) aan Xisuthrus een vloed aankondigde waardoor de menschheid vernietigd zou worden, en hem beval eene geschiedenis van alle dingen te schrijven en die te begraven in de stad van de zon. Daarna moest hij een schip bouwen en zich er in begeven met zijne bloedverwanten en vrienden en ook met alle soorten van dieren en vogels, met het noodige voedsel voor die allen. Dit deed hij en toen de vloed kwam voer hij, zooals hem bevolen was, »naar de goden." Om te weten of het water weder gevallen was, zond hij driemalen vogels uit, en de derde keer kwamen zij niet weer terug, waaruit hij opmaakte dat de aarde weder droog was geworden. Uit een venster ziende, bemerkte hij dat het schip tegen een berg gestrand was en daarop verliet hij het met zijn vrouw en doch-

ter. Na de aarde aangebeden en den goden een offer gebracht te hebben, werd hij opgenomen om in hunne verheven woonplaats te leven, en na opgestaan te zijn nam hij afscheid van hen die hij in het schip achtergelaten had, en beval hun naar Babylon terug te keeren en de boeken op te delven, die hij begraven had. Dit deden zij en onderwezen volgens die boeken den waren godsdienst aan de Chaldeërs.

Volgens hun overlevering zijn de Hebreën uit Ur der Chaldeën (de stad Mugheir in het zuiden van Mesopotamië) afkomstig; dat is misschien de verklaring van de groote overeenkomst van hun voorstellingen omtrent de oudste geschiedenis des menschdoms. Zoo spreekt de Chaldeeuwsche overlevering van het bouwen van den toren van Babel, waarvan de legende onlangs gevonden werd op eene andere tafel uit Ninivé, hoe de eerste aardbewoners, roemende in hunne eigene kracht en de goden verachtende, ondernamen op de plaats waar Babylon nu staat een toren te bouwen, welks top tot aan den hemel zou reiken, maar toen hij den hemel naderde, hielpen de winden de goden, en wierpen het werk omver op de bouwlieden; een toespeling op de verwarring van de spraak der menschen heeft men er ten onrechte in meenen te vinden. De Bijbel noemt tien aartsvaders die vóor den Zontvloed leefden, en allen op hoogen leeftijd stierven, en de Chaldeeuwsche geschiedenis spreekt van tien koningen wier regeeringen, bij elkander geteld, 432,000 jaren duurden, terwijl volgens de legenden der Arabieren,

Chinezen, Hindûs en Germanen, tien mythische personen geleefd hebben vóor het eerste begin der geschiedenis. Zoo sterk is de gelijkenis tusschen die oude overleveringen, welke gelijkenis te verwachten was, daar zij de kinderen zijn van denzelfden vader. Die vader was de werkzame, wonderzuchtige geest van den mensch, die de schepselen van zijne verbeelding voortbracht uit de hem omringende feiten; en die schepselen hebben eene woonplaats gevonden onder alle volken.

Gij moet elders de geschiedenis lezen van de Noordelijke reuzen, die gezonden waren om de aarde onderste boven te keeren en die de gansche menschheid verdronken behalve een oud paar, dat van de goden bevel kreeg om negenmaal te dansen op de beenderen der aarde (waarmede natuurlijk de steenen bedoeld worden), waaruit negen paren mannen en vrouwen ontstonden: van den Griek en zijne vrouw, die, toen de vloed kwam, zich redden in eene ark en bij het verlaten daarvan toen de grond droog was geworden, steenen achter zich wierpen, die daarop in menschen veranderd werden; van den Hindû, die het leven van een visch redde, om welke goede daad het dankbare dier, waarin de hoogste godheid woonde, hem redde toen de groote vloed kwam, door zijn schip aan zijn hoorn vast te maken; en van den visscher in de Zuid-Zee, wiens haak bij ongeluk verward raakte in het haar van den watergod, hetgeen den god zoo vertoornde, dat hij de wereld deed verdrinken maar, vreemd genoeg, den visscher spaarde.

b. HUN STAAT VAN BESCHAVING.

Van de voorvaderen der Aryers is niets bekend. Overblijfselen, in alle deelen der aarde gevonden, bewijzen, dat de menschheid eenen toestand doorliep, waarin de ruwste en lompste gereedschappen welkom waren en er is weinig twijfel aan dat de Aryers, ofschoon zij de waarde der metalen hadden leeren kennen, de afstammelingen waren van een volk dat zich in een lang verloopen tijd beholpen had met steen, been, hout en dergelijke grondstoffen. In den onbekenden tijd toen de Aryers op de rijke weilanden en den vruchtbaren bodem van hun hooggelegen land woonden, waren zij ver boven den wilden staat verheven. Zij woonden niet in tenten zooals de Arabieren, noch in wagens zooals de Scythen, maar zij hadden reeds de gevestigde levenswijze aangenomen van een volk, welks woningen in dorpen of kleine steden bij elkander waren geplaatst, waar wegen doorheen waren gemaakt. Hunne huizen waren sterk gebouwd, met muren er omheen. Hun voornaamste rijkdom bestond in ossen en koeien en zij hadden paarden, honden, varkens, geiten, gevogelte enz. Inderdaad bestaan de wilde stammen van onze huisdieren nu nog in Midden-Azië, van waar zij door de Aryers naar Europa gebracht werden. Melk en vleesch waren niet hun geheel eenig voedsel, maar zij bebouwden den grond eenigszins, zaaiden gerst en misschien tarwe, die zij in molens maalden. Zij hadden ploegen en andere

werktuigen benevens bronzen wapenen. Zij kenden het goud, zilver en koper, maar waarschijnlijk was het ijzer hun nog onbekend. Zij beoefenden de kunsten van weven en aardewerk maken, en zij hadden kleine booten, door riemen bewogen, maar zonder masten of zeilen. Zij hadden geleerd tot honderd te tellen en het jaar in twaalf maanden te verdeelen, die hoofdzakelijk door de beweging der maan werden aangegeven. Zij gaven namen aan de verschillende leden der huisgezinnen, aan elkander verwant in den bloede of bij huwelijk. De kinderen werden bij hunne geboorte verwelkomd als de aanbrengers van vreugde in huis en de liefde die tusschen broeders en zusters behoort te bestaan werd uitgedrukt in de hun gegeven namen: bhrâtar is hij die steunt of helpt; svâsar, zij die behaagt of vertroost. De dochter van den huize werd duhitar genaamd, van duh, een wortel die in het Sanskrit melken beteekent, waardoor wij weten dat de meisjes in die dagen de melksters waren. Vader komt van een wortel pâ, hetgeen beteekent beschermen of ondersteunen; moeder, mâtar, wordt afgeleid van een wortel (mâ) die vormen beteekent en is dus de vormster. Zoo bevatten die oude woorden in zich de beteekenis van die plichten welke elk lid van het huisgezin tegenover de anderen betaamden. [1])

[1]) De verklaringen hier van svasar en duhitar gegeven zijn twijfelachtig. 't Eerste zal wel »de eigene", het tweede »de (toekomstige) melkgeefster" beduiden.

De familiegroepen, die een stam of clan uitmaakten, werden bestuurd door een opperhoofd, geholpen door de hoofden der huisgezinnen, en onder dezen werden de wetten uitgevoerd. Een koning werd over allen gesteld, die ongetwijfeld om zijne dapperheid en wijsheid werd gekozen, het bevel voerde over het leger en vrede sloot of oorlog maakte. Hij was ook de opperste rechter, maar enkele gevallen die hij moeielijk vond uit te maken werden beslist door hetgeen een ordalie of Godsoordeel werd genoemd en daarvoor ook gehouden werd. Om iemands schuld of onschuld te ontdekken, moest hij eene of andere proef ondergaan, zooals door het vuur te gaan of in het water geworpen te worden, en, met de woorden van het wetboek der oude Hindûs, moet »hij dien de vlam niet verbrandt en hij die niet zonder moeite op het water drijft, voor eerlijk gehouden worden." Het Godsgericht was algemeen onder de oude volken en werd zoowel door de wet als door de geestelijkheid ondersteund in de donkere eeuwen van Europa.

c. DE BRON ONZER KENNIS VAN DE ARYERS.

De ethnologie (volkenkunde), van het Grieksche ethnos, een stam of volk, en logos, eene rede) is de naam gegeven aan de wetenschap die over de geslachten der menschheid handelt. Wat wij er nu van weten versterkt het oud geloof dat de mensch het eerst in één gedeelte der aarde ontstond, maar dat tengevolge van vele oorzaken, zooals veranderingen

van klimaat, verhuizing naar nieuwe landen, verschillend voedsel, die gedurende vele eeuwen werkzaam waren, groote verscheidenheden onder zijne nakomelingen ontstonden, zooals wij zien tusschen een Engelschman en een Neger, en tusschen een Hindû en een Chinees. Bij het verdeelen der menschen in rassen hebben de geleerden verschillende stelsels beproefd en de overeenkomst gezocht in den vorm en de grootte der schedels, in de kleur van de huid en van het haar, in manieren, gebruiken en meeningen, in de taal, enz. maar geen dier stelsels kan rekenschap geven van al de verscheidenheden in het menschelijk geslacht.

Het zal ons nu blijken van hoe onwaardeerbaren dienst een dier stelsels geweest is.

De Aryers, wier levensmanier wij in hare hoofdtrekken geschetst hebben, hebben, voor zoover bekend is, geene puinhoopen van tempels of graven nagelaten, geene berichten in stukken gebakken klei ingedrukt of in rotsen uitgesneden, geene wapenen of gereedschappen van steen, been of metaal, en wij kunnen alleen door middel der taal de dorpen van het oude Arische land weder opbouwen en ons eenig beeld voor den geest stellen van het leven dat duizenden van jaren geleden daarin geleid werd.

Wanneer een stuk been met teekens er op uit den bodem eener grot wordt opgegraven, kan er reden zijn om te twijfelen of de hand van den mensch, voorzien van eenig werktuig, dan wel de tand van een dier die teekens gemaakt heeft; maar zoodra wij

woorden vinden, bestaat er geen twijfel of de mensch heeft ze gebruikt; en hierdoor kwam het geheim omtrent die Arische voorouders aan het licht.

Er werden tusschen zekere talen zoo vele punten van overeenkomst opgemerkt, dat die alleen verklaard konden worden door te onderstellen dat die talen van éene moedertaal afstamden. Die gelijkenis werd gevonden in de dagelijksche woorden en de gewone namen, welke zulk een groot gedeelte van de alledaagsche gesprekken uitmaken; zij komen het duidelijkst uit in de telwoorden en voornaamwoorden; en wat van grooter belang is, in de vormen der taalleer; de uitgangen der zelfstandige naamwoorden en werkwoorden; het bijvoegen van de letter *s* om het meervoud te vormen, enz.

Daar de taal »eene kaart is van de wetenschap en de gewoonten van het volk, dat haar spreekt," moet een voorwerp, waarvoor een naam bestaat, ook bekend geweest zijn, en indien men er denzelfden naam voor vindt bij ver van elkander verwijderde volken, tusschen welke eeuwen lang geen verkeer bestaan heeft, dan hebben wij een duidelijk bewijs dat hunne voorouders eenmaal samen hebben gewoond en het voorwerp gebruikten. Wanneer wij een gemeenschappelijken naam vinden voor huis, boot, ploeg, graan, in het Sanskrit, het Grieksch en andere voorname talen, dan kunnen wij er bijna zeker van zijn dat die dingen aan de stammen bekend waren eer zij uiteengingen, terwijl, wanneer voor zee verschillende

namen zijn, daaruit volgt dat de Aryers een landvolk waren en de uitgestrekte wateren, die verwijderde kusten bespoelden, niet kenden. Dit wordt verder bewezen door de geringe grootte van hunne scheepjes of booten, die blijkbaar voor het gebruik op rivieren bestemd waren, terwijl zij, zooals wij reeds zeiden, masten noch zeilen hadden.

Er zijn zekere verschillen tusschen de woorden, die voortkomen uit de veranderingen waaraan de klanken van eene taal onderhevig zijn, daar de éene klank dikwijls in plaats van de andere wordt gebruikt, zooals, bij voorbeeld, het geval is bij kinderen die hun best doen om sommige woorden te zeggen. Er is bevonden dat deze veranderingen op groote schaal hebben plaats gehad bij alle Indo-Germaansche talen, en de aard dier veranderingen is nu volledig bekend en in de nieuwere taalboeken uiteengezet. Zij worden samengevat onder den naam van de »Wet van Grimm", naar den naam van haren ontdekker.

Het is echter nog geene uitgemaakte zaak dat de Engelschen en de Duitschers van hetzelfde ras zijn, omdat hunne talen zooveel overeenkomst hebben, want er zijn gevallen in de geschiedenis waarbij een volk, zonder zelf te veranderen, zijne moedertaal heeft verloren en de taal van zijne overheerschers is gaan spreken; maar dit heeft alleen plaats gehad wanneer het zoo geheel onderworpen was dat het de beschaving zijner overwinnaars aannam, zooals bij voorbeeld toen de Romeinen Gallië veroverden en de Gallische taal bijna

uitroeiden, en er het Latijn voor in de plaats stelden. Dit is echter niet van toepassing op de Arische volken in hunne oorlogen met de niet-Arische geslachten.

Eer wij eene lijst geven van de talen die als spruiten van denzelfden stam bekend zijn, moeten wij opmerken dat de taal overal in één van de drie volgende toestanden gevonden wordt.

Ten eerste: Dat de wortels, hetgeen beteekent de oorspronkelijke niet samengestelde onverbogen klanken, zonder eenige verandering in den vorm als woorden gebruikt worden.

Ten tweede: Dat twee of meer wortels bij elkander gevoegd worden om woorden te vormen.

Ten derde: Dat twee of meer wortels bij elkander gevoegd worden maar, aldus vereenigd, hunnen oorspronkelijken vorm verliezen.

De Chineesche taal, die uit éenlettergrepige woorden bestaat, is het beste levende voorbeeld van eene taal in den eerstgenoemden staat.

De Finsche, Hongaarsche talen, enz. vertegenwoordigen de taal in den tweeden staat.

De Arische en Semietische talen vertegenwoordigen de taal in den derden staat.

Ziehier een voorbeeld tot opheldering:

Eerste staat. . . . . Hij is gelijk God.
Tweede staat . . . . . Hij is God-gelijk.
Derde staat . . . . . Hij is Goddelijk.

Tabel van de Arische of Indo-Germaansche talen.

In Indië:

Het Sanskrit. De taal waarin de Veda's of de heilige boeken der Brahmanen geschreven zijn, en de moeder van de tegenwoordige talen in Hindustan.

Het Zend, of het Baktrisch. De taal waarin het heilig boek der Mazdadienaars, het Zend-Avesta, geschreven en waarmee het Oud-Perzisch verwant is.

De talen die nu in Perzië, Afghanistan, Kurdistan, Armenië en Ceylon gesproken worden zijn Arisch, evenals de talen door de Zigeuners gesproken, welke zonderlinge zwervers ongetwijfeld uit Indië gekomen zijn.

In Europa:

Het Keltisch. Vroeger de taal van een groot gedeelte van Europa, maar nu alleen gesproken in Wallis, het eiland Man en sommige gedeelten van Ierland en Schotland.

Het Teutonisch. Onder welken naam de talen worden samengevat waaruit het Nederlandsch, Duitsch, Engelsch, IJslandsch, Deensch, Noorweegsch, Zweedsch, enz. zijn voortgekomen.

Het Letto-Slavisch De taal der Russen, Polen, Serviërs, Bohemers en een aantal andere stammen in Oostenrijk, Pruisen en Turkije, ook die der Oud-Pruisen.

Het Grieksch. De moeder van het hedendaagsche Grieksch.

Het Latijn. De taal van Latium, het kleine gewest, waarvan Rome de hoofdstad was, verwant aan de meeste Midden-Italische dialecten; de moeder van het Italiaansch, Fransch, Spaansch, Portugeesch en Wallachijsch.

Geen van deze talen kan beschouwd worden als de bron waaruit de andere zijn voortgekomen, omdat, ofschoon het Sanskrit de woorden in hunnen meest oorspronkelijken staat bewaard heeft, ieder van de andere talen ook een of anderen vorm behouden heeft dien het Sanskrit had verloren. Het is een van de weinige feiten der geschiedenis dat eer de Hindûs de bergen overtrokken, die tusschen Baktrië en Indië lagen, en eer de Kelten en andere stammen naar het westen trokken, hunne gemeenschappelijke voorouders dezelfde taal gesproken hebben; eene zoo degelijk vastgestelde taal dat de Sanskritsche, Perzische, Grieksche, Latijnsche, Germaansche, Slavische en Keltische woorden slechts wijzigingen van hare woorden zijn, maar geene toevoegsels er aan. Eenige eenvoudige voorbeelden zullen dit het best duidelijk maken en dit hoofdstuk besluiten, dat sommigen uwer wel het droogste van dit boek zullen noemen.

Ik heb getracht deze zaak zoo eenvoudig voor te stellen, dat gij zelven zien kunt hoe de taal een rijke bron is voor de kennis van het verledene en welk een zekere geleidster zij is voor de gewoonten en gebruiken van hen die, »ofschoon gestorven, in haar nog spreken."

	SANSKRIT.	BAKTRISCH.	GRIEKSCH.	LATIJN.	GOTHISCH.	SLAVISCH.	IERSCH.
Vader. . .	pitár.	patar	patêr . . .	pater	fadar	. . . . .	athair . . . .
Moeder. .	mâtár	mâtar	mêtêr	mater	. . . . .	mati	mathair. . .
Broeder .	bhrâtar . . .	brâtar. . . .	phratêr . . .	frater	brôthar . . .	brat'.	brathair. . .
Zuster . .	svásar	qanhar . . .	. . . . .	soror.	svistar. . . .	sestra	siur . . . . .
Dochter .	dubitar . . .	dughdhar. .	thugatêr . .	. . . . .	dauhtar . . .	. . . . .	dear (?) . . .
Mij	me.	me.	me.	me	mik	mar	me. . . . .
Huis . . .	dama	. . . . .	domos. . . .	domus. . . .	. . . . .	domû	daimh . . . .
Boot . . .	naus.	nâvi	naus.	navis	. . . . .	. . . . .	noê of nai .
Os en koe.	go {nominat. gaus. . .	gâo	bous.	bos	. . . . .	govjads . . .	bó . . . . .
					ANGLO-SAXISCH.		
Paard. . .	âçu, açva. .	açpa.	hippos. . . .	equus	eoh.	. . . . .	ech . . . . .
					OUD HOOGDUITSCH.		
Zwijn. . .	sû	hu.	hus	sus.	sû	svinia	suig . . . . .
						POOLSCH.	
Muis . . .	mûsh	. . . . .	mus	mus	mûs	mysz.	. . . . .
					MOESO-GOTHISCH.	SLAVISCH.	
Twee . . .	dwa	dwa	düo	duo	twa	dwa	dau . . . . .
Drie. . . .	tri	thri	treis..	tres	thri	tri	tri . . . . .

d. DE GODSDIENST DER ARYERS.

In het tweede deel van mijn vorig boekje »De Kindsheid der wereld", heb ik getracht aan te toonen, langs welke schreden de menschheid zich van de aanbidding van hout en steen en stroomen ophief tot het geloof aan een alwijzen en algoeden God. Het is niet noodig dit te herhalen, daar wij, vernemende waaraan de Aryer zijne denkbeelden omtrent de goden ontleende, tevens zullen zien in hoeverre hij het lager geloof van zijne voorvaderen te boven was gekomen. Hij was nog niet gekomen tot het hoogste denkbeeld, waartoe de mensch zich kan verheffen, dat God het onzichtbare leven van alles is en dat er »geen ander is dan Hij," want hij vormde zich zijn geloof naar hetgeen hij zag.

Eer de begrippen omtrent de bestaande dingen, welke door de zintuigen verkregen worden, verbeterd waren door de rede en de langdurige ondervinding der menschheid, verklaarde de mensch de bewegingen in de natuur volgens zijne eigene bewegingen. Hij wist dat hij zich bewoog omdat hij leefde en den wil had om te doen wat hij deed, en dat de dooden zich niet bewogen. Dus geloofde hij dat de zon, de maan, de sterren, de wolken, de rivieren en zoo meer, een innerlijk leven hadden, omdat zij zich bewogen, en dat hun leven vrijer en krachtiger was dan het zijne, omdat zij aan een krachtiger wil gehoorzaamden, dan de zijne. Slechts één stap verder gaande werd het

voor levend gehouden voorwerp als een persoon beschouwd en wanneer twee of meer namen aan hetzelfde ding werden gegeven, ontstond hieruit het denkbeeld van twee of meer personen. De verspreiding van dit denkbeeld werd bevorderd door de verdeeling der levenlooze dingen, waaraan zoo een persoonlijk leven werd toegeschreven, in het mannelijk en vrouwelijk geslacht, waarvan sommige talen zulke merkwaardige, en, voor hen die ze aanleeren, zoo lastige proeven opleveren.

De Aryer riep de aarde als »moeder" aan en smeekte zegeningen van haar af. Het is ons niet moeielijk in te zien hoeveel er in haar was dat zijne verbazing wekte, maar zij was in zijne oogen even als hijzelf afhankelijk van hoogere machten, die haar in duisternis konden dompelen of haren dorstigen grond den gewenschten regen konden onthouden. Als zoodanig beschouwde hij het hemelruim dat de aarde aan alle kanten omringt, en vanwaar elken morgen het licht kwam dat zijn leven vervroolijkte en de vrees verdreef waarmede de nacht zijn hart vervulde. Het scheen hem toe dat dáar, in kracht en majesteit, de groote heer van alles leefde en heerschte, dien hij Dyaus noemde, van een wortel div of dyu, die schitteren beteekent. Dit was de oudste der namen waarmede de Aryers spraken van hem dien zij voor den god der goden hielden, en het is dezelfde naam waarmede gij en ik dikwijls spreken van den eenigen God in wien wij gelooven, want hij werd met andere geliefde woor-

den uit het vaderhuis medegebracht door de stammen, toen zij hun moederland verlieten, en daar overal waar zij kwamen dezelfde hemel boven hen was, werd die niet lichtelijk vergeten. Dyaus is hetzelfde als Zeus in het Grieksch; Jovis en Deus in het Latijn en Tiu in het Germaansch. Van Deus komt het Engelsche woord Deity (Godheid) dat dus beteekent de God die licht is, en van Tiu, een Saksischen krijgsgod, komt het Engelsche woord Tuesday (Dinsdag). In den Rig-Veda of het voornaamste heilige boek der Brahmanen, in welks lofzangen de oudste bekende vorm van den Arischen godsdienst is bewaard gebleven, worden de goden genoemd deva, hetgeen beteekent »hemelsch".

Dyaus, de god van den schitterenden hemel en de hoogste godheid bij de Aryers, was, zooals wij zullen zien in het hoofdstuk over den ouden godsdienst der Hindûs, slechts één van de verschillende namen onder welke zij de beweegkrachten der natuur aanriepen. Dezelfde naam werd gegeven aan verscheidene voorwerpen aan den hemel en hetzelfde voorwerp werd genoemd met zoovele namen als de verbeelding van den toeschouwer uitvond. Daar de natuurkrachten als personen beschouwd werden, kwam men er gemakkelijk toe hen man en vrouw, moeder en zoon, broeder en zuster te noemen. Reeds lang geleden was het een schoone en veelbeteekenende mythe onder de menschheid, die nog gevonden wordt bij de rassen die in den staat verkeeren waarin de mythen ontstaan,

dat de hemel en de aarde de vader en de moeder zijn van alle dingen. Hierover wordt veel licht verspreid door den naam Jupiter. Dit woord beteekent hetzelfde wat in den Veda Dyaush-pitar en in het Grieksch Zeus-patêr beteekenen, namelijk Hemel-Vader!

Behalve dat zij gemeenschappelijke namen hadden voor hunne voornaamste goden, hadden de Aryers woorden om de plichten uit te drukken, waartoe zij zich gedrongen voelden jegens die machten, wier gunst zij verlangden en wier toorn zij vreesden; zooals offer, gebed, altaar, geest.

Het offer is de oudste van alle godsdienstplechtigheden. Het eerste gevoel van den mensch tegenover de goden was dat van vrees. Zij heerschten over alles, leven en dood waren in hunne handen, en dus scheen het noodig iets te doen om hunne gunst te verwerven. Toen men zag dat de zegeningen van den hemel de rampen overtroffen, maakte de vrees plaats voor liefde en werden er dankoffers gebracht. Toen het gevoel opkwam dat de goden zoowel beter moesten zijn als sterker, leidde het verlangen om hunne vergeving te verkrijgen voor het kwaad dat gedaan was of het goede dat ongedaan was gelaten, tot zoenoffers.

Daar het gevoel van eene gemeenschappelijke behoefte sterker was dan eenige andere band die het huisgezin verbond, bouwde de vader, als het hoofd des gezins, het altaar en legde de gave er op. Deze gaven van dingen die gezien en getast konden worden waren

eene eenvoudige, en inderdaad de eenige manier, waarop de mensch het gevoel van zijn hart kon toonen; maar in verloop van tijd ging de eerste beteekenis dier gaven verloren en werden zij beschouwd alsof zij niet slechts iets aanduidden, maar in zich zelven iets beteekenden. De plaats waar het altaar stond werd vereerd, daar richtte men een tempel op (zoo genaamd naar het Latijnsche templum, dat beteekent eene afgesloten ruimte) en er ontstond eene klasse van menschen die er zich gemakkelijk voor konden uitgeven eene macht bij de goden te bezitten, die niet aan alle menschen gegeven was. Zoo werden godsdienstige plechtigheden, waaraan zekere tooverkracht werd toegeschreven, door de priesters alléen verricht en hieruit ontstonden twee groote verkeerdheden. Vooreerst geloofden de menschen dat de priesters meer van het onzienlijke wisten dan zij, en verzuimden, terwijl zij hun den godsdienst overlieten, zelven na te denken; hielden op de grootste gave te gebruiken die hen tot menschen maakte. Nog heden zien wij er de bewijzen van, hoe vreeselijk dit de wereld heeft achteruitgezet, daar wij zoo dikwijls vergeten dat de stem van God ons omringt; dat zijne geheimen niet geopenbaard worden aan eene bepaalde klasse van menschen, maar aan allen die Hem vreezen, aan hen die trouw zijn aan hetgeen zij als het hoogste en beste erkennen, wie zij ook mogen zijn. Ten tweede: heeft het geloof dat sommige gebouwen heiliger zijn dan anderen, en dat de éene soort van

werk heiliger is dan de andere de menschen doen denken, dat God den priester meer nabij is dan den boer, en eerder tegenwoordig is in een tempel, dan in een huis of een winkel. De Psalmdichter wist dit wel beter, want hij vroeg »waar zou ik heengaan voor uwen Geest, en waar zou ik heenvlieden voor uw aangezicht?" en Jezus sprak in denzelfden geest, toen hij aan de menschen leerde, dat de reinen van hart iets van Gods gezegend aanschijn zouden zien en dat Hij niet op den berg of in de stad alleen, maar overal kon worden aangebeden. De aarde is een tempel en elk eerlijk werk is eene godsdienstoefening daarin.

Het offer was een belangrijk gedeelte van den godsdienst der Aryers. Een ruw altaar van graszoden of steenen werd op eene hoogte onder den open hemel opgericht en het daarop gelegde hout werd aangestoken door twee droge takken tegen elkander te wrijven. Een der voornaamste offers aan de goden was het gegiste sap van den Soma of zwaluwwortel, dat, daar het een krachtige drank was, opwekkend werkte op hen die het gebruikten en geacht werd den goden kracht te geven. Het werd hun aangeboden op lepels, of in het vuur geworpen. Men geloofde dat het wonderen werkte en het werd later één van de voornaamste goden der Hindûs. In een lofzang uit de Veda's zeggen de aanbidders:

»Wij hebben den heerlijken Soma gedronken,
En zijn onsterfelijk geworden,
Wij zijn het licht binnengegaan

En al de goden hebben het geweten.
Welk sterveling kan ons nu schaden
Welke vijand ons nu benadeelen?
Door u, onsterfelijke God!
Stijgen wij boven het leed."

(Zie ook Hoofdstuk VI.)

Ook andere gaven, zooals boter (het voortbrengsel van de hooggeschatte koe), gerstekorrels, koeken, enz. werden den goden aangeboden en bij plechtige gelegenheden werden dieren geofferd, terwijl het hoogste offer (behalve het menschenoffer, dat natuurlijk hooger werd gewaardeerd) bestond in dat van het paard, welk dier door de Skandinaviërs dikwijls geofferd werd. Tacitus zegt ons, dat bij de Teutonen de heilige witte paarden nooit door den mensch bereden werden, in bosschen werden bewaard en op algemeene kosten onderhouden.

De Veda geeft ons een begrip van de lofzangen en gebeden die bij deze offers gebruikt werden en de Vac (spreek uit: Vatsj), of de »Godin der spraak," die het volk leerde zoowel in den geest als uitwendig te aanbidden, wordt geprezen met woorden die zeer veel gelijken op die over de Wijsheid in het achtste hoofdstuk van het Boek der Spreuken:

»Ik onderhoud zoowel de zon als de maan, de sterren en het vuur. Ik ben de vorstin en meesteres der rijkdommen, ik ben verstandig, luister naar mij, want ik spreek geloofwaardige woorden. Hen die ik liefheb maak ik heilig en wijs.... Ik doordring den hemel en

de aarde. Ik leef in alle werelden; ik ben boven dezen hemel, buiten deze aarde; en wat de groote geest is, dat ben ik."

Deze korte schets van den godsdienst der Aryers, en vooral de oude begrippen omtrent de kracht en het goddelijk vermogen van den Soma, toont ons eene waarheid die met elken dag duidelijker wordt, namelijk, dat vele dingen die geacht werden slechts tot éénen godsdienst te behooren, in alle godsdiensten gevonden worden. De Roomsch Katholieke priester die den heiligen ouwel opheft, de hostie genaamd (naar het Latijnsche hostia, slachtoffer), heeft veel overeenkomst met den Arischen aanbidder die, wanneer hij den Soma offerde, den houten beker ophief die haar bevatte.

e. DE MYTHEN DER ARYERS.

Gij weet dat onder alle eenigszins ontwikkelde volken de zoogenaamde mythologie (fabelleer) gevonden wordt (een woord dat afkomt van het Grieksche muthos, fabel, en logos, woord), onder welken naam alle legenden en overleveringen gerangschikt kunnen worden, alsmede de tooververtellingen, waarnaar kinderen zoo gaarne luisteren. Tot de mythen en volksverhalen behooren de geschiedenissen van de liefde en de twisten der goden en godinnen, de feestmalen die zij hielden en de vijanden die zij versloegen; van helden die met monsters vechten om schoone jonkvrouwen te verlossen uit donkere kerkers en be-

tooverde kasteelen, van verliefde prinsen die de zeeën overtrekken om de prinses te zoeken die zij wenschen te huwen, en vele dappere daden verrichten om haar te verdienen; van moedige en listige dwergen die inhalige, wreede en domme reuzen dooden; van wonderlijke wezens die in de bosschen, de stroomen en onder den grond leefden — in de Noordelijke landen bekend als nixen of watergeesten, als kaboutermannetjes of berggeesten, als goudlokkige elfen die in den maneschijn de elfenwoning verlaten om in tooverkringen op het gras te dansen en de lucht zachtjes doen trillen door de liefelijke muziek van hare tooverharpen; in Zuidelijke landen de naiaden of waternimfen, de saters, boschgoden en dwergen, en over de de geheele wereld, de onnoemelijk talrijke wezens die tot het tooverland behooren. Verder behooren er toe de legenden die de lucht bevolken met de geesten der afgestorvenen, met spoken in witte gewaden, met bloeddorstige vampiers, heksen en dergelijken; die verhalen van het wonderlijk vermogen om goed of kwaad te veroorzaken in levende en levenlooze voorwerpen, van menschen die in beeren en wolven en steenen veranderen; van meisjes die veranderen in zwanen; van wateren van leven en dood en vergetelheid; van betooverde horens, lampen, knuppels, tafellakens en kettingen; van flesschen waaruit de Oceaan gevuld wordt en tooverroeden die verborgen bewaarplaatsen van goud en zilver openen; legenden die eene verklaring moeten geven van het kruis op

den rug van den ezel, de vlekken van de leng, den korten staart van den beer; het roode borstje van het roodborstje, het smalle lichaam der wesp, den echo in de bergen, de zoutheid der zee, de vlekken op de maan, en zoo voort. Wij moeten ook eenigszins als uitvloeisels van mythen beschouwen de groote Heldendichten van de Arische volken; in het land der Noormannen de verhalen over de Völsungs; in Engeland de verhalen omtrent koning Arthur en zijne Ronde-Tafel-Ridders; in Griekenland de Ilias en de Odyssea; en voorts de kleinere verhalen die onder vele volken gevonden worden, zooals van de behendigheid van Tell den boogschutter, en van de vergissing van den prins die den getrouwen hond Gellert doodsloeg, die zijn kind van den wolf gered had. Hoe vreemd het nu ook klinke, evenals de talen van de Engelschen, Russen, Hindûs en andere Arysche volken uit dezelfde bron zijn voortgekomen, is dit ook het geval met vele van hunne mythen, legenden en tooververtellingen. Het is wel de moeite waard te vernemen hoe dit ontdekt werd.

Veel dat in vroegeren tijd als onbeduidend en geene aandacht waardig werd voorbijgegaan, heeft men in onze dagen zorgvuldig onderzocht en bevonden, dat het zeer merkwaardig en leerzaam is.

Zoo is het gegaan met bakersprookjes, van welke men wel het allerminst zou verwachten, dat zij eenig licht zouden verspreiden over het verledene, en zoowel leerzaam als vermakelijk zouden zijn. Eenige jaren

lang hebben geleerde mannen die sprookjes opgeteekend uit den mond van oude vrouwtjes, ongeletterde boeren en dienstbaren in Indië, Duitschland, Rusland, Schotland en elders, en hebben, toen zij naast elkander werden gelegd, bevonden dat er eene groote overeenkomst bestond tusschen die alle. Wij kunnen er zeker van zijn, dat de oude vrouwtjes in Noordelijk Europa hare vertellingen niet geleerd hebben uit Hindûsche boeken of verhalen en die overeenkomst wordt thans door vele geleerden verklaard als een gevolg daarvan, dat de Arische stammen uit hunne Aziatische woonplaats een gemeenschappelijken voorraad verhalen hebben medegebracht, zoowel als eene gemeenschappelijke taal en een gemeenschappelijken naam voor den Hemelvader.

Wij zullen straks zien wat de grond was van al die verhalen; maar het heeft groote moeite gekost dit te ontdekken, omdat de oude vorm omgewerkt was geworden en de goden van den ouden mythe de helden zijn geworden van de geschiedverhalen, en dezen wederom de reuzen en de ridders uit de toovertellingen.

Men vroeg zich af of de fabelen der oudheid enkel ongerijmde verhalen waren, uitgevonden om aan een lagen, slechten smaak te voldoen, dan wel verhalen die eene zuivere beteekenis hadden, die wel verborgen, maar niet verdwenen was? Want indien men die eigenlijke beteekenis ontdekken kon, zou zij misschien iets leeren omtrent het doel waartoe de my-

then hen, die ze bedachten, moesten dienen en omtrent de begrippen welke dezen van de dingen hadden.

Bij eene beschouwing van de mythen der Grieken scheen het zeer onwaarschijnlijk, dat een volk dat de wereld voor ons allen schooner heeft gemaakt, welks liefelijke zangers ons nog bekoren en van welks wijze leeraars de wijsste menschen van onzen tijd nog gaarne leeren, de zonen zouden geweest zijn van menschen, die met een onreinen geest de menigte ruwe en afschuwelijke verhalen verzonnen, waaruit zulk een groot gedeelte van hunne mythologie bestaat, zooals het verhaal van Kronos, die zijn vader verminkt en zijne kinderen verslindt; van Tantalus die zijn zoon braadt en zijn vleesch aan de goden te eten geeft; en van Œdipus die zijn vader doodt en de echtgenoot wordt van zijne eigene moeder.

De twijfel leidde, zooals twijfelingen altijd doen, tot onderzoek en het onderzoek bracht de waarheid aan het licht dat de oorspronkelijke beteekenis van die verhalen vergeten was door de latere Grieken, wier grootste wijzen zich ergerden aan zulke verhalen omtrent de goden, terwijl één van hen zeide: »indien de goden iets onbetamelijks doen, dan zijn zij in het geheel geen goden."

Zij konden niet, zooals wij dat kunnen, hunne geboorteplaats, hunne taal en hunne legenden nagaan tot aan hunne oorspronkelijke Arische woonplaats, en gaven dus eene waanwijze en verkeerde verklaring van al die zaken. Zij noemden al de hen omringende

volken barbaren ter bespotting van het gebrabbel (barbar) waaruit hunne taal scheen te bestaan.

De beteekenis der Grieksche mythen is op de volgende wijze ontdekt: De Veda bevat de oudste vormen van mythen; en het oude Sanskrit waarin het geschreven is, heeft de eerste vormen der woorden beter bewaard dan het latere Sanskrit of eenige andere Arische taal. Daarom werden Grieksche woorden, wier beteekenis geheel of gedeeltelijk onbekend was, maar waarvan de verwante vormen in het Sanskrit bekend waren, daarbij vergeleken en dan werd de beteekenis duidelijk. Zoo heet in de Grieksche mythologie de drank die aan de goden de onsterfelijkheid verzekert: ambrosia, een naam die uit het Grieksch niet kan verklaard worden; de mythe wordt duidelijk als men bedenkt dat ambrosia letterlijk aan het Sanskrit amrita, onsterfelijk, onsterfelijkheid, beantwoordt, dat dikwijls als bijnaam van den hemelschen Somadrank wordt gebezigd. Zoo ontvangt de mythe van Prometheus, die het vuur uit den hemel steelt en aan de menschen brengt, veel licht, als men zich herinnert dat pramâtha in 't Sanskriet »roof" en »pramantha" het bovenste der twee wrijfhouten waarmee het heilig vuur ontstoken werd beteekent, en dat beide woorden met den naam Prometheus samenhangen.

Ofschoon nu zulke mythen, even als vele andere die wij zouden kunnen verhalen, voor ons niets anders zijn dan schoone en liefelijke verzinsels, waren zij dit niet voor de Aryers die, zooals wij gezien heb-

ben, geloofden dat alle dingen die zich bewogen levend waren; dat de zon, de maan, de sterren en de opkomende, gevleugelde dageraad een krachtig, verheven leven bezaten en die er dus overeenkomstig die voorstelling over spraken en bedoelden wat zij zeiden, maar geene poëzie bedachten, om door de menschen bewonderd te worden. De taal is niet het eenig bewijs hiervoor; want hetgeen de reizigers mededeelen omtrent de natuur-mythen die door de tegenwoordige wilden bedacht worden en waarin levenlooze maar zich bewegende voorwerpen levende personen worden genoemd, bewijst dat de geest van den mensch in de oude tijden evenzoo werkte als tegenwoordig. En de begrippen welke jonge kinderen dikwijls hebben omtrent hun speelgoed helderen met een voorbeeld den mythischen leeftijd op, welken elk geslacht doorleeft. »Voor een klein kind zijn niet slechts alle levende wezens met menschelijk verstand begaafd, maar is alles levend. In zijne wereld staat zijn poesje in verstand gelijk met vader en moeder. Het slaat den stoel waartegen het zijn hoofd stootte; het vuur waaraan het zich brandt, noemt het »het stoute vuur," en de sterren, die door het raam van zijne slaapkamer schijnen, zijn voor hem oogen, evenals die zijner moeder, of die van de poes, maar helderder."

Evenzoo is het bij den mensch in een ruwen, onontwikkelden staat, en hij verkrijgt eerst verhevener denkbeelden, wanneer hij eenigszins in beschaving is gevorderd.

Wij kunnen nooit geheel en al gevoelen hoe waar dit is, omdat het ons niet mogelijk is ons in de plaats te stellen van den mensch in het tijdperk, waarin de mythen ontstaan. Indien wij alles konden vergeten wat de wetenschap ons geleerd heeft en konden gelooven dat de zon een levend wezen is, dan zouden wij ook, wanneer de vreeselijke nacht voorbij ging en het licht der sterren begon te verbleeken met gemengde hoop en vrees naar het oosten uitzien, en wanneer wij de lichtstralen zagen aankomen gevolgd door de zon, haar begroeten als ons levenslicht en ons allerlei voorstellingen van haar maken, terwijl wij haar het oog des hemels zouden noemen, of een gelaat met stralende lokken, of een god getrokken door prachtige paarden, of een gouden vogel die in de vlam stierf en weder uit zijne asch verrees. Wij zouden ook van haar zeggen dat zij den dageraad lief heeft (een denkbeeld, dat vele schoone mythen heeft doen ontstaan), en wanneer zij in het westen onderging en het zachte avondlicht haar bedekte, dat zij door haren geliefde in slaap of dood was gekust.

Een zorgvuldige studie van de mythen der Aryers toont aan, dat zij voor het grootste gedeelte zijn voortgekomen uit de denkbeelden die oprezen bij het zien van het verschillend voorkomen des hemels bij den dageraad en de avondschemering, bij zonsopgang en zonsondergang, en de duizende schakeeringen en verschillende tooneelen die daartusschen liggen; terwijl de strijd tusschen licht en duisternis de bron is van de rijkste

mythen. Natuurlijk kan niet elke mythe en legende aldus verklaard worden, omdat menschelijke gewaarwordingen eveneens een uitwendigen vorm aannemen. De stemming van het gemoed die door treurige of aangename dingen in het leven van den mensch veroorzaakt wordt; het gevoel van goed en kwaad en het bewustzijn dat tusschen deze twee in ons binnenste een strijd bestaat; dergelijke dingen die voor teedergevoelende menschen nog werkelijker zijn dan zelfs het op- en ondergaan der zon, hebben een groot aandeel gehad aan het ontstaan der legenden die ons dichter bij het licht doen schuiven en ons beurtelings doen lachen en schreien. Daarenboven zijn vele geschiedkundige gebeurtenissen zoo verkeerd begrepen dat zij mythen zijn geworden. Fabelen zijn als geschiedenis beschouwd, ware gebeurtenissen zijn tot fabelen verlaagd; en de geschiedenis en de fabel zijn dooreengemengd en hebben zich samen vastgehecht aan groote namen zooals Cyrus, Karel de Groote en nog veel verhevener namen dan deze.

Professor Max Müller heeft aangetoond hoe gemakkelijk een mythe zou kunnen ontstaan uit het woord schemering. Veronderstel eens dat de juiste beteekenis van dit woord vergeten was en dat er een spreekwoord was bewaard gebleven, aldus luidende: »De schemering zingt de zon in slaap", dan zou er eene verklaring van noodig zijn. De bakers zouden aan de kinderen vertellen dat de schemering eene goede oude vrouw was die elken avond de zon naar

bed kwam brengen en die erg boos zou zijn als zij kleine kinderen nog op vond. De kinderen zouden spoedig onder elkander gaan praten over Vrouw Schemering en als zij groot waren ook hunnen kinderen verhalen van die wonderlijke oude vrouw. Op deze en dergelijke wijzen ontstond in de kindsheid der wereld menig verhaal dat, door een dichter overgenomen en versierd, een onderdeel werd van hetgeen wij de mythologie der oude volken noemen.

Nu moet ik u een zeer belangrijken Arischen mythe mededeelen, die eene menigte legenden heeft doen ontstaan en zelfs een deel uitmaakt van eenige voorname godsdiensten. Al de Arische volken, en ook eenige andere volken die met hen verkeerd hebben, hebben onder hunne legenden het verhaal van een strijd tusschen een held en een monster. In al die verhalen is de held overwinnaar en bevrijdt schatten, die door het monster gestolen en verborgen waren, en bewijst hierdoor een dienst aan de menschen. In den mythe der Hindûs is het het gevecht tusschen Indra en den draak Vritra; bij de Romeinen werd het de strijd tusschen Hercules en het driehoofdig monster Cacus; bij de Grieken was het, onder andere dergelijke verhalen, het gevecht tusschen Apollo en de vreeselijke slang Pythôn; in de oude Noordsche legende, tusschen Sigurd en den geweldigen draak Fafnir; en in de Christelijke legende tusschen St. Joris en den Draak. Wij zullen zien welk eene ernstige beteekenis die strijd verkreeg in den ouden Perzischen godsdienst

en hoe later het Joodsch geloof aan den Satan daarmee in overeenstemming werd gebracht.

Laat ons nu de wording en ontwikkeling van dezen mythe nagaan. Daar de voornaamste rijkdom der Aryers in hun vee bestond, deed ieder man zijn best om het aantal zijner kudden te vermeerderen. De koe werd het hoogst gewaardeerd, want met hare melk werd zijn huisgezin gevoed, en elk kalf dat geboren werd maakte hem rijker. De koe was voor hem wat de kameel is voor den Arabier en de buffel voor den Roodhuid. En even als zij het zinnebeeld was van vruchtbaarheid en welkome geschenken, zoo was de os het zinnebeeld van kracht. Wie het vee stal was de vijand van den Aryer, terwijl hij die het uit den greep des roovers redde, zijn ware vriend was.

Wij hebben reeds gezien waar de Aryer de woonplaats zijner goden zocht. Wanneer hij, in wien dat zelfde gevoel voor het wonderbare leefde, dat zijne voorvaderen bezaten, en dat wij, zijne nakomelingen, nog hebben, zijne oogen ophief naar den hemel, welks regen den grond besproeide, dien hij bebouwde, en welks zon zijne vruchten deed rijpen, zag hij de wolken zich in al hare statigheid bewegen, geheel met licht vervuld of het licht in hare donkere diepten verbergende. Er is niets dat den mensch overal zoo zeer treft als de strijd tusschen licht en duisternis; tusschen den bliksemstraal die de wolken doorklieft en den regen schijnt los te maken, en den langzamen gang dier donkere machten, die den regen

vasthouden; tusschen de stralen der zon en de wolk of de mist waar zij trachten doorheen te breken.

De hemel was voor den Aryer een groote weide, waarop ossen en koeien zwierven, want daarvoor zag hij de wolken aan. Even als de koe hem melk verschafte, zoo schonken die hemelsche koeien aan de aarde regen en dauw, de melk des hemels. De meester dier weide was de zon; hij was de sterke stier van den hemel. Dit waren echter niet de eenige dieren die over de groote velden daarboven zwierven, want even oneindig verscheiden als de vormen en kleurschakeeringen der wolken, waren de dieren waarvoor men ze aanzag. De verbeelding van den ontwerper der mythen had hetzelfde vrije spel als waarmede wij voor een vuur gezeten ons in de gloeiende kolen eene eindelooze menigte vreemde gedaanten en gezichten kunnen voorstellen.

De Aryer geloofde dat de donkere wolken des hemels de woonplaats waren van een boos monster dat de koeien gestolen had en ze opsloot in de holen der opeengestapelde bergen (het Sanskrit woord parvata beteekent zoowel wolk als berg) en dat het water opdronk dat de dorstige aarde zoo noodig had en de schatten van licht en warmte voor de menschen verborg.

Indien de heer der weide, de stier der stieren, dien grooten zwarten roover niet versloeg (die in den Veda verschillende namen draagt: Vritra, slang, wolf, zwarte, enz.), konden de koeien niet bevrijd en naar

de weide teruggebracht worden. Dus komt Indra (de naam, die hem in den Veda gegeven wordt) brullende aan, omringd door de stormgoden, terwijl het vuur (dat is de zonnestralen of de bliksem) van hem uitstraalt en hij zijne horens (in de donderslagen) toornig schudt. Hij verslaat het monster, splijt de rotsen en terstond breekt het licht door of worden de vergaderde wateren losgelaten en storten neder op het verschroeide land.

Ik hoop dat het u nu duidelijk is geworden, waaruit de legenden omtrent gevechten tusschen helden en monsters ontstaan zijn. Het is de zegepraal van het licht over de duisternis, maar de strijd nam in latere eeuwen een ernstiger vorm aan. De worsteling welke de mensch zag tusschen de natuurkrachten was slechts kinderspel in vergelijking met den doodelijken strijd tusschen de machten van goed en kwaad, die streden om de heerschappij over alle dingen; maar hierover zullen wij verder spreken, wanneer wij de mythen hebben afgehandeld.

De verhalen van prinsessen en jonkvrouwen in donkere gevangenissen opgesloten, waaruit zij door een moedigen en edelen ridder bevrijd worden, zijn latere vormen van de mythen van de zon bevrijd uit de duisternis van den nacht; van de lente bevrijd van de ketenen waarmede de winter haar gekluisterd hield, en van de wateren uit hare gevangenis in de wolken verlost.

Dit boekje is slechts een sleutel om u de deur te

openen tot eene galerij van wonderen, waarbij gij geleerder en veiliger gidsen zult vinden dan hij, die u nu den weg wijst. Eene enkele opgave van hetgeen daar te zien is zou een zeer dik boek uitmaken, en ik moet mij tevreden stellen dit hoofdstuk te besluiten met eene enkele proeve van de reine beteekenis die in de mythen verborgen kan zijn, en van de zonderlinge overeenkomst tusschen sommige geschiedverhalen en bakersprookjes in Oost en West.

Onder de vele namen in den Veda aan de zon gegeven, wordt zij ook de goudhandige genoemd, naar de gulden stralen die als vingers van haar uitstralen. In den loop der tijden ontstond het verhaal dat zij bij een offer hare hand had afgehouwen en dat de priesters eene gouden hand in plaats daarvan hadden gemaakt; zij werd ook eene kikvorsch genoemd, wanneer zij bij het op- of ondergaan ineengedoken op het water scheen te zitten. Nu is er in een der verhalen van de westelijke Hooglanden een verhaal van een kikvorsch die eene prinses wenscht te huwen en die, wanneer de prinses er in toestemt zijne vrouw te worden, in een schoonen man veranderd wordt. De oude beteekenis van dit verhaal blijkt uit eene Indische vertelling van Bhekî, den kikvorsch. Zij was een schoon meisje en eens, toen zij bij eene bron zat, zag een koning haar en vroeg haar tot zijne vrouw. Zij stemde er in toe, als hij beloofde haar nooit een droppel water te laten zien. Op zekeren dag zich onwel voelende vroeg zij den koning om

water; de koning vergat zijne belofte, bracht haar water en zij verdween. Die beide verhalen zijn voortgekomen uit eene spreekwijze over de zon, zooals dat Bhekî de zon sterft bij het zien van water, evenals wij zouden zeggen dat de zon spoedig ondergaat wanneer zij het water nadert waaruit zij des morgens opkwam.

Door dit voorbeeld zal het u duidelijker worden, hoe sommige verhalen der mythologie wel eens ontstaan kunnen zijn, doordien de Arische stammen, nadat zij verspreid waren, de oorspronkelijke beteekenis vergaten van de woorden welke zij gebruikten toen zij bij elkander waren. Wanneer wij de mythen der Grieken, Noormannen, Germanen en anderen beschouwen bij het licht van den Veda, dan vinden wij de eerste, frissche gedachten van den mensch toen zijn kinderlijk geloof, door eene levendige verbeelding geholpen, hem in de verschijnselen der natuur levende wezens deed aanschouwen: het zonlicht, de frissche morgenlucht, de door den wind voortgedreven wolken, de pijlsnelle bliksem en de uit den hemel neervallende regen.

Laat mij nu, als eene proeve hoe sommige mythen zich zelfs een weg gebaand hebben tot de geschiedenis en langen tijd voor ontwijfelbaar zeker zijn doorgegaan, even als eene valsche munt nu en dan voor eene echte doorgaat, eenige woorden zeggen over Willem Tell.

Het is een welbekend verhaal, hoe in het jaar 1307 na Christus, de wreede Gessler een hoed op

een paal had gezet als een zinnebeeld van de heerschende macht en bevolen had dat elk, die er voorbijkwam, zich daarvoor zou neerbuigen. Een bergbewoner, Tell genaamd, weigerde aan dit bevel te gehoorzamen en werd voor Gessler gebracht. Daar Tell bekend was als een bedreven boogschutter, werd hij tot straf veroordeeld om een appel van het hoofd van zijn eigen zoon te schieten. De appel werd op het hoofd van den knaap gelegd en de vader spande den boog; de pijl vloog en trof den appel. Gessler zag dat Tell eer hij schoot een tweeden pijl in zijn gordel had gestoken en vroeg de reden hiervan. Tell antwoordde: »Om u te dooden, dwingeland, als ik mijn kind had getroffen." Ofschoon nu de boog, welke Tell gezegd wordt gebruikt te hebben, te Zürich vertoond wordt, heeft het voorval nooit plaats gehad! Er is een ongelukkige man verbrand geworden omdat hij die geschiedenis betwijfelde, maar die man had gelijk. Die geschiedenis wordt niet alleen in IJsland, Denemarken, Noorwegen, Finland, Rusland, Perzië en misschien in Indië verhaald, maar is ook bekend aan de Turken en Mongolen, terwijl eene legende van de wilde Samoyeden, die nooit van Tell gehoord en nooit in hun leven een boek gezien hebben, haar, van het begin tot het einde, vertelt van één hunner boogschutters. Het verhaal is een oude zonnemythe. Tell is de zonnegod, wiens pijlen (lichtstralen) nooit hun doel missen en hunne vijanden dooden.

Er is een ander oud verhaal waarbij ik als knaap geschreid heb. Gij hebt wel eens gehoord hoe de trouwe hond Gellert den wolf doodde, die gekomen was om Llewellyn's kind te verslinden en hoe de prins, toen hij thuis kwam en de wieg ledig vond en den bek van den hond met bloed besmeerd, ijlings het moedige dier doodsloeg en toen het kind ongedeerd vond liggen met den wolf dood er naast. Te Bedd-gelert in Noord-Wallis kunt gij het graf van den hond zien met een fraai hek er omheen!

Dit verhaal nu komt onder allerlei gedaanten onder de volksverhalen van bijna alle Latijnsche volken voor, en wordt zelfs in China en Egypte gevonden. In Indië komt een zwarte slang in plaats van den wolf en de ichneumon in plaats van den hond, terwijl het verhaal in Egypte zegt, dat een kok eenen wali bijna vermoordde omdat hij een pot vol kruiden had stuk-geworpen, en toen ontdekte dat onder de kruiden eene vergiftige slang school.

Wij kunnen veilig besluiten, dat wonderlijke dingen, die gezegd worden op zoovele plaatsen te zijn ge-beurd, nooit ergens zijn voorgevallen.

Maar indien wij die verhalen als legenden moeten beschouwen, is dit niet enkel verlies, daar het dient om de vertellers dier verhalen nader tot elkander te brengen en om aan te toonen hoe, onder verschil-lende huidskleur, dezelfde harten kloppen, en hoe in alle eeuwen dezelfde belangstelling gevonden wordt voor verhalen van daden van moed, menschenliefde

en trouw, welke door mannen en vrouwen op deze wereld zijn verricht en waardoor het ontstaan der legenden mogelijk werd.

Maar ik moet hiervan afstappen, daar ik zeker ben dat gij gaarne iets zult vernemen omtrent sommige verhalen, die somtijds uwe tranen deden drogen en u somtijds deden schreien.

Laat ons nu eens zien of Asschepoester een vermomde Europeesche dame is, dan wel of zij uit eene zeer oude kinderkamer van het Oosten is gekomen. Zij moet vandáar gekomen zijn, want wij vinden de omtrekken van het verhaal in den Veda, waar Asschepoester de godin van den nacht, »de maan", is.

De maan laat in haren loop geene sporen na, maar prins Mitra (één van de namen voor de zon in den Veda) vindt, terwijl hij het schoone jonge meisje vervolgt, een muiltje, dat hem haar voetspoor aanwijst zoowel als de grootte van haren voet, en dat zoo klein is dat geene andere vrouw zulk een voetje heeft. Deze zonnemythe, waarin verhaald wordt van een verloren muiltje, en van een prins die tracht het voetje te vinden waaraan het behoort, en die den wagen niet kan inhalen waarin het meisje reist, is de bron van het geliefd oud verhaal. Asschepoester, zooals ge u zult herinneren, was slechts schoon zoolang zij in de balzaal was, of bij het schitterend licht. Dit beduidt dat de maan alleen helder is des nachts, wanneer alle lichten aan den hemel ontstoken zijn. In den Griekschen vorm luidt het verhaal, dat ter-

wijl Rhodopé zich baadde, een arend hare dienstmaagd één van hare muiltjes ontrukte en het aan den koning van Egypte bracht, die op zijn rechterstoel zat te Memphis. De koning werd verliefd op den voet, waaraan het muiltje toebehoorde, en gaf bevel dat de eigenares er van zou worden opgespoord· en toen Rhodopé gevonden was, huwde de koning haar.

In het Hindûsch verhaal heeft een Râjah eene eenige dochter, welke geboren werd met een gouden ketting om, die hare ziel bevatte, en haar vader werd gewaarschuwd dat de prinses zou sterven indien de ketting haar afgenomen en door een ander gedragen werd. Op een verjaardag gaf hij haar een paar gouden muiltjes met juweelen, die zij altijd droeg wanneer zij uitging; op zekeren dag, terwijl zij bloemen plukte op een berg, viel een der muiltjes af en stortte langs de helling in het bosch daar beneden. Er werd te vergeefs naar gezocht, maar niet lang daarna werd het gevonden door een prins die op de jacht was en het bij zijne moeder bracht, die, vermoedende hoe schoon en aanzienlijk de eigenares moest zijn, hem aanried haar op te sporen en tot zijne vrouw te nemen. Hij maakte het vinden van het muiltje door zijn geheele rijk bekend, maar niemand eischte het op en hij werd bijna wanhopig toen eenige reizigers uit het land van den Râjah hoorden, dat het vermiste muiltje in de handen van den prins was, aan wien zij den naam der eigenares bekend

maakten. Hij begaf zich terstond naar het paleis van den Râjah, toonde hem het muiltje en vroèg de hand der prinses, die zijne vrouw werd. Na haar huwelijk stal eene jaloersche vrouw den ketting terwijl zij sliep en, tot diepe droefheid van haren echtgenoot, werd haar lichaam in een graf bijgezet. Maar het veranderde niet, de blos des levens verliet zelfs haar lief gelaat niet, zoodat de prins gaarne haar graf bezocht; en op zekeren dag werd hem het geheim, waardoor hare ziel haar kon worden teruggegeven, ontdekt. Hij vond den ketting, deed hem haar om den hals, en bracht haar vol vreugde terug naar zijn paleis.

Een dergelijke voorstelling van een muiltje, welks schoone eigenares wordt opgespoord en de vrouw van den vinder wordt, komt voor in het Servische verhaal van »Papalluga;" in het Germaansche verhaal van »Aschenputtel;" in de fabel van La Fontaine van »de Melkmeid en haar emmer;" en andere bewerkingen van het verhaal dat, zooals wij gezien hebben, uit Azië afkomstig is. Het verhaal van »Schoonheid en het Beest" wordt ook gevonden onder de Hindûsche, Grieksche, Noordsche en andere mythen.

In het Grieksche verhaal huwt Psyché met Eros, die haar wegvoert naar een afgelegen tuin, waar zij hem alleen des nachts ziet. Hare afgunstige zusters zeggen haar dat zij gehuwd is met een afschuwelijk monster, en, verlangende de waarheid te weten, komt

zij met eene lamp bij hem en bevindt dat hij de schoonste der goden is. Maar een druppel heete olie viel op hem en hij ontwaakte, berispte haar en verdween. Na veel moeite en lang zoeken vond zij hem en werd voor altijd met hem vereenigd. In het Germaansch verhaal is de jongste van drie dochters gehuwd met een prins die bij dag een afschuwelijke leeuw is, en die haar zegt dat hij nooit het licht mag zien. Eens valt een zonnestraal op hem door eene reet van eene deur en verandert hij eensklaps in een duif en vliegt weg. Zijne vrouw zoekt hem op, en, geholpen door de zon, de maan en den noordewind, verlost zij hem van de betoovering waaronder hij ligt, en »leeft voortaan gelukkig met hem." In het Gallisch verhaal is de echtgenoot bij dag een hond, terwijl in het verhaal der Hindûs eene prinses vermomd is in de gedaante van eene afgeleefde oude vrouw, welke gedaante zij aflegt na zons-ondergang, maar weer aanneemt eer de dag aankomt.

In al die verhalen zijn overeenkomende trekken, terwijl de bijzonderheden verschillen naar den takt van den verhaler en naar den aard van het land en het volk waar het inheemsch werd.

Er zijn eene menigte verhalen, uit zeer ver uit elkander gelegen streken bijeenverzameld, waarin de plaats waar een reus of toovenaar zijne »ziel", zijn »hart", of zijne »kracht" bewaart, ontdekt werd door de listen eener vrouw, die zich daardoor wreekt over het kwaad haar of hare familie aangedaan. In het

Noordsche verhaal van den »Reus die geen hart in het lichaam had," heeft het monster zes prinsen en hunne vrouwen in steen veranderd, waarop de zevende broeder zich op hem tracht te wreken. Onder weg helpt hij een raaf, een zalm en een wolf, die hem uit dankbaarheid elk een dienst bewijzen. De wolf draagt hem naar het kasteel van den reus, waar de zevende prinses gevangen wordt gehouden, die belooft uit te vorschen waar de reus zijn hart bewaart. Hij weigert meer dan eens het haar te zeggen, of noemt eene verkeerde plaats, maar geeft eindelijk toe, even als Simson aan Delila toegaf. Hij zegt, »ver, ver weg in een meer ligt een eiland; op dat eiland staat een kerk, in die kerk is een bron, in die bron zwemt een eend, in die eend is een ei, en in dat ei ligt mijn hart, mijn lieveling!" De prinses vertelt dit aan den prins, die op den rug van den wolf naar het eiland rijdt; de raaf vliegt naar boven in den toren en haalt de sleutels van de kerk; de zalm duikt naar den bodem van de put en haalt het ei van de plaats waar de eend het had neergelegd. Zoodra de prins het ei heeft, knijpt hij het ineen, maar de reus smeekt om zijn leven; de prins belooft het te sparen, op voorwaarde dat hij de zes broeders met hunne vrouwen weer in het leven terugbrengt. Maar zoodra dit geschied is, breekt de prins zijn woord, verbrijzelt het ei en de reus sterft.

Het Hindûsch verhaal van »Punchkin" heeft veel overeenkomst hiermede. Een toovenaar verandert al

de dochters van een Râjah met hare echtgenooten, in steen, maar spaart de jongste dochter, die hij wenscht te huwen. Zij heeft een zoon te huis gelaten, die zijne moeder gaat opzoeken; en haar in den toren van den toovenaar gevonden hebbende, overreedt hij haar de verborgen plaats uit te vorschen waar de dwingeland zijn hart bewaart. Het monster vertelt haar, dat in het midden van hoog riet een kring palmboomen staat, en in het midden van dien kring zes kruiken water, waaronder een kleine papegaai in een kooi zit; wanneer die papegaai gedood wordt, moet hij ook sterven. De prins begeeft zich naar die plaats, die door draken bewaakt wordt; maar een arend dien hij geholpen heeft draagt hem naar de waterkruiken, die hij omverwerpt, waarop hij den papegaai grijpt. Hij dwingt den toovenaar door vrees zijne slachtoffers weer levend te maken, en scheurt daarop den vogel in stukken. Als de vleugels en pooten worden afgerukt, vallen de armen en beenen van den toovenaar af; en ten slotte, als de prins den vogel den hals omdraait, draait Punchkin zijn hoofd om en sterft.

In het Arabisch verhaal is de ziel van den Jinn of boozen geest besloten in het lichaam van een musch, die gevangen zit in eene doos, geplaatst in andere doozen, vervat in een marmeren kist, die gezonken is in den oceaan die de wereld omringt. De kist wordt opgehaald met behulp van een zegelring, de musch wordt er uit gehaald en geworgd, waarop het lichaam van den Jinn een hoop asch wordt en de held met het

meisje vlucht. De ruimte laat mij volstrekt niet toe meer dergelijke verhalen mede te deelen, die gevonden worden in de volksverhalen der Bohemers, Galliërs, Serviërs en anderen, waarbij wij niet moeten vergeten, wat het merkwaardigste van alles is, dat dezelfde trekken voorkomen in een Egyptisch verhaal dat meer dan drie duizend jaren oud is.

In het Jâtakam, eene zeer oude verzameling van Buddhistische vertellingen, waarin, onder voorgeven van door Buddha zelven medegedeeld te zijn, zijne heldendaden worden verhaald in de 550 levens welke hij doorging eer hij het Buddhaschap bereikte, worden niet weinige van de verhalen gevonden die onder den naam van »fabelen van Esopus" bekend zijn en van de vertellingen die eveneens onder de volksverhalen der Westerlingen gevonden worden.

In één van deze helpt een heilig man, die eene plaats heeft verworven in de wereld der geesten, een zieken broeder, door hem een betooverde bijl te geven, die op bevel brandhout aanbrengt en vuur aanlegt, en een betooverden beker, met welks inhoud eene groote rivier gevuld kan worden; hetgeen ons herinnert aan de betooverde gereedschappen in de Noordsche verhalen; de schaar waarmede zijde en satijn uit de lucht werd geknipt; de bijl, die den eik omhieuw, welke onder de slagen van alle andere bijlen grooter werd; en het toover-zout waarmede de prins, wanneer hij de prinses bevrijdt, een grooten berg maakt tusschen hen en den reus, die hen vervolgt.

In de Budhistische fabelen van het ondankbare dier uit welks keel de kraanvogel een been wegneemt dat er in was blijven steken; en van den verschrikten ezel die, met eene leeuwenhuid omkleed, als een ezel balkt, vinden wij, tot onze verwondering, de welbekende verhalen terug, behoorende tot een grooten voorraad die men aantreft in alle landen van het verwijderde Japan tot het kille IJsland, en die de dierenfabelen van de wereld uitmaken.

Bij Esopus lezen wij van den vos die niet in het hol van den leeuw wil gaan, omdat hij alleen sporen ziet van pooten die naar binnen gaan. In een Hottentotsch verhaal wordt gezegd dat de leeuw ziek was en dat al de dieren hem gingen bezoeken behalve de jakhals, die niet wilde gaan omdat de voetstappen van hen die den leeuw gingen bezoeken, niet terugkeerden. Zoo redt in eene lezing van het beroemde oude verhaal van Reintje de Vos, de haan zijn kop uit Reintjes bek door hem te dwingen den pachter te antwoorden, terwijl in het Hottentotsch verhaal de haan den jakhals aanspoort om zijn gebed te doen, en wanneer het bedrogen dier de handen vouwt en de oogen sluit, vliegt de slimme vogel heen.

Er zijn nog andere legenden en verhalen die, zoowel als de mythen, ontstaan zijn uit de verbazing waarmede de mensch de natuur beschouwde, zooals Roodkapje, die in het Germaansch verhaal door een jager uit het lichaam van den slapenden wolf gesneden wordt; Klein Duimpje, die door de koe werd

ingeslikt en er ongedeerd uitkwam; Saktidern, door den visch ingeslikt en weder uitgesneden; Jonas, door een zeemonster ingeslikt dat hem ongedeerd aan wal wierp; hetgeen allen legenden zijn die spreken van den nacht of de donkere wolk die de zon verslindt.

Maar er zijn genoeg voorbeelden gegeven om aan te toonen hoe zeer vele van de tooververtellingen, legenden en mythen van de Indo-Germaansche rassen [1]) op elkander gelijken en ik moet dit lange hoofdstuk eindigen met eene korte aanwijzing van waar de verhalen gekomen zijn van het »Huis van Adriaan" en van de »Oude Vrouw die haar varken niet over het hek kon krijgen." Er is een gedicht aan het einde van het boek dat de Joden bij hun paaschfeest gebruiken, dat door sommigen hunner beschouwd wordt als een beeld van het verleden en de toekomst van het Heilige Land. Het bestaat uit tien coupletten elk eindigende met »een lammetje, een lammetje" en het begint aldus:

»Een lammetje, een lammetje kocht mijn vader
Voor twee stukjes geld;

en na verteld te hebben hoe er een kat kwam, die het lammetje opat, en een hond die de kat beet, en een stok die den hond sloeg en zoo voorts, eindigt het aldus:

»Toen kwam de Heilige, Hij zij geloofd!
En doodde den Engel des Doods,

[1]) Zie noot D.

Die den slager gedood had,
Die den os had geslacht,
Die het water had gedronken,
Dat het vuur had gebluscht,
Dat den stok had verbrand
Die den hond had geslagen
Die de kat had gebeten
Die het lammetje had opgegeten
Dat mijn vader had gekocht
Voor twee stukjes geld:
»Een lammetje, een lammetje."

Wij nemen nu afscheid van de mythen en komen aan eene plaats waar wij vasteren grond onder de voeten hebben, waar de hemel evenveel stof tot verbazing oplevert als voor de oude Aryers. Wij zien in de zon geen drakendooder noch een vermoeid reiziger en in den bliksem geen vurige slang; in de wolken geene koeien met gevulde uiers die door den god des winds gemolken moeten worden; wij zien boven ons de zon, de maan, de sterren en de wolken hunnen statigen, geregelden loop volbrengen naar den wil van Hem die »hun heir in getale te voorschijn roept; Hij noemt ze alle bij name naar de grootheid zijner macht, want Hij is groot van sterkte;" en wij weten dat »dit een gedeelte is van zijne werken; maar welk een klein gedeelte van Hem kunnen wij leeren kennen! wie kan zijn overweldigende macht begrijpen?"

f. DE SCHEIDING DER ARISCHE STAMMEN.

Eindelijk kwam er een tijd waarop het moederland te eng werd voor het toenemend aantal menschen,

of waarop zij door afgunstige benden overvallen werden, zoodat eenigen van de kinderen moesten wegtrekken om elders voedsel en werk te zoeken.

Het was een gewichtig tijdstip wanneer zij uittrokken om zich een weg te banen door de wouden, en de rivieren te doorwaden en de vijanden te bestrijden, die lagen tusschen hen en de roemrijke toekomst die zij tegengingen. Zij droegen wapenen op de schouders, maar het krachtigste wapen dat zij met zich droegen, was onzichtbaar; het was hetzelfde vermogen dat hen tot menschen maakte, en waardoor zij of hunne nakomelingen de groote krachten zouden leeren opwekken en gebruiken welke de natuur zoolang bewaard had, en aldus aan de landen over welke zij zich verspreidden, godsdienst, wetten en vrijheid, wetenschap, kunst en liederen zouden geven.

In Charles Kingsley's »Alton Locke" wordt eene schoone en treffende beschrijving gevonden van het vertrek van een stam uit zijne oude woonplaats, welke wij hier zullen aanhalen. Hij spreekt van de »forsche, ongekleede mannen, met steenen bijlen op de schouders en hoornen bogen op den rug;" »kudden grauw vee, bewaakt door groote herdershonden met afgesneden ooren;" »ruige witte paarden, schapen met zware horens, en geiten met zijdeachtig haar;" en zegt van den weg dien zij opgingen: Naar het westen, door de eindelooze vlakten, waarheen? dat wisten wij niet; wij wisten alleen dat de Alvader ons uitzond. En achter ons verdwenen de

rooskleurige sneeuwbergen in den grauwen mist, elken dag verder en verder; en vóor ons spreidden zich eindelooze vlakten uit, met glinsterende zout-meren en altijd nieuwe soorten van veelkleurige bloemen. Achter ons kwamen donkere rijen levende wezens de berghellingen af; rondom ons bewogen zij zich in menigte over de vlakten — allen naar het westen, steeds naar het westen.... Wij gingen naar het westen, wie kon ons tegenhouden? Wij ontmoetten de wilde ezels in de vlakte en temden hen en onderwierpen ze aan ons. Wij doodden den bison en zwommen breede rivieren over in zijne huid. De python-slang lag op onzen weg; de wolven en wilde honden brulden tegen ons uit hunne schuilplaatsen; wij versloegen ze en gingen voort. Het woud verhief zich als een zwarte ineengegroeide hinderpaal; wij sloegen ons een weg er doorheen en gingen voort. Wij ontmoetten vreemde reuzenstammen, en vurige en zonderlinge horden met arendsgezichten; wij sloegen ze uiteen en gingen voort, steeds naar het westen."

De eersten die de gemeenschappelijke woonplaats der Indo-Germanen verlieten, moeten de Kelten geweest zijn. Deze voorgangers verspreidden zich langzamerhand over Europa, en er zijn nog sporen van de wegen die zij volgden, in de Keltische namen van plaatsen waar zij zich vestigden; en vooral van rivieren aan wier oevers zij gewoond hebben. Zij waren een rusteloos volk, maar al waren zij geneigd geweest om zich te vestigen, zou hun dit toch niet gemakke-

lijk zijn gevallen. De rassen die den grond reeds bezaten, stonden dien niet af zonder zich te verzetten, terwijl lang daarna de andere naar Europa verhuizende Aryers van het oosten aankwamen. Zoo hadden de Kelten het ten laatste zeer moeielijk en werden voortgedreven door de Germanen en de Slaven, die een weg ten noorden van de Kaspische zee schijnen gevolgd te hebben, en door de gemeenschappelijke voorouders van de Grieken en Romeinen, die wellicht een meer zuidelijken weg hadden ingeslagen, welke hen voerden aar de landen, die zoo beroemd zijn gemaakt door hunne afstammelingen.

Zoo werd de oude woonplaats langzamerhand door de meesten van hare vroegere bewoners verlaten, en kregen zij die achterbleven, de voorouders van de Baktriërs en Perzen, meer ruimte om zich te bewegen, en kwamen uit de hooger gelegen vlakten in het oosten naar de vruchtbaarder plaatsen.

Aldus worden de bewegingen van de twee takken van het Arische menschenras verklaard.

Met dit kort verslag moeten wij nu afscheid nemen van de stammen die naar Europa gingen, en de lotgevallen nagaan van die, welke nog een tijd lang bij elkander bleven. Hunne scheiding zal mij aanleiding geven om te spreken over de ontwikkeling van den godsdienst der Hindûs of der Brahmanen uit het aloud Arisch geloof; over de opkomst van de leer van Zoroaster, den ouden godsdienst van Perzië, en over het Buddhisme.

Na een overzicht te hebben gegeven van deze drie Arische godsdiensten, zullen wij even een blik slaan op de godsdiensten van China en daarna kortelijk spreken over het Semietisch geslacht, waaruit het Jodendom en het Mohammedanisme zijn voortgekomen.

Wij zullen aldus een kort overzicht over de meeste bestaande godsdiensten van de wereld en, naar ik hoop, een zuiverder voorstelling verkrijgen omtrent de begrippen van honderden millioenen onzer medemenschen.

De taal, wier getuigenis ons reeds van zooveel nut is geweest, kan ook dienen om te bewijzen dat de Oostersche Aryers nog eenigen tijd bij elkander bleven, vereenigd door bijna dezelfde taal, door de aanbidding van dezelfde goden en de waarneming van dezelfde plechtigheden van hunnen alouden godsdienst.

Wij hebben reeds gezien dat het oud Arisch geloof bijna een zuivere natuur-godsdienst was, een aanbidding van de machten die zij om zich heen zagen werken. Hieruit ontstond langzamerhand, tengevolge van des menschen nadenken over en onderling vergelijken van de dingen, een gevoel dat onder die veelheid een éenheid was verborgen, en aldus werd hij geleid tot het geloof, nog niet, dat »er één God is, en geen andere dan Hij," maar althans, dat »er een is, dien geen andere evenaart."

Onder de mannen die slechts zeldzaam door God worden gezonden, belast met deze boodschap van zijne éenheid, staat geen ons reiner voor oogen dan

Zarathustra (gewoonlijk naar het Grieksch gespeld Zoroaster). Hem was het groote werk opgelegd om, zooals hij zeide, het geloof van zijn volk te hervormen, en een godsdienst te stichten die de verhevenste was van alle Arische godsdiensten.

Hij ondervond hevigen tegenstand van hen, die aan het ouder en ruwer geloof gehecht waren, maar dezen werden in den strijd overwonnen, en eindelijk had er eene geheele afscheiding plaats. Dit geschiedde echter eerst nadat een aantal andere stammen reeds de bergpassen waren overgetrokken van den hoogen bergketen, den Hindû Kush genaamd, en welke zich, na hunne vestiging in het Punjab, langzamerhand verder uitstrekten langs de vallei van den Ganges, en zich in den loop van eeuwen over Indië verspreidden.

Indië is een land van gemengde rassen. In zijne dichte wouden en op zijne woeste bergen worden overblijfselen gevonden van een wild volk, welks voorvaderen waarschijnlijk de eerste bewoners waren, de makers van de ruwe steenen wapenen die op verscheidene plaatsen gevonden worden. Dezen werden onderworpen door invallers uit het noord-westen, die groote streken lands schijnen te hebben overdekt, en in Indië den grondslag gelegd te hebben waarop de Arische geslachten hunne hoogere beschaving bouwden. Zij stonden veel hooger dan de wilden, welke zij verdrongen, en waren dus geene onbeduidende vijanden voor de Aryers om te bestrijden. De vele groote gedenkteekenen van opeengestapelde steenen, in de

gedaante van kringen, tafels, enz., die in Indië gevonden worden en ouder zijn dan de in de rotsen uitgehouwen tempels der Buddhisten, zijn hun werk. Maar zij moesten zich onderwerpen aan de grootere kracht en bekwaamheid der Aryers, en toen de casten werden ingevoerd, werden zij onder de laagste klasse gerangschikt; terwijl hunne taal, hun godsdienst en hunne gewoonten zich meer of minder veranderden.

Tot op de komst der Aryers in Indië, is nauwelijks eenige aanwijzing van tijd te vinden om ons te helpen, en de tijdrekenkunde wordt daarna niet helderder, daar de Hindûs in dit opzicht verwonderlijk zorgeloos waren; geheel anders dan de Egyptenaars, die den tijd van de geringste voorvallen uit het dagelijksch leven opteekenden.

Nu zullen wij overgaan tot eene korte beschouwing van het geloof der Veda's en van den godsdienst, die daaruit ontstond.

HOOFDSTUK VI.

De oude en de nieuwere Hindûsche godsdiensten.

De godsdienst, bekend als die der Brâhmanen of der Hindûs, omvat tegenwoordig de talrijke Hindûsche sekten, die zeer veel van elkander verschillen en waarvan ieder zijn eigen geloof en zijne eigene godsvereering heeft, maar die allen de Veda's vereeren als het ingegeven woord van God, en die te zamen een aantal uitmaken van omstreeks 120 millioenen menschen, of één tiende deel der menschheid. Sommigen schatten echter hun aantal op 150 millioenen. Geheel anders dan bij de godsdiensten door Christus, Buddha en Mohammed gesticht, schaart zich de geschiedenis van den godsdienst der Brâhmanen niet rondom een persoon. In een menschenleven kan men zijne heilige boeken niet doorstudeeren, en het is een godsdienst die zeer moeilijk is te verklaren en waarvan wij inderdaad veel minder weten, dan van den ouden Aryschen godsdienst, waarvan hij de latere ontwikkeling is. Hij gelijkt op een hoop dooreen geschudde welgevormde en vormelooze dingen, die op geenerlei manier

tot een geordend geheel bijeengeschikt kunnen worden. Hij is rijk aan de diepste en droevigste gedachten van een innig godsdienstig volk, maar daar hij leert dat het doel van elk leven moet zijn de ooren te sluiten voor de roepstem der smart, niet getroffen te worden door vreugd of leed, en neer te zitten in droomerige gepeinzen, deed hij de Hindûs zich overgeven aan het grofste en afschuwelijkste bijgeloof, en gehoorzamen aan de dwaasste voorschriften der priesters omtrent het voedsel, de reiniging en dergelijke zaken.

Dit moet het geval zijn met elken godsdienst, die tracht de hartstochten en gewaarwordingen der menschen te versmoren, in plaats van ze zoo te leiden, dat zij het goede bevorderen en anderen ten zegen worden.

Wanneer wij de geschiedenis van den godsdienst der Brâhmanen willen nagaan, moeten wij beginnen met een overzicht van den godsdienst der Arische Hindûs, dien wij uit de Veda's leeren kennen.

De ontdekking van deze oude geschriften was een ontzaglijke aanwinst, want zonder hen zouden wij niets geweten hebben van de oorzaken die aanleiding gaven tot de stichting van het Buddhisme, evenmin als van den aard van den ouden Arischen godsdienst, waaraan de godsdienst der Veda's nader staat dan de Brahmaansshe.

Opdat het verhaal zonder al te veel stoornis zou voortgaan, heb ik in noot E. achteraan dit boek eene

lijst gegeven van de namen en den inhoud van de heilige geschriften der Hindûs, die gelezen moet worden om dit hoofdstuk te helpen verstaan.

Veda beteekent kennis, wetenschap, en is een woord dat verwant is aan het Hollandsche weten, wijsheid, en aan de vele daarmede overeenstemmende woorden. Ofschoon het woord in het meervoud gebruikt wordt om vier verzamelingen van lofzangen aan te duiden, is er slechts één zeer oude Veda, de Rig-Veda genaamd, en daaraan zullen wij ons verhaal aangaande het geloof der Hindûs ontleenen.

Hij bevat de lofzangen waarmede de Aryers, die het eerst in Indië kwamen, hunne goden prezen, en men houdt het er voor dat de oudste dier lofzangen zijn samengesteld 2400 jaren vóor Christus, of meer dan 4200 jaren geleden. Zij zijn meer dan 1000 in getal en hebben verschillende lengte, van één tot meer dan vijftig coupletten of ric, hetgeen beteekent lof, vanwaar de naam komt van Rig-Veda, of Veda des lofzangs. De heilige zangers daarvan worden Rishis genaamd, hetgeen volgens sommigen ziener beteekent.

Omstreeks 600 jaren vóor Christus werd elk woord, elke regel en elke lettergreep geteld, en het getal komt met de nog bestaande afschriften zoo goed overeen als men zou kunnen verwachten. De Brâhmanen hebben den heiligsten eerbied voor de vier Veda's en houden ze voor zoo geheel het werk van God, dat zij reeds in zijn geest bestonden eer de tijd

begon. Zij maken een groot verschil tusschen deze geschriften en de latere die er op gegrond zijn en die zij Smriti, of overlevering noemen, of hetgeen van oude leeraars door de eene eeuw aan de andere is overgeleverd; terwijl de Veda's en Brâhmana's Çruti, leering, openbaring genoemd worden, of iets dat onmiddellijk van God afkomstig is.

De voornaamste goden die in den Rig-Veda worden aangeroepen zijn: Agni, het vuur; Prithivî, de aarde; de Maruts, de stormgoden; Ushas, de dageraad; Mitra, het licht; Sûrya, enz., de zon; Varuna, de hoogste hemel; Indra, de lagere hemel; en Soma, een naam die in lateren tijd aan de maan werd gegeven. Vishnu, die later een voorname god werd in den Hindûschen Trimûrti, of de Drieëenheid, is ook een naam voor de zon in den Veda.

Zooals op bladzijde 65 gezegd is, stelde de Aryer de aarde niet in den hoogsten rang; zij was slechts gedeeltelijk goddelijk. Het was echter anders gesteld met het vuur, die geheimzinnige en vormelooze macht, die onbarmhartige meester, die nuttige dienaar, welks aanbidding ons niet kan verwonderen. Aan Agni, den god van het vuur (verwant aan het Latijnsche ignis, vuur), zijn meer lofzangen gewijd dan aan eenigen anderen god. Hij leeft onder de menschen, is de bode tusschen de aarde en den hemel, de eenige beschermende en geleidende macht die den mensch behoedt en de duisternis verdrijft wanneer de zon is ondergegaan. Zijne wondervolle geboorte uit twee tegen elkander gewreven stukken hout wordt in

gloeiende taal bezongen; de tien vingers van hem, die het ontsteekt, zijn tien maagden die hem ter wereld brengen; de twee stukken hout zijn zijn vader en moeder. Omdat de boter wanneer zij in de vlam geworpen wordt, deze helderder doet branden, werd zij gehouden voor de gift die Agni het aangenaamste was, en men geloofde dat de opstijgende vlam de in haar geworpen gaven naar den hemel droeg. Dit is een van de vele lofzangen aan hem:

»Agni, neem dit blok hout aan dat ik u aanbied, neem dezen mijn dienst aan; luister goed naar deze mijne zangen.

»Met dit blok, o Agni, willen wij u aanbidden, gij zoon der kracht, overwinnaar van paarden! en met dezen lofzang, O hooggeborene!

»Mochten wij, uwe dienaars, u dienen met gezangen, O schenker van rijkdommen, gij die den zang liefhebt en u verheugt in rijkdommen.

»Gij, heer van rijkdom en schenker van rijkdom, wees wijs en machtig; verdrijf de vijanden van ons!

»Hij schenkt ons den zegen van den hemel, hij schenkt ons onverwelkelijke kracht, hij schenkt ons duizendvoudig voedsel.

»Jongste der goden, hun bode, hun aanroeper, het meest onze aanbidding waardig, kom, bij onzen lofzang, tot hem die u aanbidt en verlangend uitziet naar uwe hulp.

»Want gij, o wijze, gaat wijselijk tusschen deze

twee scheppingen door (den hemel en de aarde, de goden en de menschen), als een vriendelijke bode tusschen twee gehuchten.

»Gij zijt wijs, en gij zijt voldaan; gij, schrandere Agni, zet gij het offer zonder stoornis voort, zit neder op dit heilig gras!"

Wanneer wij spreken over den godsdienst van Zoroaster, zullen wij zien welk ontzag zijne volgelingen voor het vuur hadden, als het naaste zinnebeeld van het goddelijke.

Onder de goden in de lucht, vinden wij in den Veda lofzangen aan de Maruts en anderen, maar Indra ontvangt den hoogsten lof; Dyaus, zooals wij reeds gezien hebben, was één der namen die in gebruik waren bij de Aryers eer zij uit elkander gingen, maar onder de Hindûsche stammen werd hij verdrongen door Indra. Indra ontstond uit Dyaus, den hemel, die zijn vader was, en Prithivî, de aarde, wanneer zij en de hemel bij elkander kwamen, dus was Prithivî zijne moeder. Deze mythe uit de Veda's van Indra als hun beider zoon wordt nog in gedachtenis gehouden bij de Brahmaansche huwelijken, wanneer de bruidegom tot de bruid zegt: »ik ben de hemel, gij zijt de aarde, kom, laat ons samen huwen." Gij zult u herinneren dat het Indra is, die den demon Vritra verslaat en na die heldendaad verkwikt wordt door het drinken van drie meren van Soma, het krachtgevend water.

Soma (zie bladz. 69) »het uitgeperste" en de plant

waaruit het gemaakt wordt, is verwant aan de gewone melkplant. Zoodra de Aryers het zonderling vermogen van het sap ontdekten, om dronkenschap te veroorzaken, hielden zij het voor goddelijk, daar het goddelijke kracht scheen te geven. Het werd tot den rang van een god verheven en de koning van hemel en aarde, de overwinnaar van alles genoemd. De lofzangen aan Soma nemen een geheel boek van den Veda in; één van de schoonste is aangehaald op bladzijde 121 van de »Kindsheid der Wereld" en behoeft hier dus niet herhaald te worden.

Indra wordt in den Rig-Veda aldus geloofd:

»Hij die van zijne geboorte af aan de eerste der godheden is, die de goden vereerd heeft door zijne daden; hij voor wiens macht hemel en aarde vreezen en die gekend wordt aan de grootte zijner kracht; hij, o mensch, is Indra.

»Hij, die de beweeglijke aarde vast zette, die den ruimen sterrenhemel uitspreidde; hij, o mensch, is Indra.

»Hij die, na Vritra vernietigd te hebben, de zeven rivieren bevrijdde, die de koeien terugbracht, die vuur deed ontstaan in de wolken, die onoverwinlijk is in den strijd; hij, o mensch, is Indra.

»Hij voor wien hemel en aarde zich nederbuigen; hij voor wiens macht de bergen verschrikken; hij die het Soma-sap drinkt, de krachtige van gestalte, de met diamant gewapende, de slingeraar van den don-

der; hij, o mensch, is Indra. Mochten wij u omringen met aannemelijke lofzangen, zooals de echtgenooten omhelsd worden door hunne vrouwen."

Onder de goden die het licht aanbrengen wekt Ushas, de godin van den dageraad, de schoonste zangen op, want zij is het die de duisternis verdrijft en den weg baant voor de zon, en die in het hart van elken Brahmaan het morgengebed opwekt dat ruim vier duizend jaren geleden door vrome Hindûs werd opgezonden: »Laat ons nadenken over het aanbiddelijk licht van den goddelijken schepper; moge Hij onzen geest opwekken!"

Ziehier een schoonen, eenvoudigen lofzang aan Ushas:

»Zij straalt op ons, als eene jonge vrouw, en wekt elk levend wezen op om aan zijn werk te gaan. Terwijl het vuur door de menschen moest ontstoken worden, maakte zij licht door de duisternis te verdrijven.

»Zij stond op, zich ver naar alle richtingen verspreidende en zich overal bewegende. Zij nam toe in pracht, haar schitterend gewaad dragende. Als de moeder der koeien (dat is, der morgenwolken) de leidster der dagen, schitterde zij van goud, schoon om te aanschouwen.

»Zij, de gelukkige, die het oog der goden aanbrengt, die het witte en fraaie paard (van de zon) geleidt, de dageraad, werd aangekondigd door hare stralen, schitterend van schatten, iedereen volgende.

»Gij die zegen aanbrengt overal waar gij komt,

verwijder gij de onvriendelijken; maak de weide overvloedig, geef ons veiligheid! verdrijf den vijand, breng ons rijkdommen! Schenk rijkdom aan uwen aanbidder, o machtige Dageraad!

»Schitter voor ons met onze beste stralen, o blinkende Dageraad, gij die ons leven verlengt, gij door allen geliefd, die ons voedsel geeft, die ons rijkdom schenkt in koeien, paarden en wagens.

»Gij, dochter des hemels, gij hooggeboren Dageraad, wie de Vâsishthas met liederen verheerlijken, geef ons uitgebreide rijkdommen: gij goden allen, beschermt ons altijd met uwe zegeningen."

(Vâsishtha is de naam van één van de voornaamste mythische dichters van den Veda.)

Na deze opgewekte woorden denkt de dichter aan de vele dageraden die gekomen en gegaan zijn en aan de oogen die ze eenmaal zagen en ze nu niet meer zien, en die gedachte wordt in droeviger zangen uitgesproken.

Van de vele nog overige goden kan ik alleen spreken van Varuna, den edelste en beste. Want hij heerscht over alles; hij bestuurt de jaargetijden; hij wijst de zon, de maan en de sterren haren loop aan; en aan hem vragen de boetvaardige aanbidders vergiffenis en verlossing van het kwaad. Want hij omringt hen allen, en zijne boden schrijven de verkeerde daden der menschen op en werpen ziekte en dood op den slechte.

Professor Max Müller zegt dat »het bewustzijn van zonde een hoofdtrek is van den godsdienst van den Veda, en hiertoe behoort ook het geloof dat de goden in staat zijn den mensch den zwaren last zijner zonden te ontnemen. En wanneer wij woorden lezen als deze: »Varuna is genadig zelfs voor hem die zonde bedreven heeft," dan moet de vreemde naam Varuna ons niet onaangenaam in de ooren klinken, maar dan moeten wij bedenken dat het slechts één is van de vele namen welke de menschen in hunne hulpeloosheid bedachten om hunne denkbeelden aangaande de Godheid uit te drukken." Dat Varuna den Hindû voorkwam als een god die een afkeer had van de zonde en voor wien barmhartigheid een genot was, bewijst hoe dicht deze reeds genaderd was tot de ware kennis van dien Eénen die »te rein van oogen is om het kwade te zien."

Eenige coupletten van dezen lofzang hebben groote overeenkomst met één van de verhevenste Psalmen in den Bijbel, den 139ste.

»De groote heer dezer werelden ziet alles alsof hij nabij was. Wanneer een mensch denkt dat hij in het verborgene wandelt, weten de goden alles.

»Hetzij een mensch opstaat of wandelt of zich verbergt, hetzij hij nederligt of opstaat, hetgeen twee menschen met elkander fluisteren, Koning Varuna weet het, hij is er als derde bij tegenwoordig."

(Zoo zegt de Psalmdichter »Gij omringt mijn gaan en mijn liggen en Gij zijt al mijne wegen gewend." vs. 3).

»Deze aarde behoort ook aan koning Varuna, zoowel als de groote hemel welks einden zoo ver van elkander liggen. De twee zeeën (de hemel en de oceaan) zijn Varuna's lendenen; hij is ook in den waterdroppel.

»Zelfs hij die ver buiten den hemel vluchtte, zou nog niet van koning Varuna bevrijd zijn. Zijne verspieders gaan van den hemel naar deze wereld; met duizend oogen overzien zij deze aarde. (Vergelijk hiermede vs. 7 en 12 van denzelfden psalm.)

»Koning Varuna ziet alles wat tusschen hemel en aarde is, en wat daarbuiten is. Hij heeft het knippen van der menschen oogen geteld. Zooals een speler de dobbelsteenen werpt, bepaalt hij alle dingen.

»Mogen al uwe noodlottige strikken, die zeven aan zeven en drievoudig uitgespreid liggen, den man vangen die een leugen zegt, mogen zij hem voorbijgaan die de waarheid zegt."

Ik moet niet nalaten eenige coupletten mede te deelen uit gebeden waarin vergiffenis van zonde gezocht wordt:

»Hoezeer wij dag aan dag uwe wetten verbreken, menschen die wij zijn, o god Varuna,

»Geef ons niet over in den dood, noch aan de slagen van den woedende, noch aan den toorn van den wraakzuchtige!"

Elders:

»Wijs en machtig zijn de werken van hem die de

groote uitspansels (den hemel en de aarde) scheidde. Hij hief den prachtigen schitterenden hemel omhoog; hij spreidde den sterrenhemel en de aarde afzonderlijk uit.

»Ik vraag, o Varuna! en wensch deze mijne zonde te kennen. Ik ga de wijzen ondervragen. De wijzen zeggen mij allen hetzelfde: het is Varuna die tegen u vertoornd is.....

»Spreek ons vrij van de zonden onzer vaderen en van die welke wij in onze eigene lichamen begaan hebben."

De volgende dichtregelen behooren tot de schoonste van den Veda:

»O Varuna! laat mij de woning van aarde nog niet binnen gaan; wees barmhartig, almachtige, wees barmhartig!

»Als ik bevend rondga, gelijk een wolk door den wind gedreven, wees barmhartig, almachtige, wees barmhartig!

»Uit gebrek aan kracht, o sterke en schitterende god, heb ik verkeerd gehandeld; wees barmhartig, almachtige, wees barmhartig!

»Dorst overviel den aanbidder, ofschoon hij midden in de wateren stond; wees barmhartig, almachtige, wees barmhartig!

»Wanneer wij menschen, o Varuna! zonde bedrijven jegens de hemelsche heirscharen, wanneer wij door gedachteloosheid de wet verbreken: straf ons dan niet, o god, voor dat misdrijf!"

Er zijn in den Veda bewijzen in overvloed dat de oude Hindûs aan een leven na den dood geloofden.

De koning van die andere wereld is Yama. Hij en zijne zuster Yamî worden geacht het eerste menschenpaar te zijn geweest en toen zij het verblijf der gelukzaligen bereikten eene plaats bereid te hebben voor degenen, die hen zouden volgen. In de Perzische legenden kwam Yama voor als Yima, de bestuurder van de gouden eeuw en de stichter van het Paradijs.

Het leven was voor die Oostersche Aryers iets zonnigs en vroolijks, en geen treurige, mijmerend gedragen last. In hunne gebeden vroegen zij om rijkdom, kinderen, een lang leven, voorspoed in den oorlog, en toch deinsden zij niet met nuttelooze vrees terug voor het feit dat het leven eenmaal een einde moet hebben. Zij geloofden dat zij en hunne geliefden in de eene of andere schoone plaats, waar de goden woonden, vereenigd zouden worden onder het vreedzaam bestuur van Yama. Zij brachten offers aan de geesten hunner voorvaderen als een vrome plicht en legden de lichamen hunner dooden in den grond »in de vast verzekerde hoop" dat de ziel veilig bij Yama was. In een lateren tijd werd het lijk verbrand op het altaar van Agni, opdat het door hem tot de goden zou opstijgen en met den geest hereenigd zou worden. Er is in den Rig-Veda een lofzang van treffende teederheid en schoonheid, die nog gebruikt wordt bij de begrafenisplechtigheden der Hindûs. Na eenige regelen, waarin de Dood gesmeekt wordt de smeekers niet

meer te kwellen, werd het lichaam in den grond gelegd met deze zachte, liefelijke woorden:

»Nader nu den schoot der Aarde, uwe moeder,
De uitgestrekte Aarde, altijd vriendelijk,
Eene maagd zoo zacht als wol voor hem die haar met gaven [nadert
Zij zal u voor vernietiging behoeden.

»Open u, o Aarde, en druk niet zwaar;
Wees voor hem gemakkelijk toegankelijk,
Evenals eene moeder met haar gewaad haar kind bedekt,
Dek gij hem zoo, o aarde.

»Moge de aarde aldus wijd voor hem geopend blijven;
Duizend steunsels zullen steun rondom hem geven;
En mogen die woningen altijd druipen van vetheid;
Mogen zij voor altijd zijne schuilplaats zijn.

»Ik graaf den grond rondom u weg;
Als ik dit lichaam neerleg moge mij geen kwaad over- [komen;
Mogen de vaderen dezen pilaar hier voor u bewaren;
Moge Yama u daarginds een woning bereiden."

Zoodanig waren de lofzangen en gebeden waarmede de aanbidders uit de Vedas hunne goden aanriepen terwijl zij het heilige gras met Somasap bestreken of boter in het vuur wierpen. De Veda bevat een groot aantal middelmatige en dwaze lofzangen, maar wij beoordeelen het boek naar het beste wat er in is. De kunst om waardige lofzangen aan God te schrijven is een zeldzame gave; thans nog even zeldzaam als in dien lang vervlogen tijd.

De godsdienst der Veda's had geen tempels, nauwelijks een priesterschap, misschien ook geen afgoden. De millioenen goden die tegenwoordig het voorwerp zijn van de aanbidding der Hindûs, de verdeeling der menschen in casten, de droevige (nu verboden) gewoonte om de vrouwen te verbranden met hare gestorven echtgenooten, het geloof dat de ziel na den dood achtereenvolgens het lichaam van verschillende dieren ingaat; dit alles behoorde niet tot den ouden godsdienst, wiens frischheid onder deze en dergelijke latere voorstellingen verloren ging. Die godsdienst, waarvan de sporen, vermengd met de aanbidding van een boozen geest en van de slang, nog zijn overgebleven onder de bewoners van ver afgelegen plaatsen, op bergen en in de bamboebosschen, werd gevolgd door een tijd waarin de menschelijke geest verontrust werd door de groote vragen die achter de eenvoudige natuuraanbidding lagen; toen hij verlangde te weten vanwaar en waartoe alle dingen waren? Eén voor één vervielen Indra en Agni en de overigen van hunne verheven standplaatsen tot lagere, en werden onderhoorigen van de hoogste ziel Brahmâ of Brahm [1]).

Over de uitgewerkte stelsels die in die tijden ontstonden kunnen wij hier niet spreken en wij zullen alleen over het algemeen geloof handelen.

Er kwam eene klasse van menschen op den voorgrond, Brâhmanen genaamd, aan wie sedert dien tijd

[1]) Zie noot F.

altijd de hoogste eer bewezen werd, en die zich spoedig macht over anderen aanmatigden en op de Veda's een uitgebreid stelsel bouwden, waardoor elk oogenblik van iemands leven bestuurd moest worden.

In den tijd der Veda's, bestonden de inwoners in twee soorten: de blanke Aryers en de donkerkleurige rassen welke zij aan zich hadden onderworpen. Maar de Brâhmanen beweerden dat de Veda eene verdeeling van het volk in casten wettigde. Men las er nu in dat, toen Brahmâ de menschen schiep, de Brâhmanen of priesters uit zijn mond kwamen, de krijgslieden uit zijn arm, de handelaars en landbouwers uit zijn dijbeen, en de Çûdra's (het overwonnen ras in Indië) uit zijne voeten. De Brâhmanen stelden zich zelven dus boven allen. Zij legden zulke vaste regels op omtrent gebeden en offers en lieten de gunst der goden van zulke kleinigheden afhangen, dat iedereen zich gaarne van hunne hulp verzekerde om die plichten naar eisch te volbrengen. Het volk geloofde dat de Brâhmanen alleen wisten welk voedsel gegeten, welke lucht ingeademd, welke kleederen gedragen mochten worden, en wat de betamelijke lengte was van den lepel waarop het offer gelegd moest worden. Geen wonder dat Buddha tegen zulk een dood geloof en tegen zulke eischen in verzet kwam en dien grooten godsdienst stichtte, die eeuwen lang den godsdienst der Brâhmanen overheerschte, en die, ofschoon hij in zijn geboorteland nauwelijks eenige volgelingen telt, nog door honderden millioenen menschen

beleden wordt. De voornaamste goden van den lateren Hindûschen godsdienst, die sporen draagt van het door hem overwonnen Buddhisme, zijn Brahmâ, Vishnu en Çiva, welke de Hindûsche Drieëenheid of Trimûrti uitmaken (van tri, drie, en murti, vorm). Vishnu en Çiva hadden hunne verschillende aanbidders, hetgeen twee groote sekten deed ontstaan, maar de Brâhmanen, die vreesden dat hunne macht zou verminderen naarmate die sekten vermeerderden, verbonden behendig die twee goden met Brahmâ, en de vrome Hindû buigt het hoofd voor alle drie evenzeer. Tegenwoordig worden Brahmâ, Vishnu en Çiva aangebeden als drie in één, en is hun zinnebeeld het heilige woord Om. De woorden van een oud Hindûsch dichter zijn aldus vertaald geworden:

»In die Drie Personen werd de Eéne God aanschouwd,
Ieder de eerste in rang, ieder de laatste — geen hunner [afzonderlijk
Van Çiva, Vishnu, Brahmâ, moge elk
De eerste, de tweede, de derde zijn van het gezegend Drietal."

Brahmâ gold nu voor den schepper, Vishnu voor den behoeder en Çiva voor den vernieler, ofschoon de beide laatstgenoemde goden oorspronkelijk evenzeer scheppers zijn als hij.

Brahmâ heeft noch eigene tempels noch altaren, maar er worden beelden van hem gevonden in de tempels van andere goden. Hij is ver verwijderd van de aanbidding der menschen, want als schepper van alles verkeert hij in een kalme rust; eene beweging-

looze majesteit, verwijderd van de wereld waar het leven steeds strijd voert met den dood, en zoo zal hij blijven tot aan het eind van de tegenwoordige dingen. Hij wordt voorgesteld als een vierhoofdige god, in zijne handen de Veda's, een rozenkrans en vaatwerk voor reiniging houdende.

Vishnu ontvangt de aanbidding van millioenen en hem wordt groote eer bewezen als Krishna, een van de gedaanten waaronder men gelooft dat hij de aarde bezocht heeft. De Avatárs van Vishnu zijn zijne nederdalingen naar deze wereld van tijd tot tijd om haar te redden, wanneer zij met den ondergang bedreigd werd door koningen, reuzen of demonen, en dan komt hij onder de vermomming van een mensch of een dier. Als zulk een goddelijke bevrijder zijn de schitterendste herinneringen aan hem vastgehecht onder den mythe van Krishna. Een machtige koning der booze geesten, Kansa, heerschte over de wereld en toen hij hoorde dat er een kind geboren was dat zou opgroeien en hem vernietigen, beval hij eene algemeene slachting van jonge knapen, in de hoop van aldus het kind te dooden. Maar het werd naar eene veilige schuilplaats gezonden en groeide op als de schoone Krishna, de god der liefde, en overwinnaar van Kansa. Dit was de achtste menschwording of avatár van Vishnu, terwijl hij de negende maal, volgens sommige Hindûsche geschriften, verschenen is als Buddha; en bij zijne tiende en laatste, zal hij aan alle dingen een einde maken, en slapende op de wateren die de wereld

zullen overdekken, wanneer de schildpad die haar draagt onder zijne vracht bezwijkt, zal hij Brahmâ voortbrengen, die de wereld op nieuw zal scheppen.

Çiva, die in zijn latere gestalte in de lofzangen der Veda's niet voorkomt, maar die toch sedert overoude tijden in Indië werd aangebeden, trok eene andere soort van aanbidders tot zich, want vrees en schrik brachten hen aan zijne voeten, overstrooming en aardbeving, droogte en storm, en het ergst van alles, de sombere dood, waren zijn werk. Zijne koningin was Kâlî, eene vreeselijke zwarte godin, tot wier eer vroeger afschuwelijke dingen geschiedden. Çiva wordt voorgesteld met een touw om boosdoeners te worgen, met een halsketting van menschenschedels, met oorringen van slangen en met de heilige rivier de Ganges op het hoofd. Hij wordt de »Gangesdrager" genoemd omdat hij, toen die rivier van den hemel nederstortte, den stroom tegenhield, zoodat de aarde haren val kon verdragen.

Behalve deze drie groote goden, zijn er eenige der oude goden uit de Veda's, aan welke nog eer wordt bewezen, terwijl de mindere goden bij millioenen geteld worden. En wij moeten niet vergeten, hoe zeer de os en de koe zijn aangebeden; welke aanbidding, zooals wij kunnen nagaan, reeds ontstaan moet zijn onder de nog vereenigde Aryers, daar zij over de Noordelijke landen, zoowel als in Indië, verspreid was. Het Brâhmanisme omvat tegenwoordig de weinigen die gelooven, dat er niets bestaat dan geest, dat al het overige onwezenlijk is, dat het eenig ge-

luk daarin bestaat met dien geest vereenigd te worden en aldus van de rampen des tijds bevrijd te worden; en de velen die den kring der hun door de priesters voorgeschreven plichten maand in maand uit volgen; in Juni de rivier de Ganges aanbiddende, wier heilige wateren van zonde reinigen en de lage casten heilig maken; in Juli, den beroemden Jagannâtha (Jaggernaut), heer der wereld, een bijnaam, meest van Vishnu of Krishna, soms van Çiva: in Augustus Krishna, en zoo voort het geheele jaar door; en die wanneer zij sterven, niet verwachten hunne vrienden weder te zien in den hemel, waar Yama regeert, maar het lichaam van het eene dier na het andere in te gaan, totdat hunne ziel, geheel gereinigd, vereenigd wordt met de hoogste ziel.

Hoe beknopt dit overzicht is, is het toch reeds langer geworden dan ik van plan was. In een volledig verslag van de godsdiensten van Indië, dat land van verbazende wonderen, van verscheiden rassen en vele sekten, waarvan sommigen, zooals de Sikhs en de Jainas, belangrijk genoeg zijn om als afzonderlijke godsdiensten beschouwd te worden; dat land waarop Grieken, Mohammedanen, Engelschen en anderen begeerige oogen hebben geslagen; zou moeten gesproken worden over zonderling dooreengemengde geloofsbegrippen, waarvan sommigen behooren tot de verhevenste die ooit in des menschen geest zijn opgekomen, en anderen tot de laagste, waaraan de arme wilde zich vastgehouden heeft.

Het Brâhmanisme begint langzaam te wijken voor het verhevener onderricht der Christenen en Mohammedanen, en van eenige ernstige mannen in zijn midden, die het trachten te zuiveren en de Hindûs te winnen voor het eenvoudig geloof dat de grondslag is van de groote godsdiensten der wereld, en dat betoond wordt door handelen en niet door droomen.

Wij moeten hopen dat de Christen-zendelingen zullen ophouden afgunstig te zijn, wanneer Hindûs Mohammedanen worden, dat Mohammedanen hunnen bitteren haat jegens de Christenen zullen laten varen en dat ieder zal trachten den godsdienst van den ander te begrijpen. Dan zullen zij bevinden hoeveel er is, waarover zij het eens kunnen zijn, en dus elkander vrij laten om te werken voor het welzijn der menschheid.

HOOFDSTUK VII.

De leer van Zoroaster; de oude godsdienst van Perzië.

Omtrent Zoroaster, den stichter van den godsdienst der Pârsîs (of volk van Pârs, dat is, het oude Perzië) hebben wij geene betrouwbare berichten. Er zijn vele Grieksche, Romeinsche en Perzische legenden van de wonderen, die hij deed en de verleidingen welke hij overwon, maar zij verspreiden weinig of geen licht over zijne ware geschiedenis.

Hij werd waarschijnlijk in Baktrië geboren en zijn naam, die goudglans of goudster beteekent, duidt aan dat hij één der priesters werd die het heilige vuur bedienden. Indien hij al geen mythisch persoon was, zoo is alles wat van hem verhaald wordt, toch zeker mythisch. Wanneer hij leefde is hoogst onzeker, doch het schijnt niet geraden veel hooger op te klimmen dan de 8ste eeuw vóor Christus. Men heeft beweerd, voornamelijk om de sterke gelijkenis tusschen Joodsche en Perzische legenden, dat hij in de nabijheid van Abraham gewoond moet hebben, maar hiervoor zijn veel te weinig bewijzen.

Hij was een man van krachtigen geest; iemand

die niet tevreden was met de aanbidding van machten die de duisternis en het licht beheerschten, maar die geen macht schenen te hebben over de golvende zee van menschelijke hartstocht en smart. Hem was het gegeven de boodschap te verkondigen van Eén, die de Heer van alles is, en die voor Zoroaster geen wezen was gelijk een mensch. Hij was Ahura, Heer of Levende; Mazdaô, de veelwetende, de Alwijze. Over Ahura-Mazdaô (later verbasterd in Ormazd) wordt in het Zend-Avesta, van welks inhoud eene opgave is gegeven in noot G., als volgt gesproken:

»Gezegend is hij, gezegend zijn al de menschen aan wie de levende, wijze God vrijwillig deze twee eeuwigdurende gaven schenkt (onsterfelijkheid en reinheid). Ik geloof dat gij, O God, het beste zijt van alles, de bron van licht voor de wereld. Iedereen moet u kiezen als bron van licht, u, u, heiligste Mazdaô".....

»Dit vraag ik u, zeg het mij naar waarheid, o Heer! Wie was van den beginne af aan de Vader der reine wereld? Wie heeft een weg afgebakend voor de zon en de sterren? Wie (anders dan gij) doet de maan wassen en afnemen? Dit wensch ik te weten, behalve hetgeen ik reeds weet.

»Wie houdt de aarde vast en den hemel daarboven? Wie heeft de wateren en de boomen des velds gemaakt? Wie is in den wind en den storm dat zij zoo snel loopen? Wie is de schepper der welgezinde wezens, o Alwijze? Wie heeft het vriendelijk licht

en de duisternis, den vriendelijken slaap en het ontwaken gemaakt."

»Wie schiep de morgens, de middagen en de nachten, die den wijze aan zijn plicht herinneren?

In een later gedeelte van het Zend-Avesta, vroeg Zoroaster aan Ormazd wat de machtigste tooverspreuk was om zich tegen het kwaad te beveiligen. De Hoogste Geest antwoordde hem dat het beste behoedmiddel tegen het kwaad bestaat in het uitspreken van de twintig verschillende namen van Ahura-Mazdâo, en daarop vraagt Zoroaster hoe die zijn. Hij ontvangt ten antwoord dat de eerste is, »Ik ben;" de zesde, »Ik ben wijsheid," en zoo voort tot aan den twintigste, welke luidt: Ik ben die Ik ben, Mazdâo." Als de Hoogste van allen, werd Ahura-Mazdâo geacht trawanten onder zich te hebben die zijne bevelen uitvoerden, »onsterfelijken," wier namen gedeeltelijk aan die van goden uit de Veda's beantwoorden, en door wier hulp goede daden verricht en den menschen goede gaven geschonken worden.

Ik moet hier nog zeggen dat de stemming tusschen hen die aan het ouder geloof gehecht bleven en de volgelingen van Zoroaster zoo verbitterd werd, dat de goden uit de lofzangen der Veda's in het Zend-Avesta booze geesten werden. In dat boek is Indra een boos wezen. In Indië geschiedt het tegenovergestelde; de asuras (ahura's), in den Veda nog een eernaam der hoogste goden, dalen langzamerhand tot den rang van booze geesten af. De Dævas worden booze geesten

in het Zend-Avesta, en de bekeerlingen tot den nieuwen godsdienst moesten verklaren dat zij ophielden de Dævas te aanbidden. Het is bijna zeker dat Zoroaster in één God geloofde, en het mysterie van het kwaad verklaarde als het werk van demonen bestuurd door den aarts-demon »Angra-Mainyus," de »kwaadgezinde, later bekend als Ahriman. In verloop van tijd, toen men zag dat de machten van goed en kwaad gelijk schenen te zijn, daar geen van beide in staat was de overwinning te behalen, werd Ahriman geacht evenzeer heer te zijn over het kwade als Ormazd over het goede. De hoogste geest die alles had voortgebracht werd vergeten, en het heelal werd beschouwd als een strijdperk waarin deze twee een eindeloozen strijd voerden, niet, zooals tusschen Indra en Vritra, om een kudde hemelsche koeien, maar om de heerschappij over alle dingen, terwijl Ahriman, evenals Ormazd, scharen van dienaren had die hem dienden.

Er zijn sporen, dat de nieuwe leer bij haar invoering met hevigen tegenstand had te worstelen. In de Gâthâ's of het oudste gedeelte van het Zend-Avesta, vragen de dichters aan Ormazd om waarheid en voorlichting en wenschen te weten wat zij doen moeten. Zij ontvangen bevel om rein te zijn in gedachte, woord en daad; matig, kuisch en waarheidlievend te zijn; gebeden op te zenden tot Ormazd en de machten die met hem strijden; alle schadelijke wezens uit te roeien (de oude Perzen beschouwden mieren, slangen en alle kruipend gedierte als handlangers van de booze mach-

ten), en alles te doen wat het welzijn der menschheid kan bevorderen. De mensch moest niet voor de machten der duisternis kruipen als een slaaf voor een dwingeland; hij moest zich tegen hen verzetten en ze beschamen door onophoudelijken tegenstand en de kracht van een heilig leven.

Als proeve van de hooge en verheven gedachten, die de eerste prediking van het Mazdeïstisch geloof onderscheiden, halen wij Haug's vertaling van een der oudste hoofdstukken van den Yaçna gedeeltelijk aan:

»Nu zal ik aan allen die zijn komen luisteren U wen lof verkondigen, alwijze Heer, en den goeden geest bezingen.

»Hoor met uwe ooren wat het beste is, besef met uwen geest wat rein is, zoodat ieder mensch voor zichzelven zijn geloof kieze vóor het groote oordeel. Mogen de wijzen aan onze zijde zijn!

»Die oude geesten, die tweelingen zijn, maakten bekend wat goed en wat kwaad is in gedachten, woorden en daden. De goeden maakten onderscheid tusschen die twee, maar de boosdoeners niet.

»Toen die twee geesten bij elkander kwamen, maakten zij eerst leven en dood, opdat er ten laatste het rampzaligst leven zou zijn voor de slechten, maar zaligheid voor de goeden.

»De booze van deze twee geesten koos de slechte daden; de goede geest, hij wiens kleed de onbeweeg-

lijke hemel is, koos het goede, evenals als degenen die Ahura Mazda getrouw welgevallig zijn door goede werken.

»Laat ons dan tot degenen behooren die deze wereld vooruitbrengen, o Ahura Mazda, o zegenende Asha! (waarheid). Laat onze geest daár zijn waar de wijsheid vertoeft.

»Dan zal inderdaad de verderfelijke Druj (valschheid) vallen, maar in het heerlijk verblijf van Vohumanô (den goeden geest), van Mazda, en Asha, zullen voor altijd zij vergaderd worden die het goede hebben gedaan.

»O menschen, indien gij u vasthoudt aan deze geboden welke Mazda gegeven heeft, die eene kwelling zijn voor de boozen en een zegen voor de rechtvaardigen, dan zal door hen de overwinning behaald worden."

In dezen ouden godsdienst bestond het geloof aan twee verblijfplaatsen voor de afgestorvenen; de hemel, het »huis van de lofzangen," en de hel, waarheen de boozen gezonden werden. Tusschen die twee lag een brug, welke alleen de zielen der rechtvaardigen veilig overgingen, terwijl de boozen in de donkere woonplaats van Ahriman vielen. Er zijn ook sporen van eene opstanding en een oordeelsdag, die voorspeld zal worden door Sosiosh, den zoon van Zoroaster, die zal komen als de Messias, of Profeet van Ormazd, om de wereld te bekeeren en den aartsboozen Ahriman

te verdelgen, of, zooals elders gezegd wordt, om de aarde met vuur te reinigen, al het kwaad te verbranden en uit de asch een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde voort te brengen, waarin alleen gerechtigheid zal wonen.

De weinige regels en plechtigheden, welke Zoroaster bij zijn godsdienst invoerde, behoorden ongetwijfeld tot die waaraan de Aryers gewoon waren eer zij uit elkander gingen, en waren voornamelijk het offeren van Homa en van vuur. Het Perzische Homa of Haoma was oorspronkelijk hetzelfde als het Hindûsche Soma, en er zijn lofzangen daaraan gericht in het Zend-Avesta. Daar Ormazd de bron van het licht is, zijn zijne zinnebeelden de zon, de maan en de planeten, benevens het vuur, dat beschouwd wordt als zijne reine schepping en daarom het heiligste van alle voorwerpen op aarde. Het offeren van vuur wordt tot op den tegenwoordigen tijd voortgezet, en de vlam mag nooit uitgaan. De volgelingen van Zoroaster had len tempels noch afgo len, en het vuur werd brandende gehouden in een besloten ruimte, terwijl de voornaamste godsdienstplechtigheden daarvóor verricht werden.

De Pârsî richt nog het gelaat naar een lichtgevend voorwerp, zooals de zon of het vuur, wanneer hij zijne gebeden verricht, en de priesters bedekken hunne aangezichten wanneer zij de vlam naderen, op dat die niet door hun adem bezoedeld zou worden. Het is echter onjuist te zeggen dat de Pârsîs het vuur aan-

bidden; zij beschouwen het slechts als een zinnebeeld van de goddelijke macht en eeren het daarom. Daar het leven eene gave van Ormazd en hem dus dierbaar was, werden in de eerste eeuwen van dezen godsdienst geen bloedige offers gebracht, maar er zijn later vele verbasteringen ingeslopen die dezen reinen en edelen godsdienst misvormd hebben.

Daar de dood het duistere werk van Ahriman was, werd een lijk steeds met afschuw beschouwd, en daar de Pârsîs geloofden dat de booze geesten het bemachtigd hadden, mocht het de reine elementen niet besmetten welke Ormuzd geschapen had: de aarde, het vuur en het water. Daarom werd het op eene opene plaats neergelegd; in een of anderen »Toren der stilzwijgendheid," waar de roofvogels het vleesch verslonden en het zonlicht de beenderen deed verbleeken, die later in de aarde werden begraven; en zoo geschiedt het tot op dezen dag. Maar de volgers van Zoroaster koesterden de goede hoop dat de booze geesten de reine ziel niet hadden aangeraakt, die voorbij de oostelijke bergen het door de zon verlichte paradijs der heiligen bereikte en daar de rust inging.

De geschiedenis van Perzië is zeer merkwaardig. Het was het eerste der Arysche volken dat een belangrijke rol speelde. Onder Cyrus, wiens naam ook in het Oude Testament vermeld wordt, werd het een machtig rijk, welks grenzen zich van den Indus tot Klein-Azië uitstrekten, en onder zijne regee-

ring werden de Joden uit hunne ballingschap verlost en keerden naar Palestina terug. Darius, Xerxes (de Ahasveros der Heilige Schrift), zijn voor ons welbekende namen, en onder hen en andere koningen bleef Perzië eeuwen lang machtig, totdat het overwonnen werd door de Arabieren, waarop het oude geloof van Zoroaster plaats maakte voor het Mohammedanisme. Professor Max Muller merkt aan: »Er zijn tijdperken in de geschiedenis der wereld geweest waarin de aanbidding van Ormazd dreigde zich zegevierend te verheffen boven de puinhoopen der tempels van alle andere goden. Indien de veldslagen van Marathon en Salamis verloren waren en Griekenland aan Perzië was onderworpen geworden, dan had de staats-godsdienst van het rijk van Cyrus, welke de aanbidding van Ormazd was, de godsdienst der geheele beschaafde wereld kunnen worden."

Maar dit moest niet zoo zijn, en nu zijn in Azië nog slechts eenige honderd duizenden Pârsîs over, waarvan sommigen in het oude land wonen, terwijl de meesten zich in Bombay en zijn omtrek gevestigd hebben.

Hun geloof is zeer eenvoudig; het bestaat in God te vreezen, een leven van reine gedachten, reine woorden, reine daden door te brengen en te sterven in de hoop op eene toekomstige wereld. Het is het geloof van hen die het naast bij God geleefd hebben en Hem het trouwst gediend hebben in alle eeuwen, en wáar zij ook mogen wonen die het aannemen en beoefenen,

geven zij getuigenis van hetgeen hen maakt tot kinderen van God en broeders der profeten, onder welke Zoroaster niet de minste was.

De Joden werden als gevangenen naar Babylon gevoerd ongeveer 600 jaren voór Christus en gedurende hunne ballingschap aldaar kwamen zij in aanraking met den godsdienst der Perzen en ontleenden daaraan denkbeelden omtrent de onsterfelijkheid der ziel, welke hun eigen godsdienst niet bevatte. Zij namen daaruit misschien ook hun geloof over in eene menigte engelen en in Satan als de heerscher over booze geesten. De gemakkelijkheid waarmede de mensch gelooft aan bovenaardsche machten die hem benadeelen, bereidt een volk voor om in zijn geloof de leer der booze geesten op te nemen, en ofschoon het zeker is dat de Joden vóor hunne gevangenschap in Babylon niet aan zulke geesten geloofden, spraken zij toch van Satan (hetgeen beduidt aanklager) als een bode door God gezonden om de daden der menschen te bespieden en hen bij Hem aan te klagen voor hunne misdrijven. Daar Satan aldus allengs een voorwerp van vrees werd, op wien al het leed dat den menschen overkwam geladen werd, was de geest der Joden rijp voor het aannemen van de Perzische leer van Ahriman met zijne legioenen duivels. Naar het voorbeeld van Ahriman werd de Hebreeuwsche Satan geheel gewijzigd; die gewijzigde voorstelling werd overgenomen in de leeringen der eerste Christenen en begint eerst nu langzamerhand uit te sterven. Welke

vreeselijke rampen zij heeft veroorzaakt, blijkt uit menige bladzijde der geschiedenis. De leer dat Satan, eenmaal een engel des lichts, uit den hemel verdreven was wegens oproerigheid tegen God, en sedert zich altijd op het verderf der menschheid had toegelegd, deed het geloof ontstaan dat hij en zijne demonen naar willekeur de zielen van menschen en dieren in hunne macht konden krijgen. Hieruit ontstond het geloof aan toovenaars en heksen, waardoor millioenen menschen, zoowel jonge als oude, vreeselijke martelingen ondergingen en ter dood gebracht werden.

Wij doorbladeren haastig deze bevlekte bladzijden van de geschiedenis, dankbaar dat de wereld uit zulk een benauwden droom is ontwaakt, en verzekerd dat niet God ons verzoekt, noch een duivel of kwade engel, maar dat, zooals Jezus zeide, »uit het hart" booze gedachten voortkomen, zoowel als alles wat ons verlaagt. (Zie hierover »Kindsheid der Wereld", bladz. 100—103.)

HOOFDSTUK VIII.

Het Buddhisme.

Ofschoon het Buddhisme, dat meer volgelingen telt dan eenig ander geloof, honderden jaren jonger is dan de oude Hindûsche godsdienst, weten wij er minder van. Wij missen er de opgewektheid in die ons tegenklinkt uit de lofzangen van den Veda, en wanneer wij ons van de laatsten tot het eerste wenden, hebben wij hetzelfde gevoel als wanneer wij de sombere gedachten in het Boek de Prediker lezen, na de opgewekte lofzangen in het Boek der Psalmen. Maar wij moeten ons niet verwonderen dat het van wolken en duisternis omringd is en dat onze geleerden verschillend denken over de eigenlijke beteekenis van veel, wat er in voorkomt, daar het eerst in de allerlaatste jaren mogelijk is geworden het te leeren kennen. Zelfs de Christenen zijn in vele sekten verdeeld, omdat zij het niet eens kunnen worden over de juiste beteekenis van vele gedeelten der Schrift, ofschoon die sedert eeuwen met hartelijke belangstelling wordt onderzocht.

Wij hebben op bladz. 120 gezien hoe de Brâhma-

nen de menschen naar ziel en lichaam in hunne voorschriften gekneld hadden, en hun lasten hadden opgelegd zwaar om te dragen en in geen opzicht aan de behoeften van den menschelijken geest voldoende. Tegen dit alles verzette zich het Buddhisme, evenals de Germaansche wereld onder de regeering van Karel V de ketenen van Rome afwierp en de vrijheid mogelijk maakte welke wij nu genieten.

Naar de gewone legende, waarvan wij hier de hoofdtrekken meedeelen, was de stichter van het Buddhisme van vorstelijke geboorte. Hij werd geboren te Kapilavastu, de koninklijke stad van zijn vader, die regeerde over een koningrijk ten noorden van Oude, in Indië. Hij werd Gautama genoemd, naar den stam waartoe zijne familie behoorde; Çâkya-Mouni, of »de monnik uit het geslacht van Çakya;" Siddârtha, een naam, die hem door zijn vader werd gegeven en die beteekent: »Hij in wien wenschen vervuld worden;" en in latere jaren Buddha, of juister, de Buddha; de verlichte; van den wortel budh, weten. (Legenden omtrent zijne geboorte zijn te vinden in noot H.)

Zijne moeder, aan wie de toekomstige grootheid van haren zoon en zijne macht over de harten der menschen in een droom werden bekend gemaakt, stierf weinige dagen na zijne geboorte. Hij groeide op tot een schoone en verstandige knaap en »was nooit gelukkiger dan wanneer hij alleen in gedachten verdiept in de donkere schaduwen van het bosch kon

zitten", ofschoon hij, zooals hij als jongeling bewees, geen onbekwame tegenstander was in het tournooispel of den oorlog. Hij werd zoo somber en ernstig, dat zijn vader vreesde dat hij enkel een droomer zou worden en, om hem tot een werkzaam leven op te wekken, een beminnelijke prinses uitkoos, om zijne vrouw te worden. Hij leefde gelukkig met haar, maar bleef zich veel overgeven aan gedachten omtrent leven en dood. Prof. Max Müller bericht ons, dat hij gewoon was te zeggen: »Niets op aarde is duurzaam, niets is werkelijk. Het leven is even voorbijgaand als een vonk vuur, of de klank van een lier. Er moet een hooger inzicht bestaan waarbij wij rust zouden kunnen vinden. Als ik dat bereikte zou ik de menschen kunnen voorlichten; als ik zelf vrij was, zou ik de wereld kunnen verlossen." Zijne vrienden trachtten zijne gedachten van deze dingen af te leiden door vroolijke tooneelen en vorstelijke feesten, maar het was te vergeefs. Omstreeks dien tijd zag hij drie dingen die zijne treurigheid vermeerderden, want zij voorspelden hem wat hem wachtte. Dat waren een zwak oud man; een ongeneeslijke kranke en met uitslag bedekt; en een rottend lijk. Daarna ontmoette hij een kluizenaar en besloot, evenals deze, zich aan de wereld te onttrekken en daardoor, zooals hij te vergeefs hoopte, aan alles te ontkomen wat onwerkelijk en treurig is. Op zekeren avond, terwijl hij op zijne rustbank lag, kwamen eene menigte dansende meisjes hare bekoorlijkheden voor hem ten toon spreiden, maar te ver-

geefs; en toen hij in slaap viel hielden zij, vermoeid en teleurgesteld, op met dansen en vielen weldra ook in slaap. Gautama ontwaakte tegen middernacht en vond ze allen rondom hem liggen; en toen hij sommige loom zag heen en weer slingeren, sommige met open mond en andere ineengezakt, scheen het hem alsof niets dan afschuwelijke gedaanten zijn prachtig vertrek vulden, en dat alles ijdelheid was. Op dat oogenblik besloot hij zijn paleis te verlaten, en terwijl zijn dienaar zijn vlugste paard zadelde, deed hij zachtjes de kamer open waar zijne vrouw sliep. om zijn kind te zien. De moeder hield eene harer handen op het hoofdje van het kind, en uit vrees van hen wakker te maken, besloot hij heen te gaan en zijn jongen niet weer te zien voordat hij de Buddha geworden was. Éene legende zegt dat hij nauwelijks den drempel over was, toen de verleider hem tegenkwam en hem van zijn plan trachtte af te brengen, door hem de heerschappij te beloven over alle koningrijken dezer wereld; maar Gautama wilde niet toegeven; van dien dag af aan hield de verleider echter niet op den heiligen man aan te vallen. Hij begaf zich naar de Brâhmanen om te beproeven of hun onderwijs zijn last zou verlichten; hij deed wat zij hem zeiden, volbracht hunne regels en plechtigheden, maar dezen brachten hem geen vrede aan. Hij verliet hen en begaf zich naar een klein dorp, waar, nadat hij de strengste voorschriften had opgevolgd, het gerucht van zijne heiligheid vijf leerlingen tot hem deed komen, met

wie hij zes jaren doorbracht. Ziende dat zulk een leven niet tot volmaaktheid leidde, maar nutteloos en zelfzuchtig was, door zich van anderen af te zonderen, keerde hij terug tot minder strenge gewoonten en ontving, steeds zijn nadenken voortzettende, zijne belooning. Op zekeren dag toen hij onder zijn boom zat, overviel hem eene groote blijdschap, want de kennis stroomde hem toe waardoor hij de Buddha werd, een waarlijk verlichte.

Terwijl hij gedurende den heiligen tijd van zevenmaal zeven dagen en nachten onder den boom vastte, viel de geest des kwaads hem voor de tweede maal aan en gebruikte zelfs geweld, maar hij werd verslagen door de kracht van de tien groote deugden van Buddha, daar de wapenen van den booze en zijne strijders in schoone bloemen veranderden toen zij op Buddha neervielen, en de rotsen schoone ruikers werden toen zij naar hem werden geworpen; waarop de geesten, die zijne geboorte bewaakt hadden en die nu zijn leven op aarde nagingen, de lucht vervulden met vreugdekreten over zijne overwinning. Daarna zond de verleider zijne drie dochters, de éene een innemend meisje, de tweede eene bloeiende maagd en de derde eene schoonheid van middelbaren leeftijd, om hem te verlokken, maar het gelukte haar niet. Buddha was bestand tegen al de kunstgrepen van den booze en zijn eenig bezwaar was of het goed of niet goed zou zijn zijne leer aan de menschen te prediken. Gevoelende hoe moeielijk hetgeen hij verworven had te

verkrijgen was, en hoe verslaafd de menschen waren aan hunne hartstochten, zoodat zij wellicht niet naar hem zouden luisteren en hem niet zouden begrijpen, had hij bijna besloten te zwijgen, maar ten slotte deed zijn diep medelijden met alle schepselen hem besluiten zijn geheim aan de menschheid mee te deelen opdat zij ook vrij zou worden, en zoo werd hij de stichter van den meest verspreiden godsdienst van den ouden en den nieuwen tijd. De plaats waar Buddha zijne kennis verkreeg werd één van de heiligste plaatsen in Indië. Hij predikte het eerst te Benares, of, zooals het genoemd wordt, »draaide er het wielrad van de wet", eene zegswijze die misschien de raderen deed ontstaan waarop eenige woorden worden geschreven en die in beweging gebracht worden door den wind of het water. Hij ondervond grooten tegenstand van de Brâhmanen, maar hield vol voornamen en geringen te bekeeren, totdat hij op zijn tachtigste jaar in vrede stierf terwijl hij op reis was. Zijn stoffelijk overschot werd met groote pracht verbrand en er onstonden twisten om het bezit van zijne overblijfselen. Die werden ten laatste in acht gedeelten verdeeld, en voor elk daarvan een t o p e (een Hindûsch woord voor een klokvormig gebouw boven een lijk) gebouwd. Natuurlijk hechtten zich de gewone legenden, vol verhalen van verbazende wonderen, aan zijne nagedachtenis en dat, ofschoon hij zijnen leerlingen had ingeprent dat het eenige werkelijke wonder was »hunne goede daden te verbergen en hunne zonden

voor de menschen te belijden". De mythen en overleveringen der Buddhisten omtrent het heelal en al wat er in is zijn uiterst ongerijmd.

Men verhaalt dat zeer spoedig na zijn dood een algemeen concilie van zijne leerlingen werd gehouden, om de leer en de voorschriften van zijn godsdienst vast te stellen. Buddha had zelf niets geschreven en er wordt gezegd dat het concilie uit zijne volgelingen diegenen uitkoos die zich het meest van zijn onderricht herinnerden. Het is belangrijk op te merken dat onder dezen twee mannen waren, waarvan de één diepen ernst en ijver bezat, en de andere een zeer liefderijken aard, die Buddha het meest had liefgehad en door hem het meest bemind werd, en die ons doen denken aan twee der discipelen van Christus, Petrus en Johannes.

Het eerste zeker historische concilie werd gehouden onder koning Açoka, ongeveer 250 jaar vóor Christus, zoodat wij, lang voordat het Christendom gesticht werd, dezen grooten godsdienst aantreffen met zijne heilige overleveringen van Buddha's woorden, zijne conciliën en zendelingen, benevens, zooals wij aanstonds zien zullen, vele dingen die wonderlijk gelijken op de plechtigheden van de Roomsch Katholieke kerk.

De Buddhistische heilige schriften worden de »Tripitaka" genaamd, of »drie manden", daar zij uit drie gedeelten bestaan. Het eerste »pitaka" bevat regels van tucht; het tweede, de gesprekken van Buddha; en het derde handelt over wijsbegeerte en de fijne

leerstellingen van den godsdienst. De woorden van Buddha, van eeuw tot eeuw overgeleverd en in het geheugen der menschen bewaard, werden eindelijk op schrift gebracht. Zij groeiden aan, zooals ook onze Heilige Schriften toegenomen zijn, en er kwam veel in dat Buddha nooit gezegd had, maar al die geschriften werden ten slotte aangenomen als de heilige berichten aangaande zijn onderwijs en godsdienst.

Onder de overleveringen omtrent Buddha is er éene die verhaalt van eene jonge moeder wier kind gestorven was en die het lijkje in hare groote liefde en smart aan het hart drukte en van huis tot huis rondging om te vragen of iemand haar er eenig geneesmiddel voor wilde geven. De buren dachten dat zij krankzinnig was, maar een wijs man, ziende dat zij de wet des doods niet kon of niet wilde begrijpen, zeide tot haar: »Mijne goede vrouw, ik zelf kan er u geen middel voor geven, maar ik weet een dokter die u helpen kan". Zij vroeg wie dat was en werd door den wijzen man naar Buddha gezonden. Na hem hulde te hebben bewezen, zeide zij: »Heer en meester, kent gij een geneesmiddel dat mijn jongen goed zal doen?" Buddha antwoordde dat hij er een wist en beval haar een handvol mosterdzaad te halen, dat moest genomen worden uit een huis waarin geen zoon, echtgenoot, bloedverwant of dienaar gestorven was. De vrouw ging dus aan het zoeken, maar zij kon zulk een huis niet vinden, want overal waar zij vroeg of er iemand gestorven was, kreeg zij van den één

ten antwoord: »ik heb een zoon verloren", van den ander: »ik heb mijne ouders verloren", en van allen: »O vrouw, de levenden zijn weinige, maar de dooden zijn vele". Eindelijk, toen zij geen huis vond waar de dood niet geweest was, zag zij de waarheid in en het lijkje van haren zoon in een bosch achterlatende, kwam zij tot Buddha terug en deelde hem hare bevinding mede. Hij zeide tot haar: »Gij dacht dat gij alleen een zoon verloren hadt", de wet des doods is dat er onder alle levende schepselen niets is dat blijft", en toen hij geëindigd had de wet te prediken, werd de vrouw zijne discipelin.

Op zekeren tijd leefde Buddha in een dorp en in den zaaitijd ging hij met zijn beker in de hand naar de plaats waar een Brahmaan voedsel uitdeelde, die, hem ziende, aldus sprak:

»O priester, ik ploeg en zaai en wanneer ik geploegd en gezaaid heb, eet ik; gij, o priester, moest ook ploegen en zaaien en, na geploegd en gezaaid te hebben, moest ook gij eten".

»O Brahmaan, ook ik ploeg en zaai, en nadat ik geploegd en gezaaid heb, eet ik", zeide Buddha.

»Maar wij zien het juk niet, noch den ploeg, noch de ploegschaar, noch den ossendrijvers-prikkel, noch de ossen van den eerwaarden Gautama....

»Nu wij u vragen naar uw ploegen, antwoord ons nu zoo, dat wij uw ploegen kunnen leeren kennen."

De Buddha antwoordde: »Voor mijne kweekerij is het geloof het zaad, berouw de regen, wijsheid mijn

juk en ploeg; nederigheid de voor van de ploeg; geest de streng; tegenwoordigheid van geest mijn ploegschaar en prikkel...."

Daarop bood de Brahmaan hem rijst in melk gekookt aan uit een gouden schaal.

In een hoofdstuk, zeer geliefd onder de Buddhisten op Ceylon, wordt gezegd dat de demon Alavaka aan Buddha vroeg: »Wat is de beste rijkdom voor een mensch op deze wereld? Welke goede daad brengt geluk voort? Wat is onder de smakelijke dingen het smakelijkst? Welke levensmanier zegt men dat de beste is?"

Buddha antwoordde. »Het geloof is hier de beste schat voor den mensch. De wet goed te vervullen schenkt geluk. De waarheid is het smakelijkste van alle smakelijke dingen. Het leven, met wijsheid begaafd, is, naar men zegt, de beste levensmanier."

Bij eene andere gelegenheid, toen hem gevraagd werd wat de grootste zegen was, zeide Buddha:

»Vader en moeder te helpen, vrouw en kind lief te hebben en een wettig beroep uit te oefenen, dat is de grootste zegen.

»Aalmoezen te geven, een godsdienstig leven te leiden, bloedverwanten te helpen, onberispelijke daden te doen, dat is de grootste zegen

»Zich van zonde te onthouden en haar te ontvlieden, bedwelmenden drank te vermijden, ijverig te zijn in goede daden, eerbied en nederigheid, tevredenheid en dankbaarheid, dat is de grootste zegen.

»....Zij die deze dingen gedaan hebben, worden aan alle zijden onoverwinnelijk, bereiken het geluk aan alle kanten. Dat is de grootste zegen."

Er is eene redevoering van Buddha welke sommigen, naar de plaats waar zij gehouden werd, zijne »bergrede" genoemd hebben, maar zij is onduidelijk en is niet in gemakkelijk verstaanbare taal overgezet kunnen worden. De hier gegeven uittreksels uit de heilige boeken der Buddhisten toonen aan hoe krachtig Buddha veel beteekenis in weinig woorden wist te leggen, en schoone proeven hiervan worden gevonden in een boek, het »Dhammapadam" of »Pad der Deugd" genaamd, waarvan men gelooft dat het zijne woorden bevat. Bij voorbeeld:

»Wie alleen leeft om naar vermaken uit te zien en wiens zinnen onbedwongen, traag en zwak blijven, Mâra (de verleider) zal hem zekerlijk overvallen, evenals de wind een zwakken boom omwerpt."

»Laat de wijze zijne gedachten bewaken, zij zijn moeielijk te bemerken, zeer listig, en gaan waarheen zij willen; welbewaakte gedachten brengen geluk aan."

»Gelijk de bij nectar verzamelt en vertrekt zonder de bloem of hare kleur en haren geur te beschadigen, laat de wijze alzoo op aarde leven."

»Gelijk een schoone bloem, vol kleur maar zonder geur, zijn de fraaie maar vruchtelooze woorden van hem die er niet naar handelt. Maar gelijk een schoone bloem, vol kleur en vol geur, zijn de fraaie en nut-

tige woorden van hem, wiens daden er mee overeenstemmen."

»Beter dan een honderdjarig leven, zondig en zonder zelfbedwang, is een leven van één dag van iemand die deugdzaam en nadenkend is."

»Laat niemand lichtvaardig denken over het kwaad, in zijn hart zeggende, het zal mij niet naderen. Zelfs door neervallende waterdruppels wordt een kruik gevuld; de dwaas geraakt vol kwaad, al verzamelt hij het bij kleine hoeveelheden."

»Geen enkele zonde te bedrijven, het goede te doen en zijn hart te reinigen, dat is de leer van den Ontwaakte." (Dit is een van de dichtregelen waaraan de Buddhisten de meeste waarde hechten).

»Laat ons dan gelukkig leven, niet hatende degenen die ons haten! Laat ons vrij van haat leven onder menschen die haten!

»Laat ons dan gelukkig leven, vrij van hebzucht onder de hebzuchtigen! Laat ons vrij van hebzucht leven onder menschen die hebzuchtig zijn!

»Laat ons dan gelukkig leven, al noemen wij niets het onze! Wij zullen zijn als de schitterende goden, gevoed met geluk!"

Het Buddhisme werd de staats-godsdienst van Indië onder de regeering van koning Açoka (die den troon besteeg omstreeks 268 jaar vóor Christus), en bleef dit gedurende bijna negen eeuwen, totdat het, door oorzaken die wij hier niet kunnen nagaan, vandaar werd verdreven, en daarna zijne volgelingen voor-

namelijk heeft gevonden onder die groote rassen in Azië die niet tot de Aryers noch tot de Semieten behooren, maar onder den algemeenen naam van Mongolen kunnen gerangschikt worden. Het is een van de drie erkende godsdiensten van China; het is de godsdienst van Tibet en breidt zich ten Noorden uit tot de grenzen van Zweedsch Lapland en ten zuiden tot in Burmah, bijna geheel Oostelijk Azië omvattende, Japan er onder begrepen, in welk eiland het echter niet de godsdienst van den staat is. Aan het eiland Ceylon zijn wij veel van onze kennis van Buddha verschuldigd, en het is rijk aan Buddhistische gebouwen, grottempels, altaren, verwoeste steden en overblijfselen, waarvan de voornaamste zijn de zoogenaamde tand van Buddha, en een beroemde boom, naar men verzekert een tak van den boom waaronder hij zat toen hij de Verlichte werd. Het Buddhisme als een groote godsdienst is geheel iets anders dan het Buddhisme als wijsbegeerte, en zijn verwonderlijke opgang was het zeker niet verschuldigd aan Buddha's bespiegelingen over de ellende van het leven, en zijn somber onderwijs omtrent de beste wijze om daaraan te ontkomen.

Wij zagen dat hij er naar streefde in deze rustelooze wereld iets te vinden dat blijvend was, de kennis waarvan hem van verandering en verval zou kunnen verlossen. De groote leerstellingen nu van het inniger gedeelte van zijn godsdienst worden gegeven in hetgeen hij »de vier verheven waarheden" noemde.

Daarin wordt gesteld, dat er smart bestaat; dat de smart voortkomt uit de begeerte naar, of den hartstocht voor dingen die ons niet lang kunnen toebehooren; dat zoowel de smart als de begeerte weggenomen kunnen worden door Nirvâna, waarheen de vierde waarheid van Buddha den rechten weg aanwijst. Buddha zelf bedoelde hiermede vernietiging, ophouden te bestaan, daar de ziel werd »uitgeblazen" als de vlam van een kaars.

De vier paden naar dezen weg zijn als volgt:

Het eerste pad is hij opgegaan, die inziet dat de rampen zijn voortgesproten uit het persoonlijk bestaan, en die zij alleen in Buddha en in het vermogen van zijn stelsel gelooft om verlossing te verkrijgen, dat is, bevrijding van het persoonlijk bestaan.

Op het tweede pad bevindt hij zich die, behalve het bovengenoemde, vrij is van begeerte en den lust om anderen kwaad te doen.

Op het derde pad is hij die verder bevrijd is van alle kwade begeerten, van onwetendheid, twijfel, verkeerd geloof en haat; terwijl

Hij het vierde pad bereikt heeft, die geheel vrij is van zonde (»haar heeft afgeworpen als een last") en hartstochten, waarmede bedoeld wordt de begeerte van het vleesch, de liefde tot het leven en de vlekken van verkeerd geloof en onwetendheid.

De vier paden zijn ook samengetrokken in acht stappen of afdeelingen: goede bedoelingen, goede gedachten, goede woorden, goede daden: een goed

leven; goede werkzaamheid; goede herinnering, goede overdenking.

Na deze leeringen volgen tien geboden, waarvan de vijf eerste betrekking hebben op alle menschen en de overige voornamelijk op hen die zich afzonderen tot een godsdienstig leven. Zij zijn: niet te dooden; niet te stelen; geen overspel te bedrijven; niet te liegen; niet dronken te zijn; zich te onthouden van late maaltijden; van publieke vermakelijkheden; van kostbare kleeding; van groote bedden; en geen goud of zilver aan te nemen.

Het is gemakkelijk in te zien dat het moeielijkste gedeelte van het onderwijs aan Buddha toegeschreven, dat wat handelt over de bij de Hindû's zoo geliefde ingewikkelde vraagstukken, en dat verwant is met de stelsels der Brahmanen, eindelooze bespiegelingen onder de geleerden kon doen ontstaan, maar niet geschikt was om de groote menigte ongeleerden te treffen of tot zich te trekken.

De oorzaak van den opgang van het Buddhisme lag hierin: Het was een verzet tegen de macht der priesters; het wierp het castenstelsel grootendeels omver, door te verklaren dat alle menschen gelijk waren, en door iedereen »die een heilig leven wilde leiden" toe te staan priester te worden. »Niet door geboorte", zeide Buddha, »wordt men Vasala (iemand van de laagste caste), niet door geboorte wordt men Brahmaan. Door een slecht gedrag wordt men Vasala, door een goed gedrag wordt men Brahmaan." Het schafte de offers

af; het stelde allen menschen ten plicht hunne ouders te eeren en voor hunne kinderen te zorgen; vriendelijk te zijn jegens zieken en armen en treurenden, hunne vijanden te vergeven en goed voor kwaad te vergelden; het verspreidde een geest van liefde die zoowel het geringste als het aanzienlijkste leven omvatte, daar het de menschen beval

»Nooit hun vermaak of hun trots te verbinden
Aan het leed van het geringste levende wezen."

Daarom werd het door de groote menigte met blijdschap ontvangen. Zij kon zich niet opheffen tot de hoogste wolken, maar had geloof en hoop noodig die haar kracht gaven voor het moeielijk werk des levens; en wanneer het leven voorbij was, zag zij uit naar een paradijs waar men verlost zou zijn van zorg en leed. Daarnaar zien de millioenen Buddhisten ook nu nog uit, want

»Wat ook de ijlhoofdige smart moge zeggen,
Geen leven door menschelijken adem bezield
Verlangde ooit werkelijk naar den dood.
't Is leven, waaraan onze zenuwen zoo arm zijn,
O leven, niet dood, waarnaar wij haken,
Meer leven, krachtiger leven, dat wij verlangen."

Het onderwijs van Buddha is, evenals dat van Jezus, door de volken die het aannamen veranderd en aangevuld met leerstellingen die er niet toe behooren, en de vormen van Godsvereering bij de Buddhisten in gebruik zijn verschillend in de verschillende landen, maar bestaan voornamelijk in aanbidding van

de standbeelden van Buddha en van zijne overblijfselen, daar hij, in hunne oogen, datgene is wat iemand worden kan door de beoefening van de vier verheven waarheden en de geboden. In het Buddhisme als wijsbegeerte wordt het bestaan van God niet ontkend; het wordt voorbijgegaan, er wordt niet over gesproken; als godsdienst gelooven zijne millioenen volgelingen aan vele goden. Wij hebben gezien hoeveel overeenkomst Buddha's leer van barmhartigheid en liefde heeft met die van Christus, daar beide de vrucht zijn van het liefderijk hart van die beide heilige mannen; en een andere opmerkelijke trek, waarop wij reeds wezen, is de overeenkomst tusschen zekere gebruiken van het Buddhisme en van de Christenheid. Toen de Roomsch-Katholieke zendelingen voor het eerst de Buddhistische monniken ontmoetten, waren zij ontsteld toen zij zagen dat hunne hoofden kaal geschoren waren, dat zij voor beelden knielden, dat zij reliquïen aanbaden, rozenkranzen droegen, klokken en heilig water gebruikten en de biecht afnamen. Zij geloofden dat de duivel, als de vader van alle boosheid en bedrog, die menschen verleid had om zich als Katholieken te vermommen en hunne heilige handelingen te bespotten; terwijl het waarschijnlijk is dat er in het verledene eenige aanraking tusschen beide had bestaan, en de jongere godsdienst van den ouderen geleend had.

De ruimte verbiedt mij u te spreken over de vreemde wijze waarop de Tibetanen, bij den dood van den

Grooten Lama, die hun hoogepriester is en als onfeilbaar beschouwd wordt, evenals de paus, zijn opvolger verkiezen, in wien zij gelooven dat zijne ziel overgaat. Er bestaan nog kloosters voor mannen en voor vrouwen en, voornamelijk in Tibet, wordt een groot aantal monniken gevonden; terwijl de groote en nu verlaten kloosters en tempels in de zware rotsen gehouwen, toonen hoe krachtig een stelsel, dat naar men meende alleen aan de Christenheid behoorde, reeds twee duizend jaren geleden in het Buddhisme gewerkt had.

HOOFDSTUK IX.

De godsdiensten van China.

Ofschoon wij nog in het Oosten blijven, verlaten wij zijn weelderigen glans en komen, zoodra wij binnen de muren van China zijn, onder tooneelen waarin het gezang plaats maakt voor proza en de romantische verhalen wijken voor dorre feiten; waar het gelaat, de huizen, de jonken en het schrift der menschen naar hetzelfde model gemaakt schijnen te zijn.

Op den bodem van dit groote land is bijna de helft van het menschelijk geslacht bijeengedrongen. De manieren en gewoonten der Chineezen zijn dezelfde als die hunner voorouders honderden jaren geleden. Rijken zijn rondom hen ontstaan en gevallen, maar zij blijven hetzelfde en de rassen, die door hunnen Grooten Muur zijn gebroken en hun heerschers hebben opgedrongen, hebben hunne wetten of hunne taal niet veranderd. Het zee-kompas, de drukkunst, het kruit en andere kunsten waren hun bekend lang voordat zij in Europa bestonden. Het schijnt wel alsof in hun land alles onderste boven staat. De krijgslieden dragen rokken, gebruiken waaiers en bestrijden den vijand des nachts

bij lantaarns; voor het volk wordt bij dag vuurwerk ontstoken; wit is de kleur die voor rouw gebruikt wordt; de booten worden door menschen getrokken en de wagens door zeilen in beweging gebracht; terwijl de visite-kaartjes vier voeten lang en rood geschilderd zijn! In den grooten eerbied dien zij voor geleerdheid hebben, geven de Chineezen ons eene les. De geringste onder hen kan tot de hoogste staatsambten opklimmen, daar deze niet aan de aanzienlijksten worden gegeven, maar aan hen die met den besten uitslag de openbare examens hebben afgelegd, zoodat kennis de weg is tot macht.

De oudste bewoners van China waren, evenals de rassen aan welke zij waarschijnlijk verwant zijn, aanbidders van de natuurkrachten en van de geesten hunner voorvaderen en dezen hebben nog een groot aandeel aan de godsdiensten van China. Er is een staatsgodsdienst die gevolgd wordt door den keizer en zijn hof, waarbij offers worden gebracht aan den hemel en de aarde, aan de geesten van wijzen, bestuurders en geleerden; alsook van bergen, velden en rivieren; terwijl elk huisgezin zijne huisgeesten heeft aan welke eer en lof wordt toegebracht. En achter dit alles schuilt het bewustzijn van eene hoogere macht, den heer des hemels, »voorvader van alle dingen," die echter voor den Chinees een even onbestemd wezen is als Brahma voor de Hindû's.

China heeft drie volksgodsdiensten: het Buddhisme, dat 65 jaar na Christus een erkende godsdienst werd

(De Chineezen noemen Buddha Fo); het Taoïsme, en het Confucianisme.

Die drie godsdiensten worden dikwijls door denzelfde n persoon beleden en onder de aanhangers der verschillende godsdiensten bestaat volstrekt die verbittering niet die zoo dikwijls tusschen Christenen, Mohammedanen en anderen wordt aangetroffen. Dit komt echter voort uit hun gebrek aan ernst; want zij die innig belang stellen in hun geloof, kunnen niet onverschillig zijn omtrent hetgeen zij als de dwalingen van anderen beschouwen.

Lao-tse, de stichter van het Taoïsme, leefde tusschen de 500 en 600 jaar vóor Christus en was een geheel ander man dan Confucius. Hij was een denker, geen werker, en trachtte dezelfde vragen op te lossen waarover Buddha peinsde, en wat er geestelijks is in het geloof der Chineezen, kan bevorderd zijn geworden door het onderwijs van Lao-tse. Er wordt verhaald dat Confucius hem bezocht heeft en bekende dat hij hem niet kon begrijpen. Het Taoïsme is vermengd geworden met tooverkunst en andere onzinnige meeningen, en zijn priesters zijn grootendeels onwetende lieden, zoodat het niet veel invloed uitoefent op de Chineezen.

Hun groote leeraar en wetgever, »wiens geschriften en leven de wet gesteld hebben aan het Chineesche denken," is K'ung-Fu-Tse, »meester K'ung," waarvan de Jezuïten in hun Latijn Confucius maakten. Hij wordt als beschermheilige geëerd en zijne afstammelingen genieten bijzondere hulde; de beroemdste tempel in het

rijk is boven zijn graf gebouwd, terwijl er honderde andere tempels tot zijne eer bestaan, en duizende dieren geofferd worden op de twee jaarlijksche feesten aan zijne gedachtenis gewijd. Elk der duizenden die mededingen bij de groote examens moet het geheele stelsel van Confucius kennen en zijne leeringen in zijn gemoed prenten.

Deze man, die bij zijn leven niet altijd gewaardeerd werd, maar wiens invloed het meerendeel van de honderde millioenen inwoners van China beheerscht, werd geboren 550 jaar vóor Christus, niet ver van den tijd waarop Cyrus koning van Perzië werd en de Joden uit Babylon terugkeerden, en anderhalve eeuw vóor den dood van Buddha. Toen hij drie jaren oud was verloor hij zijn vader, die een oud man was en staatsambtenaar in het vorstendom Lû, thans een Chineesch gewest; maar zijne moeder voedde hem met teedere zorgvuldigheid op, en hij betoonde, naar men zegt, van zijne vroege jeugd af aan groote liefde voor de studie en voor de wetten en de kennis van zijn land. In den tijd waarin Confucius leefde was China verdeeld in een aantal kleine koningrijken, wier vorsten gedurig twist hadden, en ofschoon hem verscheidene posten van vertrouwen waren opgedragen, deed de wanorde in den staat hem besluiten die neer te leggen en trok hij zich terug in een ander gedeelte van het land. Toen zette hij het leven van een openbaar leeraar voort, en onderwees de menschen in de eenvoudige zedekundige waarheden waardoor hij zijn eigen leven trachtte te besturen. De reinheid van dat leven,

en het voorbeeld dat hij gaf van eerbied voor de oude wetten, deed vele ernstige en nadenkende menschen zich rondom hem verzamelen, die met hem voor het algemeen welzijn werkzaam waren. Hij keerde later naar Lû terug, en nadat hij eenige jaren zonder betrekking was gebleven, werd hij op zijn 50ste jaar minister, en bracht veel goeds tot stand door zijn verstandig bestuur; maar ten laatste wierpen de woeste uitspattingen van het hof zijne wijze wetten omver en moest hij zijne betrekking nederleggen. Armoede en andere rampen overvielen hem; velen stelden wel belang in zijne wijze leeringen, maar weinigen volgden ze op, en na vele omzwervingen keerde hij naar zijn geboorteland terug als een vergeten en behoeftig man. Hij bracht het overige van zijn leven door met het uitgeven van de heilige boeken van China en het schrijven van toevoegsels er aan en stierf in het 73ste jaar van zijn leven.

Zijn stelsel kan nauwelijks een godsdienst genoemd worden en toch is dat er de beste naam voor, omdat het de menschen leert hoe zij moeten leven. Hij wordt gezegd vier dingen te hebben onderwezen: kennis, zedenleer, vroomheid van hart en eerbied. Hij ried allen aan oprecht, rechtvaardig, liefhebbend te zijn, getrouw hunnen plicht te betrachten jegens zichzelf en anderen en de oude wetten en plechtigheden na te komen. Hij had niets te zeggen over God of een volgend leven. Hier en daar spreekt hij in onbestemde woorden over den »hemel," eene macht wier zinnebeeld de zichtbare hemel is, maar niet over Een

Wezen tot wien lofzangen moeten worden opgezonden, en jegens wien kinderlijke liefde gekoesterd moet worden. Dit kwam niet doordien Confucius ongeloovig was, want hij had, meer dan anderen, eerbied voor de heilige, onbekende macht die alle dingen beheerscht, maar omdat zijn gemoed zoo eenvoudig en oprecht was, dat hij niet wilde trachten naar kennis van hetgeen hij voelde dat boven het bereik van der menschen gedachten ligt. Dit bleek uit zijn antwoord aan een leerling die hem over den dood ondervroeg. »Terwijl gij het leven niet eens kent, hoe zoudt gij dan den dood kunnen begrijpen?"

Zijn leven was gewijd aan het onderwijzen van eenige groote waarheden, door wier beoefening hij geloofde dat de menschen gelukkig zouden worden. Hij zegt van zichzelf: »Op mijn vijftiende jaar, legde ik mij toe op de kennis. Op mijn dertigste, stond ik vast. Op mijn veertigste, had ik geene twijfelingen. Op mijn vijftigste, kende ik de raadsbesluiten des hemels. Op mijn zestigste, begreep ik gemakkelijk alles wat ik hoorde. Op mijn zeventigste, overtraden de begeerten van mijn hart de wet niet meer."

De heilige boeken van China worden de King [1]) genaamd; zij zijn vijf in getal, en bevatten eene soort van geheimzinnige wijsbegeerte, zedekundige vertoogen, voorschriften van godsdienstplechtigheden, gedichten en geschiedenis. Zij zijn zeer oud, sommige mis-

[1]) Zie noot K.

schien zoo oud als de oudste lofzangen van den Rig-Veda, en zijn geheel vrij van onreine gedachten. King beteekent de gespannen draden van een web. De naam is er aan gegeven om iets aan te duiden dat in elkander is geweven; hetzelfde waarvoor ons woord tekst gebruikt wordt, dat afkomt van het Latijnsche textum »het gewevene."

Deze boeken, die door Confucius ernstig bestudeerd werden, leeren dat er Eén Hoogste Wezen is, overal tegenwoordig, alziende, die goede daden, reine gedachten en waakzaamheid over de tong beveelt. »Want een vlek kan uit een diamant worden weggenomen door hem zorgvuldig te polijsten; maar indien uwe woorden ook maar de geringste vlek hebben, is er geen middel om die uit te wisschen." »De Hemel dringt door in het binnenste onzer harten, gelijk het licht in eene donkere kamer: Wij moeten ons er naar voegen totdat wij zijn als twee gelijk gestemde muziekinstrumenten. Onze hartstochten sluiten de deur onzer zielen voor God."

Dergelijke woorden van wijsheid worden gevonden in die zeer oude boeken, die door Confucius op hunne rechte plaats hersteld werden. Ik zou gaarne eene groote ruimte willen hebben om vele van zijne eigene kernachtige gezegden aan te halen, die bewaard zijn in het eerste van de vier Shû, hetgeen beteekent geschriften of boeken, die door zijne leerlingen bijeengebracht zijn, maar ik moet mij bij eenige weinige bepalen.

»De Meester zeide: Zal ik u leeren wat kennis is?

Wanneer gij iets weet, er aan vast te houden dat gij het weet, en wanneer gij iets niet weet, te erkennen dat gij het niet weet; dit is kennis."

»Te weten wat goed is en het niet te doen is gebrek aan moed."

»Aanbid alsof de Godheid tegenwoordig was."

»Hij die misdoet jegens den Hemel heeft niemand tot wien hij bidden kan."

»Wanneer mijn geest niet deelt in de aanbidding, is het alsof ik niet aanbad."

»Enkel rijst tot voedsel, water tot drank, den gebogen arm tot hoofdkussen, — zelfs hiermede kan men gelukkig zijn; maar zonder deugd, zijn rijkdommen en eer in mijn oog gelijk aan een voorbijgaande wolk."

»Treur niet omdat de menschen u niet kennen; treur omdat gij de menschen niet kent."

»Een goed man is rustig; een slecht man is altijd angstig."

»Er kunnen schoone woorden en een nederig voorkomen zijn, al is er weinig deugd."

»Een van zijne leerlingen zeide: »»Wanneer gij, o Meester, niet spreekt, wat zullen wij, uwe leerlingen, dan te lezen hebben?"" De Meester zeide: »»Spreekt de Hemel? De vier jaargetijden volbrengen haren loop en alle dingen worden aanhoudend voortgebracht; maar zegt de Hemel iets?""

»In het boek der Gedichten zijn drie honderd stukken, maar de bedoeling van die allen kan vervat worden in dezen éenen volzin: »»Heb geene verdorven

gedachten."" (Dit herinnert ons aan het gezegde van de latere Joodsche Rabbi's dat al de 613 voorschriften der wet waren begrepen in deze woorden: »De rechtvaardige zal door zijn geloof leven)."

»Wanneer een mensch des morgens den rechten weg verneemt, kan hij des avonds zonder leedwezen sterven."

»Tsze-kung zeide: »»Wat ik niet wensch dat de menschen mij doen, dat wensch ik hun ook niet te doen."" De Meester zeide: »»Zoover hebt gij het nog niet gebracht.""

Het vermogen van woorden is zoo groot, dat de woorden door dezen hoogst ernstigen man gesproken, wiens werk eerst eindigde met zijn dood, in het uitgebreid rijk van China een eerbied voor het verledene en een plichtgevoel hebben levendig gehouden, waardoor de Chinezen het ordelijkste en het zedelijkste volk van de wereld geworden zijn. Maar aan »de heerlijke verwachtingen, die ons tot menschen maken," zijn zij vreemd. Zij leiden een eentonig, tobbend leven en men kan nauwelijks van hen zeggen wat Pope van den Indiaan schreef;

»Te leven, bevredigt zijne natuurlijke begeerten,
Hij vraagt geen engelenvleugel, geen seraf's gloed,"

want zij zijn weinig gehecht aan het leven en het is eene voorname taak voor hen hunne doodkist gereed te hebben. Zij spreken echter over de dooden als

»naar den hemel gevaren" en hebben een grooten afkeer van onthoofd te worden, in de meening dat er geen toekomstig leven kan zijn voor een lichaam zonder hoofd.

Eerst in de laatste jaren en dan nog wel niet door de beste middelen, zijn vreemdelingen in sommige gedeelten van hun uitgestrekt rijk binnengedrongen; maar wij moeten hopen dat zij, wanneer de godsdienst van Christus hun bekend wordt, gevoelen zullen dat hij aan het leven van den mensch de beweegkracht en het doel geeft die aan hunnen godsdienst ontbreken, en die noodig zijn om het leven tot een geheel te maken.

HOOFDSTUK X.

De Semietische volken.

Al wat gezegd is omtrent den gemeenschappelijken oorsprong van de Arische of Indo-germaansche volken is ook van toepassing op de Semietische volken. Het blijkt dat hunne talen nog nauwer aan elkander verwant zijn dan de Arische talen en duidelijke sporen vertoonen van een tijd, waarin de voorouders der Semietische volken te zamen leefden, dezelfde taal spraken en dezelfde goden aanbaden. Wanneer de onderzoekingen verder gevorderd zullen zijn, mogen wij eene even duidelijke voorstelling van het oude Semietische leven verwachten als die wij nu hebben van de gebruiken en gewoonten der oude Aryers.

Met den naam Semietisch, welke beduidt afstammelingen van Sem, een der zonen van Noach (een naam die hen volstrekt niet naar waarheid aanduidt), worden bedoeld de Israëlieten, Kaneäniërs, Syriërs, Assyriërs, Babyloniërs, Feniciërs, Karthagers en Arabieren. Over de woonplaats vanwaar de oude Semietische rassen verhuisden kunnen wij niets met zekerheid zeggen; zij kan gelegen zijn geweest in de

landstreek besproeid door de rivieren de Eufraat en de Tigris, of in een of ander gedeelte van Arabië.

Deze volken hebben eene belangrijke plaats in de geschiedenis der menschheid vervuld, maar zij hebben zich niet zoo ver over de aarde verspreid als de Aryers. Zij zijn groot geweest in den godsdienst, in de wetenschap en in den handel, en de steden, die zij gesticht hebben, Jeruzalem, Ninevé, Babel, Tyrus, en hunne nederzettingen in Karthago en Spanje, herinneren ons welk eene schitterende en onsterfelijke geschiedenis hunne gedenkboeken verhalen.

Er zijn duidelijke sporen dat de eer- of soortnamen die zij aan hun goden gaven, in de aloude godsvereering der Semietische rassen reeds vastgesteld waren eer zij van elkander scheidden.

Die namen drukken meestal zedelijke hoedanigheden uit; dat wil zeggen in plaats van »»de hemelschen,"" de »»geesten,"" vinden wij de Sterke, de Verhevene, de Heer, de Koning, enz. Één van de voornaamste en oudste namen was El, hetgeen beteekent: sterke. »Hij komt in de Babylonische opschriften voor als Ilu, God, en in den naam zelf van Bab-il, poort of tempel van Il. Wij vinden hem in Beth-El, huis van God, en in vele andere namen. El noemde men ook kortweg den god van Byblos, die ook Adonis, de Heer, genoemd werd. Eloah is hetzelfde woord als het Arabische Ilâh, God; Ilâh, zonder het lidwoord, beteekent in het algemeen een god; met het lidwoord

Al-Ilâh of Allâh, wordt het de naam van den God van Mohammed, gelijk het de naam was van den God van Abraham en Mozes. Een andere beroemde naam is Baal of Bel, de heer. Zóo noemden de Babyloniërs, Assyriërs, Syriërs en Feniciërs hun voornaamste goden, een gebruik dat de Joden òf van hen overnamen, òf reeds bezaten, gelijk zij dan ook een Kaneäneschen zoowel als een Fenicischen Baäl langen tijd vereerden.

Dan is er nog de Hebreeuwsche Melek, koning, die de Malik der Assyriërs is, aan wien kinderen door hunne eigene ouders geofferd werden, eene afschuwelijke handelwijze welke ook in Fenicië bestond en daar naar al de koloniën werd overgebracht.

Deze en nog andere namen waren aan het nog onverdeelde Semietische volk bekend, maar men gelooft dat de naam Jah, Jahveh of Jehova, alleen door de Joden gebruikt werd. Hoe dit moge zijn, »het Hebreeuwsch, het Syrisch en Arabisch wijzen op eene gemeenschappelijke bron, evenzeer als het Sanskriet, Grieksch en Latijn."

Maar de oude geschiedenis der machtige rijken van het Oosten behoort niet tot mijn onderwerp en de handboeken, vooral over de Joodsche geschiedenis, zijn zoo talrijk dat het nutteloos zou wezen een overzicht te geven, dat slechts zeer kort zou kunnen zijn.

Wij hebben alle reden om groote belangstelling te koesteren voor de Joden, omdat, terwijl ons Arisch bloed door de aderen stroomt, onze Christelijke godsdienst uit een Semietisch ras is voortgekomen. De

lange reeks van edele mannen welke het Joodsche volk heeft voortgebracht van den tijd van zijn stichter Mozes af tot op den tijd waarin Jezus Christus en zijne apostelen leefden; de kracht waarmede het sedert de dagen zijner ballingschap getuigenis gaf aan de verheven waarheid dat »er één God is en geen ander nevens hem", moeten aan dit verstrooide volk een ruim aandeel van onzen eerbied en onze liefde verzekeren. Doch het moet geen blinde, maar eene reine en ware vereering zijn, gegrond op eene zorgvuldige studie van al wat dat volk geweest is en gedaan heeft. Wij moeten zijne geschiedenis behandelen evenals wij elke andere geschiedenis behandelen en niet denken dat zij door God meer bemind werden dan anderen, die hem, zooals de Perzische Aryers, minder ontrouw werden om vele goden te aanbidden.

Onder de Semietische godsdiensten zijn de eenige die ons het meeste belang inboezemen de Joodsche en de Mohammedaansche godsdienst, over welke laatste wij nu zullen spreken.

HOOFDSTUK XI.

Het Mohammedanisme, of de Islâm.

Deze godsdienst, die voor honderd vijftig millioenen onzer medemenschen de gids door het leven en de steun in den dood is; die, evenals het Christendom, zijne zendelingen uitzendt over de aarde en zich voordoet als de godsdienst, die voor alle menschen noodzakelijk is; die gedurende honderde jaren de heilige plaatsen in bezit heeft gehad die Jood en Christen zoo dierbaar zijn, is eene zorgvuldige studie waardig. Islâm, hetgeen zijn eigenlijke naam is, komt af van een woord dat in de eerste plaats beteekent: »tot rust zijn, zijn plicht gedaan te hebben, volkomen vrede te hebben", en men brengt het gewoonlijk over als: »onderwerping aan den wil en de bevelen van God."

Muslim, de naam die aan zijne belijders gegeven wordt (ook Moslem, Muslem, enz., gespeld), komt af van Islâm, en beteekent »een rechtvaardig man."

Terwijl wij zeer weinig weten van het leven der stichters van eenige reeds geschetste godsdiensten, en dat weinige zoo met fabelen en legenden vermengd is, dat het zeer moeilijk wordt het ware van het

onware te scheiden, zijn bijna al de feiten uit Mohammed's leven ons welbekend, en worden gestaafd door het getuigenis van duizenden die hem jarenlang gekend hebben.

De waarde van den Islâm, de jongste der groote godsdiensten, bestaat hierin dat wij kunnen nagaan hoe zijn eerste eenvoudige gedaante met legenden en dwaas bijgeloof is omkleed geworden, en hieruit kunnen leeren hoe, op dezelfde wijze, mythen en fabelen ontstaan zijn bij de oudere godsdiensten.

Bij voorbeeld: ofschoon Mohammed ter wereld kwam evenals andere kinderen, worden er wonderlijke dingen verhaald die bij zijne geboorte zouden hebben plaats gehad; éene legende zegt dat engelen hem uit de armen zijner baker namen, zijn hart uit zijn lichaam haalden en er toen den zwarten droppel zonde uitpersten die in elk kind van Adam aanwezig is.

Hij heeft nooit beweerd een volmaakt mensch te zijn; hij heeft nooit voorgegeven gebeurtenissen te voorspellen of wonderen te doen. Hij zeide: »Mijn wonder is de Korân, die altijd zal blijven bestaan," en hij wees op die groote teekenen in den hemel en op aarde, grooter dan al de wonderen die door menschen gezegd worden verricht te zijn, — de zon, en de maan, en de sterren; de dag en de nacht; de bergen die de aarde ondersteunen (een oude Arabische meening); het water dat den dorst van den mensch lescht en het vee dat het gras in melk verandert, als onderdeelen van een groot, nooit eindigend wonder.

In weerwil van dit alles zeiden zijn volgelingen, reeds bij zijn leven, van hem dat hij wonderen deed en zij hielden het gulden droomgezicht, waarop in den Korân gewezen wordt (volgens hetwelk de Mohammedaansche overlevering verhaalt hoe hij, in een gewaad en een tulband van licht gehuld, bij nacht op den bliksem naar Jeruzalem reed, en vandaar naar den hemel opstijgende, door de woningen der profeten heenging tot in de tegenwoordigheid van den Ongeziene, waar stilte heerschte en niets gehoord werd »dan het zacht geluid van het riet waarmede Gods raadsbesluiten op de tafelen van het noodlot werden geschreven"), voor eene werkelijke gebeurtenis, ofschoon Mohammed herhaaldelijk zeide dat het slechts een droom was. Toen hij stierf, wilde het volk het niet gelooven; de plaatsen die hij betreden had werden voor hen de heiligste plekken op aarde; en de woorden, die hij gesproken had, de woorden van God zelf. Zoo is het ook met andere profeten van den Allerhoogste gegaan. Zij zijn te groot geweest om door kleinere menschen begrepen te kunnen worden; zij stonden te hoog om door hen gemeten te worden en zijn, wanneer zij heengegaan waren, beschouwd geworden als goden die »in de gedaante van menschen nedergedaald zijn."

Mohammed heeft veel te lijden gehad van vrienden en vijanden. De eersten, die hem vroegen om iets te doen om zijne verheven zending te bewijzen, evenals de Joden Jezus om een teeken vroegen, geloofden gretig al wat er omtrent hem verhaald werd; de laatsten

meenden dat er niets te slecht of te laag van hem gezegd kon worden. Er werd eene geschiedenis verzonnen, dat hij eene duif had afgericht om erwten uit zijn oor te pikken, opdat die gehouden zou worden voor een engel die hem boodschappen bracht van God! Maarten Luther noemde hem »een afschuwelijken duivel", en tot op den huidigen dag gelooven de meeste Christenen dat hij een schaamtelooze bedrieger was. Mohammed was een mensch, en dus niet vrij van zonde. Ofschoon die zonde de latere jaren van zijn leven bezoedelde, was hij geen bedrieger of valsch profeet, maar van den dag af aan waarop zijne sterke ziel de banden van een veertigjarig stilzwijgen verbrak, een prediker van de eeuwige waarheid: »La Ellâh Ellâla", Er is geen andere god dan God!

»Aan hunne vruchten zult gij ze kennen". Een godsdienst die gedurende bijna 1300 jaren den zielehonger van millioenen menschen voldaan heeft, kan niet uit bedrog ontstaan zijn. Hij is niet zonder worsteling gevestigd, want, indien verguizing en bespotting hem had kunnen dooden, zou hij reeds bij Mohammed's leven gestorven zijn.

Mohammed werd geboren te Makkah, of, zooals het gewoonlijk gespeld wordt, Mekka, in Arabië, 571 jaren na Christus. Zijn vader, die reeds vóor zijne geboorte stierf, was arm, maar uit een edel geslacht, de Koreish, die den beroemden heiligen steen van de Kaäbah bewaarden. Daar hij zijne moeder verloor toen hij zes jaar oud was, werd hij aan de zorg van bloedver-

wanten overgelaten. Hij was een ziekelijke knaap, onderhevig aan toevallen, die hem ook in latere jaren kwelden, maar hij moest reeds op jeugdigen leeftijd aan het werk om kudden te verzorgen. Hij was van een stillen aard en was gaarne alleen, in gezelschap van zijne eigene gedachten en van de natuur. De sombere, eenzame woestijn en de sterren, die in het Oosten het helderst schijnen, versterkten zijn gevoel voor het wonderbare en openden het oor zijner ziel voor elke stem die de beteekenis uitsprak van alles wat hij zag. Hij kon niet lezen of schrijven, en gebruikte daardoor des te meer zijne oogen en ooren, terwijl hij veel kennis van menschen en zaken verzamelde op reizen met zijn oom naar Syrië. Ofschoon zachtmoedig, trouw en waarheidlievend van aard, was hij, misschien ten gevolge van de toevallen die hem kwelden, dikwijls neerslachtig en somber, maar wanneer hij in een opgewekte stemming was, deelde hij met vreugde in het vroolijke, vrije leven der kinderen, speelde met hen en vertelde hun de prachtige verhalen waaraan het Oosten zoo rijk is. Hij leidde een zeer eenvoudig leven; zijne kleeding en zijn voedsel waren zeer sober; hij verstelde zijne eigene kleederen; bediende zich zelf, en was altijd bereid om zijn maal met een arme te deelen. Toen hij vier en twintig jaar oud was, kwam hij in dienst bij eene rijke weduwe, die later zijne vrouw werd en hem kinderen schonk.

Nu komen wij aan het groote keerpunt van zijn

leven. Toen hij den middelbaren leeftijd naderde, nam zijne somberheid steeds toe, en onttrok hij zich meer en meer aan de menschen. Hij was reeds jaren lang gewoon geweest de heilige maand, gedurende welke de Arabieren hunne wapenen nederlegden, in gebed en overpeinzing door te brengen, en op zijn veertigste jaar trok hij zich terug in eene kleine grot in den berg Hira, een groote, kale rots die afgezonderd in de woestijn ligt, ongeveer drie mijlen van Mekka.

Zooals hij stellig geloofde, kwamen dáar droomen en gezichten, vreemde verschijningen en geluiden tot hem, en eens in een nacht riep eene stem tot hem: »Roep, in den naam van uwen Heer," en beval hem den waren godsdienst onder de menschen te verspreiden door geschriften.

Zooveel licht, als mogelijk was, was de duisternis van zijne woeste, Arabische ziel komen verlichten. Het was een verwarde, verbijsterende glans, als van het leven in den hemel, te midden van de groote duisternis die met den dood bedreigde; hij noemde het een openbaring (en zeide dat het de stem was) van den Engel Gabriël — wie onzer kan nog weten hoe het genoemd moet worden? Het is de »bezieling van den Almachtige" die ons het verstand geeft." Hij ging bevend naar huis en verhaalde het aan zijne vrouw, die hem terstond begroette als den profeet des volks.

De Arabieren zijn nog tegenwoordig wat zij honderden jaren geleden waren: vrijheidlievend, matig,

goedhartig, maar tevens listig, wraakzuchtig, oneerlijk. Zij houden zeer veel van muziek en dichtkunst en het opstaan van een profeet in den eenen of anderen stam is eene oorzaak van groote vreugde. Er is niet veel bekend van hunnen godsdienst in de dagen der »onwetendheid", zooals zij den tijd vóor den Islâm noemen, want tot aan de komst van Mohammed is hunne geschiedenis bijna een ledige ruimte. Zij geloofden aan vele goden en aanbaden de zon, de maan, boomen en steenen, de voornaamste onder welke laatsten de zwarte steen van de Kaäbah was, rondom welken 365 afgoden geplaatst waren. Deze steen, volgens de reizigers een aeroliet (of lucht-steen, zooals dit woord beteekent, die uit het luchtruim op de aarde is gevallen), werd gezegd één van de kostbare steenen van het Paradijs geweest te zijn en met Adam op de aarde te zijn gevallen; terwijl hij eenmaal wit was, is hij zwart geworden door de kussen der zondige menschen of door de stille tranen welke hij gestort heeft over hunne zonden. De Arabische legende verhaalt ook dat het gebouw dat hem omgeeft door Abraham en Ismaël werd gesticht. Naar de plaats waar het staat wenden de Muzelmannen over de geheele wereld zich vijf maal elken dag bij hunne gebeden.

Sommige der Arabische stammen hadden zonderlinge denkbeelden over een toekomstig leven. Zij bonden een kameel aan iemands graf en lieten dien zonder voedsel. Indien hij wegliep, was de man voor

altijd verloren; maar zoo niet, dan zou hij hem daar vinden op den dag des oordeels en zou er op naar het Paradijs kunnen rijden.

Reeds van zeer oude tijden af hadden zich Joden onder de Arabieren gevestigd en hun godsdienst was door sommigen aangenomen. Op den tijd toen Mohammed optrad waren er ook hier en daar genootschappen van Joden en Christelijke sekten verspreid, die in de ongebaande woestijn eene schuilplaats hadden gezocht tegen de wreede macht van Rome. Maar de Christenen die hierheen waren gekomen verspilden hun tijd met ijdele en dwaze twisten. De ziel van het Christendom, de reine, liefelijke geest dien zij hadden kunnen bewaren door van Christus te leeren, was van hen geweken en zij twistten met elkander over de inrichting van het doode en nuttelooze lichaam waarin die ziel gewoond had. Nog vroeger dan dezen waren er zon-aanbidders gekomen uit Chaldea en volgelingen van Zoroaster uit Perzië.

Hieruit kunnen wij opmaken welk eene zonderlinge verscheidenheid van geloofsbegrippen in Arabië bestond en tevens begrijpen hoe het kwam dat zoovele Joodsche en Christelijke denkbeelden met den Islâm vermengd werden.

Er waren reeds vóor Mohammed mannen opgestaan die tegen de oude heidensche godsdiensten predikten, maar zij waren slechts de voorloopers van dezen machtiger profeet die in het verborgene zijne ziel voorbereidde en die

»Iets voort kon brengen, waard dat de wachtende zielen het [zagen;
Een heilig woord, door hem afgeluisterd, om het licht van [hun leven te zijn."

Mohammed beweerde niet een nieuw geloof te prediken, maar den godsdienst van Abraham, die zooals hij zeide »noch Jood noch Christen was, maar vroom en rechtvaardig en geen afgodendienaar", en dien hij rangschikt onder de zes voornaamste profeten door God uitverkoren om zijne waarheid bekend te maken. Mohammed zeide dat deze profeten waren: Adam, Noach, Abraham, Mozes, Jezus en hij zelf. Hij verkondigde een Almachtigen en Alwijzen God, die door deze profeten gesproken had, en het strekt Mohammed tot een blijvende eer, dat hij geen woord van minachting sprak over hen die vóor hem waren gekomen. Ofschoon hij zijne kennis aangaande Christus verkregen had uit eenige kinderachtige en onechte evangeliën die reeds sedert lang door de Christenen als geheel zonder waarde zijn beschouwd, en ofschoon hij onbekend was met het heilig leven en het heerlijk onderwijs van Christus zooals het in de vier evangeliën beschreven is, had hij grooten eerbied voor hem en geloofde dat hij wonderen gedaan had.

De Muzelmannen hebben Christus niet behandeld zooals wij Mohammed behandeld hebben, want de vromen onder hen spreken nooit zijn naam uit zonder er de aandoenlijke woorden bij te voegen: »vrede zij met hem", en in de groote moskee te El Medîneh

of Medina wordt een graf voor hem bewaard naast den profeet, daar de Muzelmannen gelooven dat Christus eenmaal op de aarde zal terugkomen om overal den godsdienst van Mohammed te vestigen, die kort vóor den dag des oordeels verschijnen zal. Mohammed ontleende aan den godsdienst der Joden, dien hij slechts van hooren zeggen kende, het geloof aan goede en kwade engelen, eenige wetten betrekkelijk het huwelijk, het vasten, enz. en er waren enkele gewoonten die zoo samengeweven waren met het heidensch geloof zijner landgenooten, dat hij wijselijk sommige daarvan niet trachtte af te schaffen, maar te reinigen. Hij schafte het afschuwelijk gebruik af om meisjes bij hare geboorte te dooden en deed den huiselijken band meer eerbiedigen, ofschoon de losheid daarvan tot heden toe een groote vlek is op den Islâm. Hij stond de aanbidding van den Kaäbasteen en het voortduren van de pelgrimstochten daarheen, toe. Op dezelfde wijze maakten de Roomsch Katholieke zendelingen, toen zij in Noordelijk Europa kwamen, gebruik van het beste wat zij in den ouden Teutonischen godsdienst vonden en verwerkten dit in den hunnen. Waar heilige boomen hadden gestaan, plantten zij kruisen; waar heilige putten gegraven waren en de klaterende bron eene godheid was, dáar bouwden zij kerken en abdijen; waar liefde en vroomheid een bloem of insekt genoemd hadden naar vrouw Freia, de godin des overvloeds, dáar stelden zij de Maagd Maria in hare plaats. De godin Hel, die in een gewest van bittere koude

de zielen ontving van hen die aan ouderdom of ziekte stierven (want alleen aan hen die in den strijd stierven werd eindelooze vreugde en feestgenot geschonken in het Valhalla bij den Alfadir, Odin), werd van een persoon veranderd in eene plaats, waar de hitte, en niet de koude, de kwelling uitmaakt. In het kille Noorden is het leven treurig zonder vuur, waaruit verklaard wordt waarom Hel werd voorgesteld als heerschende over een koud verblijf.

Maar wij moeten terugkeeren tot Mohammed en niet vergeten te zeggen dat Mekka reeds lang vóor zijn tijd een plaats van groot aanzien was geweest, daar de Arabieren eene overlevering hadden volgens welke het de geboorteplaats van hunne stammen was. Dicht bij de Kaäba is de put Zemzem, die gezegd wordt gevuld te worden door de bron, die voor Hagar's oogen ontsprong toen Ismaël bijna gestorven was van dorst en zij hem, met de woeste wanhoop eener moeder, had neergelegd om hem niet te zien sterven. De legende verhaalt verder dat zij zich op die plaats vestigden met een stam die daar voorbijtrok, en aldus ontstond de heilige stad Mekka.

Mohammed ried de menschen aan een goed leven te leiden en naar genade bij God te streven door vasten, liefdadigheid en gebed, dat hij »den sleutel tot het paradijs" noemde.

Ziehier een van de vele zinsneden uit den Korân die de menschen tot het gebed opwekken:

»Neem het gebed waar bij zonsondergang, tot de

eerste duisternis van den nacht, en het lezen bij den dageraad — want het lezen bij den dageraad heeft zijne getuigen.

»En waak er voor in den nacht..... en zeg: »O mijn God, laat mij (Mekka) binnengaan met een volmaakten ingang, en voortgaan met een volmaakten voortgang, en geef mij door uwe tegenwoordigheid eene krachtige hulp."

Er is eene rede over de liefde bewaard gebleven, die gezegd wordt door Mohammed te zijn uitgesproken, en die zoo schoon is dat zij haast een plaats verdient naast de schoone woorden van den apostel Paulus in 1 Corinthiërs XIII, al gevoelen wij terstond hoeveel dieper en schooner de opvatting van den apostel is, die de liefde verheerlijkt welke het levensbeginsel van alle goede gezindheden en daden moet zijn, terwijl in den Korân slechts van barmhartigheid wordt gesproken, evenwel op eene wijze die ons herinnert aan het treffend gezegde van Jezus over het Oog dat met goedkeuring eene gave ziet, aan een dorstige geschonken, al bestaat die gave slechts in »een beker water."

»Toen God de aarde maakte, schudde zij heen en weer totdat Hij er bergen op zette om haar vast te houden. Toen vroegen de engelen: »O God, is er iets in uwe schepping sterker dan deze bergen?" En God antwoordde: »Het ijzer is sterker dan de bergen, want het breekt ze." »En is er iets in Uwe schepping sterker dan ijzer?" »Ja, het vuur is sterker dan ijzer, want het doet het smelten." »Is er iets sterker dan

het vuur?" »Ja, het water, want het bluscht het vuur uit." »Is er iets sterker dan het water?" »Ja, de wind, want hij brengt het water in beweging." »O onze Behoeder, is er iets in uwe schepping sterker dan de wind?" »Ja, een goed man die aalmoezen geeft; en indien hij met de rechterhand geeft en het voor de linker verbergt, overtreft hij alles. Elke goede daad is liefde; als gij glimlacht in het gelaat van uwen broeder; als gij een reiziger op den rechten weg brengt; als gij den dorstige water geeft, dat is liefde; elkander te vermanen het goede te doen, dat is liefde. Iemands ware rijkdom hiernamaals bestaat in het goede dat hij aan zijne medemenschen gedaan heeft. Als hij sterft zullen de menschen vragen: welke bezittingen heeft hij nagelaten? Maar de engelen zullen vragen: welke goede daden heeft hij voor zich uitgezonden?"

Mohammed beval zijne volgelingen geen beeld te maken van eenig levend wezen; barmhartig te zijn voor zwakken en weezen, en vriendelijk voor de dieren; zich te onthouden van het spel, het tabak rooken en het gebruik van sterken drank.

De groote waarheid welke hij hun trachtte in te prenten was dat er één God is, dat, zooals de Korân zegt, »zij stellig ongeloovigen zijn die zeggen dat God de derde is van drie, want er is geen andere God dan God."

Wij keeren terug tot zijn leven. Het is een groot bewijs voor de reine beginselen waardoor hij bestuurd werd, dat zijne naaste vrienden het eerst in hem ge-

loofden. Anderen noemden hem een dwaas, een opgewonden dichter, een sterrenkijker, maar hij hield vol, ofschoon gedurende eenigen tijd met weinig gevolg, daar hij, tot in het vierde jaar zijner zending, slechts enkele geringe volgelingen had. Er wordt verhaald dat hij eens bezig was te spreken met een rijk man dien hij wenschte te bekeeren, toen er een arm blind man aankwam en vroeg om door Mohammed onderwezen te worden, die, knorrig dat men hem stoorde, een norsch antwoord gaf. Maar spoedig verweet zijn geweten hem zijne hardheid, en den volgenden dag werd hij in eene openbaring berispt. Het wordt aldus verhaald in den Korân:

Hij keek toornig, en wendde zich af,
Omdat de blinde man tot hem kwam!
Maar wat verzekerde u dat hij niet
Gereinigd zou worden door het geloof,
Of gewaarschuwd zou worden en er nut van zou hebben?
Wat den rijke betreft,
Voor hem waart gij geheel aandacht;
Toch is het uwe zaak niet, als hij niet gereinigd wordt,
Maar hem die tot u komt in allen ernst,
En vol tranen — hem verwaarloost gij!

Mohammed zocht later den man op zeggende: »Driewerf welkom is hij, om wiens wil de Heer mij berispt heeft."

Hij begon zijne leer te verkondigen in Mekka en andere plaatsen, maar de aanvallen tegen hem werden zoo bitter, dat hij de stad moest verlaten. Bij zijne terugkomst stierf zijne vrouw. Zij was eene trouwe,

edelaardige vrouw, en hare gedachtenis wordt in groote eer gehouden; elken Vrijdag worden er bezoeken aan haar graf gebracht. Tot vermeerdering van Mohammeds bezwaren verviel hij tot armoede, en daar er een complot werd gesmeed om hem te dooden, moest hij Mekka voor de tweede maal verlaten en vertrok hij naar Medina, waar sommige zijner bekeerlingen woonden. Op zijn weg daarheen verborgen hij en één zijner vrienden zich in een grot, over wier ingang eene spin haar web weefde terwijl zij er in lagen. Toen hunne vervolgers kwamen meenden zij, het spinneweb ziende, zeker te kunnen zijn dat Mohammed daar niet was. »Wij zijn maar met ons tweeën," zeide zijn vriend, bevreesd. »Er is een derde bij," antwoordde Mohammed, »dat is God zelf."

De Muzelmannen beginnen hunne jaartelling bij de vlucht van den profeet naar Medina, evenals wij de geschiedenis dagteekenen naar de geboorte van Jezus Christus. Toen hij die stad bereikte, was alles veranderd. Mohammed werd met vreugde verwelkomd en werd tegelijk heerscher en wetgever.

Maar hij hield op alleen de prediker te zijn van een schoon en eenvoudig geloof, en werd krijgsman. Hij was vertoornd tegen degenen die geweigerd hadden in hem te gelooven en, daar hij hen niet kon overtuigen, trachtte hij hen te dwingen. Dus bood hij aan afgodendienaars en Joden de keus aan tusschen den dood of bekeering tot den Islâm en vuurde zijne volgelingen aan tot den strijd, door hun die in den kamp

vielen te beloven dat zij onmiddellijk het Paradijs zouden binnengaan. Zij wierpen zich zonder vrees in het gevecht, want voor hen was het de strijd tegen de ongeloovigen, en Islâm! Zijn wil geschiede.

Mohammed was het hevigst vertoornd tegen de Joden. Hij had veel moeite gedaan om hen tot zijne zijde over te halen. Hij erkende hun godsdienst als goddelijk; hij nam vele van hunne plechtigheden en leerstellingen over en maakte Jeruzalem tot het Kiblah of de plaats waarheen men zich moest wenden bij het dagelijksch gebed. Maar zij bespotten hem en griefden hem door beschimping en hoon, zoodat hij tot aan zijn dood hun bitterste vijand bleef. De sabbath werd op Vrijdag verzet, hetgeen de dag was waarop de Arabieren gewoon waren zich te vergaderen, en de Muzelmannen ontvingen bevel het aangezicht naar Mekka te keeren Na oorlogen tegen Arabieren, Joden en Christenen, in de meeste waarvan Mohammed overwinnaar was, had hij geheel Arabië veroverd en zijne heerschappij ook tot daarbuiten uitgestrekt. Zijne macht was zoo groot geworden dat hij boodschappen zond aan koningen en prinsen om hen te verzoeken zich aan den Islâm te onderwerpen.

Omstreeks het tiende jaar na zijne vlucht, trok hij tot zijne laatste bedevaart naar Mekka op aan het hoofd van 40,000 Muzelmannen. Bij zijn terugkomst te Medina, den dood voelende naderen, ging hij dicht bij de Moskee wonen, opdat hij zoolang mogelijk deel zou kunnen nemen aan de openbare gebeden. Na het volk

bijeengeroepen te hebben vroeg hij hun, evenals Samuel deed toen hij de kinderen Israëls vaarwel zeide: »of hij iemand kwaad had gedaan of iemand iets schuldig was," en na eenige verzen uit den Korân te hebben gelezen, ging hij naar huis om te sterven. Hij overleed in zijn twee-en-zestigste jaar, tot groote droefheid van het volk, en er ontstond eene groote beweging op die tijding, want velen hadden hem voor onsterfelijk gehouden.

Hij was althans in den aanvang een oprecht en altijd een merkwaardig man, en de godsdienst dien hij verkondigde, voldeed aan de behoeften der Oosterlingen meer, dan eenige andere godsdienst in dien tijd kon doen, en het is ook niet waarschijnlijk dat deze ooit zijn invloed op de menschen zal verliezen of dat Mohammed voor eenigen anderen profeet zal wijken.

Wij moeten hem niet meer berispen om vele treurige dwalingen en ondeugden die met den Islâm vermengd zijn, dan wij aan Jezus de verkeerdheden kunnen wijten die in het Christendom zijn ingeslopen. Zelfs voor de oorlogen die hij voerde, kan hij eene verontschuldiging gevonden hebben in de geschiedenis der Joden. Hunne geschiedboeken in het Oude Testament zijn bevlekt met de verhalen van de schandelijke wreedheid waaraan zij zich schuldig maakten, van het vermoorden van teedere kinderen, het over de kling jagen van geheele steden, terwijl zij het willen doen voorkomen alsof al die slachting werd aangericht in den naam en op bevel van den Heer, omtrent wien zij zulke

grove denkbeelden koesterden, dat zij Hem meer dan eens menschen-offers brachten. En wij weten allen welke vreeselijke oorlogen en moorden hebben plaats gehad in naam van onzen christelijken godsdienst, en hoe nog zeer weinig jaren geleden vele Christenen geloofden dat iemand zijne medemenschen in eigendom mocht bezitten, en koopen en verkoopen.

Later zijn er schooner en beter dagen gekomen en de Mohammedanen, zoowel als de Christenen, trachten nu niet meer hun geloof te verspreiden door geweld en bloedvergieten. Ik heb hierop de aandacht gevestigd, omdat het noodig is op te merken hoe weinig van het ruwere gedeelte van elken godsdienst in de meeste gevallen moet worden toegeschreven aan de bedoeling van den stichter.

Bij hetgeen over den Islâm gezegd is moet nog gevoegd worden dat de Muzelmannen gelooven, dat God in verschillende tijden zijn wil aan zijne profeten bekend maakte in geschriften, die alle verloren zijn gegaan, behalve deze vier: de Pentateuch (of de vijf eerste boeken van den Bijbel), de Psalmen, het Evangelie en de Korân, terwijl de Korân alleen volmaakt is. Zij gelooven ook dat er, na vele vreemde gebeurtenissen, eene opstanding en een laatste oordeel zal zijn, wanneer de zielen der goeden zoowel als der boozen eene brug zullen moeten overgaan over de hel gelegd, fijner dan een haar en scherper dan een zwaard. De zielen der goeden zullen er schielijk over gaan, maar de boozen zullen in de hel vallen. Hunne voor-

stelling van den hemel is die van eene plaats van zinnelijke genietingen, terwijl een eeuwigdurende hel het lot zal zijn van alle ongeloovigen.

De Islâm maakte grooten opgang. Geen 100 jaren na den dood van den profeet had hij de helft der toen bekende wereld bekeerd, en woei zijne groene vlag van China tot Spanje. Het Christendom week er voor en heeft een gedeelte van den verloren grond nooit weder heroverd, terwijl wij tot op dezen dag den Islâm in Afrika en elders vorderingen zien maken. De reizigers zeggen ons dat het een groote vooruitgang is wanneer een stam zijne afgoden verwerpt en den Islâm aanneemt. Onreinheid en dronkenschap verdwijnen dan en de toestand van het volk wordt aanmerkelijk verbeterd.

Wanneer wij welmeenende lieden hooren betreuren dat Negers Mohammedanen worden, laat ons dan bedenken dat Jezus er anders over dacht toen zijne discipelen hem zeiden, dat zij eenen man verboden hadden die duivelen uitwierp in zijn naam. En Jezus zeide: »Verhindert hem niet; want wie niet tegen ons is, die is vóor ons." Ik ben er zeker van dat hij, indien hij onder ons was, hetzelfde zou zeggen van de Mohammedaansche zendelingen.

Langs de noordkust van Afrika tot bijna aan de evennachtslijn, van Turkije tot binnen de grenzen van China en over de grootere eilanden in het Oosten is het geloof aan den Islâm verspreid, in sekten verdeeld, en telt millioenen die vijfmaal daags hunne gebeden

tot Allâh opzenden. Van elke moskee roept de blinde mueddin of roeper bij het krieken van den dag: »Er is geen andere God dan God; Mohammed is zijn profeet. Het gebed is beter dan de slaap; komt tot het gebed," en dan knielt elke vrome Muzelman neer met het gelaat naar de heilige stad Mekka gewend.

Ik moet hier nog bijvoegen dat de oorlogen van den Islâm geen verwoesting en vernieling op hunnen weg achterlieten, maar dat de Arabieren, toen zij naar Europa kwamen, de eenigen waren die het licht der wetenschap omhoog hielden en in de eenmaal beroemde scholen van Spanje »wijsbegeerte, geneeskunde, sterrenkunde en de gulden kunst van het gezang" onderwezen. De Arabische woorden die in de wetenschap gebruikt worden — algebra, almanak, alcohol en andere, zijn ons overgebleven als bewijzen van hetgeen Arabië aan Europa geschonken heeft.

De Mohammedaansche Bijbel is de Kurân of Korân. Al-Korân of Het Leesboek (even als wij zeggen: De Bijbel) bevat het geheele wetboek van den Islâm; dat wil zeggen, het is niet alleen een boek met voorschriften voor den godsdienst, maar het bestuurt alles wat een Muzelman doet.

Ik zal mijne beperkte ruimte niet verspillen aan het mededeelen van de ongerijmde geschiedenis welke de Muzelmannen omtrent hunnen Korân verhalen, maar kortelijk over zijn inhoud spreken. Hij is geheel het werk van Mohammed en bestaat uit openbaringen die hij geloofde te ontvangen van den tijd van

zijn verblijf op den Berg Hira af. Hij wordt niet slechts beschouwd als letterlijk ingegeven, maar als ongeschapen en eeuwig. Hij bestaat uit 114 Surah's of hoofdstukken, die door Mohammed werden voorgezegd aan een schrijver, en de aldus gemaakte afschriften werden in eene kist geworpen. Een jaar na den dood van Mohammed werd hetgeen er van was overgebleven bijeengezameld »van dadelboombladeren, tafelen van witten steen, beenderen, bladen perkament", zoowel als uit het geheugen der menschen, en afgeschreven zonder naar den tijd of het onderwerp gerangschikt te worden, daar de langste hoofdstukken vooraan werden geplaatst.

De opschriften der hoofdstukken zijn gekozen naar de voornaamste onderwerpen er in, maar zijn meestal onbeduidend en geven geene aanwijzing van het onderwerp, zooals bij voorbeeld: »De Koe"; »De Donder"; »De Vijg"; »De Olifant". Elk hoofdstuk begint met de woorden: »In den naam van God, den Medelijdende, den Barmhartige," en vermeldt tevens waar het aan Mohammed geopenbaard werd.

De Korân is geschreven in het zuiverst en sierlijkst Arabisch en verliest veel door de vertaling. Terwijl hij de eenheid van God leert, bestaat hij voor een groot deel uit verhalen, legenden, wetten en raadgevingen, die aantoonen hoeveel gebruik Mohammed maakte van al wat hij vernam omtrent de geschiedenis en de wijsheid der Joden. Een groot gedeelte er van komt ons bij het lezen geheel zonder betee-

kenis voor; andere gedeelten echter treffen ons door de schoonheid dier zangen uit de woestijn over Gods majesteit en reinheid.

De Muzelmannen raken den Korân nooit met ongewasschen handen aan en houden hem nooit lager dan de gordel om hun midden, terwijl hun niets ondraaglijker is dan hem in de handen van een ongeloovige te zien.

Zij beschouwden het volgende korte hoofdstuk als in waarde gelijkstaande met een derde van het geheele boek:

»Zeg dat er slechts één Eenige God is,
God de eeuwige;
Hij is alleen en ongeschapen
En er is niemand gelijk Hij."

Ik heb vele Surah's aangeteekend met het plan om er iets uit aan te halen, maar ik kan slechts drie of vier proeven geven.

Deze Surah, »het opvouwen", genaamd, beschrijft aldus den laatsten dag:

»Wanneer de zon zal zijn opgerold
En wanneer de sterren zullen vallen,
En wanneer de bergen in beweging gebracht zullen worden,
En wanneer de kameel met haar jong verwaarloosd zal worden,
En wanneer de wilde dieren opeengepakt zullen worden,
En wanneer de zeeën zullen koken,
En wanneer de zielen weer met hunne lichamen vereenigd [zullen worden,
En wanneer de bladeren van het Boek ontrold zullen worden,
En wanneer de hemel zal worden afgestroopt als een huid,

En wanneer de hel gloeiend gemaakt zal worden,
En wanneer het paradijs nabij gebracht zal worden,
Dan zal elke ziel weten wat zij gedaan heeft."

Aan het einde van een andere Surah, één van de laatste in tijdorde, komen deze schoone regels voor:

»God! er is geen andere God dan Hij, de Levende, de Eeuwige. Sluimering overvalt Hem niet, noch slaap; aan Hem behoort alles wat er is in hemel en op aarde. Wie is hij die eenige aanspraak heeft bij Hem, dan door Zijne eigene vergunning? Hij weet wat verleden is, en wat hun nog zal overkomen en zij zullen niets van Zijne kennis begrijpen dan voor zoo ver het Hem behaagt. Zijn troon is uitgebreid over den hemel en de aarde, en beiden te dragen is voor Hem geen last. Hij is de Verhevene en de Groote."

Elders:

»Het is God die den nacht heeft beschikt voor uwe rust, en den dag om u licht te geven; waarlijk God is rijk aan goedertierenheid voor de meeste menschen; maar de meeste menschen brengen hem de schatting hunner dankbaarheid niet.

»Dit is God uw Heer, de Schepper aller dingen; er is geen god dan Hij; waarom wendt gij u dan van Hem af?"

Elders:

»O mijn zoon! neem het gebed waar, bevorder het goede en verhinder het kwade en wees geduldig on-

der al wat u zal overkomen; want dit is een stellige plicht. En verwring uw gelaat niet voor de menschen, noch wandel trotsch over de aarde; want God heeft geen aanmatigenden en hoovaardigen lief.

»Maar uw gang zij gewoon, en uwe stem zacht; want de minst aangename stem is wel zekerlijk de stem van den ezel."

En als laatste aanhaling:

»Er is geen godsdienst in het keeren van uw gelaat naar het oosten of het westen, maar hij is vroom die gelooft in God, en het laatste oordeel, en de engelen en de schriften en de profeten; die uit liefde tot God zijn rijkdom uitdeelt aan zijne bloedverwanten, aan de weezen, aan de behoeftigen, aan de reizenden, aan hen die vrijgekocht wenschen te worden; die het gebed waarneemt, de wettige aalmoezen betaalt, en die behoort tot degenen die getrouw zijn aan hunne beloften wanneer zij ze gegeven hebben, en geduldig onder rampen en ontberingen en in tijden van moeielijkheden; dezen zijn het die rechtvaardig zijn en dezen zijn het die den Heer vreezen."

HOOFDSTUK XII.

Over het onderzoek van den Bijbel.

Bij de opmerkingen die ik maakte over het goed gebruik van de legenden uit het verledene, beloofde ik u aan te toonen waarom de Bijbel even zoo gelezen moet worden als wij andere boeken lezen. Het is een algemeen verspreid denkbeeld dat de Bijbel op eene andere wijze behandeld moet worden; en voornamelijk hierdoor is hij, ofschoon een van de boeken die het meest gelezen worden, tevens een van die welke het minst begrepen en het meest verkeerd gelezen worden. De zorg die besteed moet worden, het vrije, onbeperkte gebruik dat van al onze geestvermogens gemaakt moet worden om ons in staat te stellen tot de beteekenis van een boek door te dringen, wordt dikwijls op eene zonderlinge wijze buiten toepassing gehouden bij het lezen van den Bijbel.

Het is u reeds gebleken dat er verscheidene godsdiensten in de wereld zijn, die heilige boeken bezitten, en dit zal u reeds hebben doen vragen in welk opzicht het boek, waarop onze Christelijke gods-

dienst gegrond is, verschilt van de boeken, waarop andere godsdiensten gegrond zijn. Want het is duidelijk dat hetgeen de Christenen gelooven aangaande den Bijbel, namelijk, dat hij het werk is van menschen die de bijzondere hulp van God ondervonden, die hen gebruikte om waarheden te openbaren welke ons noodig waren te weten en welke niemand onzer ooit zelf zou kunnen ontdekken, en dat hij vrij is van de dwalingen en gebreken die in elk ander boek gevonden worden, in nog sterker mate geloofd wordt door de Brahmanen omtrent den Veda, door de Muzelmannen omtrent den Korân, en zoo verder.

Dit te weten maakt het voor ons noodzakelijk te onderzoeken of ons geloof op goede of slechte gronden steunt, of wij een zekerder bewijs hebben voor zijne waarheid dan de Brahmaan voor de waarheid van het zijne, want dit te verwaarloozen staat gelijk met de bekentenis dat wij beschroomd zijn den Bijbel met den Veda te vergelijken, uit vrees dat hij er door zou lijden en dat de groote waarheden welke hij bevat ons minder dierbaar zouden worden.

Er zijn eene menigte boeken onder ons bereik, waarin wij eene opgave vinden van den inhoud van den Bijbel, van de orde, waarin men gelooft dat de boeken, waaruit hij is samengesteld, geschreven zijn, van de onderstelde dagteekeningen en plaatsen, van de namen der schrijvers en van alles wat betrekking heeft op zijne verwonderlijke geschiedenis. Dit alles kan hier voorbijgegaan worden en plaats maken voor

een paar eenvoudige feiten die meer of minder bekend zijn, maar die dikwijls voorbijgezien worden, en waarop elk bewijs aangaande de waarde van den Bijbel toch altijd berusten moet.

Het eerste dier feiten is, dat de Bijbel is ontstaan even als elk ander boek; hij is door menschen geschreven. Hij bestaat uit een aantal werken van zeer verschillenden aard: geschiedenis, gedichten, spreuken, profetieën, brieven; allen geschreven door geleerde of ongeleerde menschen, waarvan vele aan elkander onbekend waren, daar zij in verschillende landen en eeuwen na elkander leefden; terwijl ieder van hen, toen hij zijne geschiedenis schreef of zijn lied uitstortte, weinig gedachte had dat het een deel zou uitmaken van een boek, dat gedurende honderden jaren aan millioenen menschen dierbaar is geweest, dat »evenzeer komt in de hut van den arme als in het paleis des konings, waarmede de taal van den geleerde doorweven is en dat eene kleur geeft aan het dagelijksch gesprek; dat zich mengt in al de droefheid en vreugde des levens; dat namen geeft aan de halve Christenheid; dat deelt in onze vreugde, medegevoelt in ons leed," een boek waarvan, hoe vreemd het schijne, elk gedeelte beschouwd is geworden alsof het dezelfde waarde bevat, hetzij het het Boek Esther was of de Brief aan de Romeinen.

Niet alleen is de Bijbel door menschen geschreven, maar de boeken, waaruit hij bestaat, zijn ook door menschen bijeenverzameld. De boeken van het Oude Testament werden verzameld door de Joden,

wanneer of door wie van hen is niet bekend. Dat oude volk bewaarde die boeken met naijverige zorg, en wendde groote moeite aan om te voorkomen dat er fouten inslopen in de afschriften die er van gemaakt werden, terwijl elk vers en elke letter geteld werd.

De boeken van het Nieuwe Testament werden uit vele andere uitgezocht en verkregen hunnen tegenwoordigen vorm tegen het einde van de tweede eeuw na Christus, maar de menschen en de kerkgenootschappen zijn zeer oneens geweest en zijn nog oneens over de vraag, welke boeken moesten worden weggelaten en welke aangenomen moesten worden.

Niet alleen werden de verschillende boeken van den Bijbel door menschen geschreven en tot één boekdeel bijeengevoegd, maar zij werden ook door menschen vertaald in onze en in andere talen; een groot en edel werk, dat den rijkdom, den eenvoud en de kracht van onze schoone moedertaal volle recht doet wedervaren, en op hare ontwikkeling grooten invloed heeft gehad. Maar hoeveel lof hun toekomt, onze vertalers hebben menige vergissing begaan, zoodat men reden heeft zich te verheugen, dat een aantal geleerde mannen, op uitnoodiging van de Synode der Nederlandsch Hervormde kerk, eene nieuwe vertaling hebben ter hand genomen, waarvan het Nieuwe Testament reeds sedert eenige jaren voltooid, en voor ieder toegankelijk is. Ook de verdeeling van de boeken der Heilige Schrift

in hoofdstukken en verzen, die somtijds verkeerd is, zooals waar Genesis II vs. 1—3 afgescheiden is van Genesis I, en de opschriften boven de hoofdstukken, waarvan sommige een verkeerd denkbeeld geven van den inhoud, waren beide het werk van menschen. De cursief gedrukte woorden staan niet in den oorspronkelijken tekst, maar werden door de vertalers er bijgevoegd om den zin duidelijker te maken, ofschoon zij dien in sommige gevallen verduisteren.

Nu wordt door niemand beweerd dat de menschen die de boeken verzamelden daartoe eene goddelijke ingeving ontvingen, zoodat het onmogelijk was dat zij goede boeken weglieten en verkeerde aannamen, evenmin als dat de menschen die den Bijbel vertaalden eene ingeving ontvingen, zoodat zij geene verkeerde beteekenis aan het Grieksch of Hebreeuwsch konden geven bij het overbrengen in onze taal of in eene andere. Wij moeten die dus ter zijde stellen en overgaan tot de menschen die de boeken schreven en die, zooals algemeen geloofd wordt, daartoe eene ingeving van God ontvingen, waardoor zij tegen elke dwaling bij hunnen arbeid bewaard bleven.

Er bestaan verschillende meeningen omtrent den aard en de uitgebreidheid dier ingeving. Sommigen gelooven dat elk woord, elke lettergreep en elke letter eene rechtstreeksche uitspraak van God is; anderen dat de schrijvers voor dwaling bewaard werden, wanneer zij zijn wil openbaarden, maar niet wanneer zij spraken over onderwerpen betreffende geschiedenis,

wetenschap, enz. Het is nutteloos hierover te twisten, omdat, al hadden er eenmaal handschriften bestaan, wier schrijvers zulk een hulp ondervonden, wij er toch geene echte afschriften van hebben, daar de oudste handschriften in belangrijke bijzonderheden van elkander verschillen. Al kon echter ook het eigen werk van elken schrijver gevonden worden, dan zou het geloof dat hij een ingeving had gehad, ons toch niet helpen om te begrijpen wat hij geschreven had. Maar, zegt men, de Bijbelschrijvers maken er aanspraak op dat zij de eigen woorden van God spreken, en dit maakt het voor ons zoo noodzakelijk met een geloovig hart en onderworpen zin naar hen te luisteren. Nu is zulk eene verzekering, evenals die van zekere lieden in vroegeren en lateren tijd dat zij de macht hebben om de zonden te vergeven, gemakkelijker te geven dan te bewijzen, en het beste wat wij kunnen doen is, tot den Bijbel zelven te gaan en te zien wat daarin gezegd wordt en waarop die verzekering steunt.

Het herhaald gebruik in het Oude Testament van eene spreekwijze als: »Zoo spreekt de Heer;" »En God zeide;" »God sprak deze woorden en zeide;" de verzen waarin gesproken wordt van »Alle schrift, door God ingegeven;" dat »heilige mannen der oudheid spraken door den Heiligen Geest gedreven," maken den voornamen grond uit waarop die verzekering steunt.

Omtrent het gebruik van de aangehaalde volzinnen vermeldt Sir Samuel Baker in één zijner reisverhalen eenige zeer leerzame feiten.

Hij zegt, »de spreekwijze der Arabieren komt geheel overeen met den stijl van het Oude Testament. De naam van God wordt verbonden aan elk gering voorval in het leven. Wanneer een hongersnood het land teistert, wordt dit uitgedrukt in de strenge taal van het Oude Testament: »De Heer heeft een droevigen hongersnood over het land gezonden," of »De Heer riep een hongersnood en hij kwam over het land." Wanneer hun vee ziek wordt, wordt dit beschouwd als eene bezoeking op goddelijk bevel; en wanneer de kudden voorspoedig zijn en zich vermenigvuldigen wordt die voorspoed aan goddelijke tusschenkomst toegeschreven.... Deze treffende overeenkomst met de beschrijvingen van het Oude Testament is zeer belangwekkend voor een reiziger die onder dit volk vertoeft. Met den Bijbel in de hand en deze onveranderde volkstammen voor oogen, bezit men eene treffende opheldering van de heilige berichten; het verledene wordt tegenwoordig, de sluier van 3000 jaren wordt opgelicht en de levende schilderij is een getuigenis voor de juistheid van de geschiedkundige beschrijving. Tegelijkertijd wordt over vele duistere plaatsen in het Oude Testament licht verspreid door de kennis van de tegenwoordige gewoonten en spreekwijzen der Arabieren, die geheel overeenkomen met die van de beschreven tijden.... Indien de tegenwoordige geschiedenis van het land door een Arabischen schrijver geboekt werd, zou de stijl dier beschrijving geheel dezelfde zijn als die van het Oude Testament, en de verschillende

rampen of de voorspoed die, in den loop der natuur, zoowel aan volkstammen als aan bijzondere personen zijn te beurt gevallen, zouden vermeld worden als bijzondere bezoekingen van den goddelijken toorn of als zegeningen voor volbrachte goede daden. Wanneer iemand in een droom eene bepaalde handelwijze wordt aangewezen, gelooft de Arabier dat God gesproken en hem bestuurd heeft. De Arabische schriftgeleerde of geschiedkundige zou die gebeurtenis beschrijven als de »stem van den Heer" die tot dien persoon gesproken had; of zeggen dat »God hem in een droom verschenen was en »gezegd" had," enz. Een Europeesch lezer zou de figuurlijke denkbeelden en uitdrukkingen van het volk in aanmerking moeten nemen."

Wanneer wij den Bijbel beschouwen, vinden wij daarin juist hetgeen zij, die eenige kennis dragen van zijne belangwekkende geschiedenis, zouden verwachten. Hij draagt de sporen van de lange jaren gedurende welke hij langzaam ontstond, het éene boek na het andere. Op zijne eerste bladzijden vinden wij legenden die, zooals wij reeds aantoonden, veel overeenkomst hebben met die van volken aan welke de Joden verwant waren of met welke zij in aanraking kwamen; wij vinden daar denkbeelden over God die grof en vernederend zijn, die eerst verheven werden toen de Joden vooruitgingen in hunne voorstelling van Hem zooals hij geteekend wordt in de waardige taal der profeten, en die geheel verschillend zijn van het veredelend onderwijs van Jezus en Paulus; wij zien hoe echt

menschelijk al de Bijbelschrijvers zijn; hoe elk zijne eigene wijze heeft van iets te verhalen en daaraan te herkennen is; hoe geheel zij deelen in de algemeene begrippen van hunnen tijd; en het is niet gemakkelijk aan te wijzen welke waarheden zij verkondigd hebben die niet, in den eenen of anderen vorm, zijn uitgesproken door de schrijvers van sommige der heilige boeken, waarin wij een blik hebben geslagen.

De Bijbel deelt de ervaring mede van de wijsste en beste menschen uit het verledene in hunne nasporing van de waarheid; maar het is moeielijk een bewijs te vinden dat de ingeving, welke hun wordt toegeschreven, maar waarop zij zelven misschien geene aanspraak zouden maken, niet ontkend zou kunnen worden. En indien zij wordt aangenomen, zou de ingeving geene waarde hebben, indien zij niet eveneens gold voor de menschen die de handschriften afschreven, voor de menschen die ze bijeenverzamelden, voor de menschen die ze vertaalden, kortom voor iedereen die, in welken tijd en in welke luchtstreek het zijn moge, er eenigszins in betrokken was om den Bijbel aan de menschen bekend te maken en te verklaren.

Het zou een afkeurenswaardig werk kunnen schijnen woorden te schrijven, die den schijn kunnen hebben de waarde te verkleinen van een boek, dat sedert honderden van jaren den menschen zoo dierbaar is geweest. Maar het verlies is meer schijnbaar dan werkelijk, daar het wegnemen eener dwaling plaats vrij maakt, waar de waarheid kan binnenkomen, en het

is veel beter op jeugdigen leeftijd vrij te blijven van verkeerde begrippen, dan het smartelijke en moeitevolle werk te moeten doen van ze in latere jaren uit te roeien. De waarheden, die in den Bijbel vervat zijn, worden niet minder waar omdat zij door broze menschen zijn uitgesproken, en die »Bezieling van den Almachtige" die »het verstand geeft" is niet minder werkelijk, omdat wij zien dat de bijbelschrijvers die op geene andere wijze ontvingen dan waarop zij tot elken mensch komt, die zijne ziel openstelt om haar te ontvangen. Zij leeft in de ernstige mannen wier smachtend verlangen naar den Ongeziene zich uitsprak in den Bijbel, den Rig-Veda, het Zend-Avesta, het Tripitaka, de King en den Korân, en zij leeft in de ernstige geesten van onzen tijd, overal waar liefde tot de waarheid woont. En wat ons betreft, in elk geschreven of gesproken woord, in elke der veelvuldige klanken van de natuur, waarin wij iets vinden dat zich aan ons hart als waar doet gevoelen, dáarin is voor ons eene door God ingegeven waarheid.

BESLUIT.

Deze schets zou volledіger geweest zijn indien ik ook gesproken had over eenige godsdiensten die voorbij zijn gegaan, maar waarvan hier en daar nog overblijfselen bestaan in oude plechtigheden en gewoonten.

Hiertoe behoorde, bij voorbeeld, de godsdienst van Egypte; dat land van wonderen en geheimen; de bron van kennis, waaraan Hebreërs en Grieken zich laafden; bekend door zijne wetenschappelijke ontdekkingen, en door de verhevenheid en fijnheid van zijne kunst, door den hoogen trap van beschaving van zijn volk, welks dagelijksch leven — de weelde en de vermaken der weinige aanzienlijken, de arbeid en de ontberingen der vele geringen — afgebeeld is op muurschilderingen, die door het droge klimaat gedurende vijfduizend jaren ongeschonden bewaard zijn gebleven. Die godsdienst, vol ontzag voor het geheim des levens, beschouwde alle leven als goddelijk, en had zijne hoogste zonnegoden of vuurgoden, wind- en riviergoden, die allen scheppers waren; zijn heirleger van lagere godheden en geesten, zijn aanbidding van insekten, vogels, kruipende en viervoetige dieren,

waarvan de voornaamste de god Apis van Memphis was; zijn geloof aan een eeuwig leven, en een oordeel na den dood, waarvan wij de bewijzen voor oogen hebben in de mummies van dieren en menschen en in het groote heilige boek bekend als »het Doodenboek of Boek der Opstanding." Achter de vormen van dien godsdienst, bestaande in prachtige feesten, uitvoerige plechtigheden, offers, bezweringen, en maanden en dagen aan de goden gewijd, waren geheimen verborgen die alleen de priesters recht verstaan konden, waardoor de godsdienst ontaardde in een priesterheerschappij.

Verder was er de godsdienst van Griekenland, in Homerus' tijd vol licht en vroolijkheid; zijne zeer sterke goden en overschoone godinnen, die op den berg Olympus woonden, waren wezens niet vrij van de dwaasheden en ondeugden der menschen, want zij brachten hun leven door met vechten, feestvieren, plannen maken en liefdesgeschiedenissen. Terwijl zij de menschheid regeerden, waren zij, met uitzondering van den hoogsten, op hunne beurt aan het Noodlot onderworpen en boezemden daarom zelden vrees en niet altijd eerbied in. Schoone gedaanten vulden alle hoeken van dat zonnige land; de echo's van de liefelijke stemmen der nymfen werden gehoord in de bergen, zij woonden in de boomen en sliepen aan den oever der rivieren. Er was geen afgesloten en erfelijke priesterstand, want gebeden en offers op te zenden was het recht van elken vrijgeboren Griek; er waren geen heilige boeken, maar diepe eerbied voor de woorden der dich-

ters. Rijke maaltijden en feesten, mysteriën en godspraken, maakten een groot gedeelte van den Griekschen godsdienst uit, maar deze vroolijke levensbeschouwing was niet geschikt om kleur te geven aan de denkbeelden aangaande een toekomstig leven, die duister en nevelachtig waren. Later werd deze dichterlijke godsdienst door den hoog ernstigen en zedelijken Apollodienst te Delphi geheel hervormd en door de verheven gedachten van een lierdichter als Pindarus en treurspeldichters als Aeschylus en Sophokles verheven en geadeld.

Dan was er de godsdienst van Rome, dat eenmaal onvergelijkelijk prachtig en statig rijk, een godsdienst zonder glans in het oog, zonder leven in het hart, indien hij een hart had, maar even onbeminnelijk als de ziel, welke Tennyson zoo prachtig beschrijft in zijn »Paleis der Kunst." Het was de aanbidding van wet en plicht, die geen van beide mogen verwaarloosd worden, maar het was geene gehoorzaamheid aan de wet en getrouwheid aan den plicht, die uit liefde voortkwamen. Zij werd aan de goden gegeven als iets dat hun toekwam, zooals men zijne rechtmatige schulden betaalt. Er waren vele goden, van welke Jupiter de voornaamste was, en onder hem waren godheden, die de natuurkrachten vertegenwoordigden, of heerschten over het geld, den handel, het huisgezin, enz. en velen van dezen waren aan Griekenland ontleend, maar hadden hunne ziel achtergelaten. Er werden elk jaar een menigte feesten gevierd, zang en dans maakten een deel uit van de vereering der goden, maar het eigen-

lijke voorwerp van de aanbidding der Romeinen was Rome. Dat in den boezem van sommigen een hooger leven klopte, wordt bewezen door de edele gedachten van Seneca, Markus Aurelius en anderen, die voor ons bewaard zijn gebleven.

Er was ook de godsdienst van de Teutonen en Skandinaviërs, wier bloed ons door de aderen stroomt. Zijne goden, groote, ruige reuzen, ontleenden hunne gedaante en hun karakter aan de woeste, sombere streken van het noorden. Hunne deugd bestond in hunne kracht en hun moed, en hunne taak was een eindelooze strijd tegen storm en sneeuw en duisternis. En evenals met de goden, was het ook met de menschen. Voor hen was het leven eene ernstige zaak, de strijd hun werk, dapperheid de voornaamste plicht en vreesachtigheid de grootste ondeugd. Om te ontkomen aan het sterven op hun bed, omdat zij, die aldus stierven, door Hela werden afgewacht in hare koude gevangenis in de onderwereld, waar honger haar voedsel was, gebrek haar mes, zorg haar bed en angst hare gordijnen, lieten mannen zich naar het gevecht dragen of namen den schijn aan van een dood door geweld, door zich wonden toe te brengen, opdat Odin's Walkyren, die de gesneuvelden uitkozen, hen naar zijn verblijf (het Walhalla) zouden brengen, waar zij des morgens zouden vechten en, als zij gewond werden, des middags weer genezen zouden zijn, gereed voor feestmaal en gezang. Niettemin was er warmte en teederheid in het hart dier ruwe Noormannen, en toen zij

den schoonen Baldur, den zoon van Odin, lieten varen voor Jezus, den zoon van God, behaalden de zendelingen van het kruis hunne edelste overwinning.

Verder waren er de godsdiensten van Babylon, Phenicië en andere machtige volken: van de Azteken van Mexico en de Incas van Peru; en er is een belangrijk veld van onderzoek in het bestudeeren van de geloofsbegrippen en gebruiken bestaande onder de stammen van Afrika, Amerika, Polynezië enz., daar zij tot opheldering kunnen dienen van die oudste godsdienstvormen, waaruit langzamerhand de meer veredelende godsdiensten van de meest ontwikkelde menschenrassen ontstaan zijn.

Maar dit alles, en nog veel meer, moeten wij voorbijgaan.

Er is echter éene vraag, die zich in vele gedeelten van dit boekje doet hooren en waarop een antwoord gegeven moet worden. Het is deze: In welke verhouding staan de daarin bijeengebrachte feiten van de groote godsdiensten der wereld tot onzen christelijken godsdienst en in welke betrekking staan die tot elkander? Om deze vraag waardiglijk te beantwoorden zouden vele bladzijden noodig zijn en wij moeten volstaan met het opgeven van één of twee redenen om te antwoorden dat onze godsdienst, terwijl hij buiten twijfel de verhevenste is van alle, een plaats inneemt niet onderscheiden van, maar te midden van alle verledene of tegenwoordige godsdiensten. Zijne betrekking tot hen is niet zoodanig, dat zij aardsch zijn, terwijl

onze godsdienst alleen goddelijk is, maar het is de betrekking van één lid van een huisgezin tot de andere leden, die »allen broeders zijn, daar zij één werk, één hoop en één Alvader" hebben.

Ik weet dat het niet altijd gemakkelijk is er zoo over te denken, omdat onze godsdienst ons dierbaar is, zooals geen andere het zou kunnen zijn, daar hij samenhangt met onze liefde tot hem, die het heiligste leven leidde en den marteldood stierf en wiens voorbeeld ons leert alles na te volgen wat goed en goddelijk is. Maar wanneer wij 'onzen godsdienst beschouwen als één te midden van andere, wordt veel weggenomen, dat ons anders bevreemdt en zelfs ontstellen doet, en houden wij op ons te verwonderen, dat zijne geschiedenis zooveel gelijkt op die van andere godsdiensten. Wij kunnen begrijpen waarom hij, evenals zij, uit een klein begin is voortgekomen en aan vele veranderingen onderworpen is geweest, wanneer wij gelooven, dat hij eveneens ontstaan is uit de natuur van den mensch. Wij begrijpen, hoe de eerste discipelen van Jezus met liefhebbende zorg de herinnering bewaarden van hetgeen hij gezegd had en hoe het, toen de jaren voorbijgingen, sommigen hunner goed dacht hetgeen zij wisten of gehoord hadden te boek te stellen in geschriften, die in den loop des tijds den vorm aannamen van het Nieuwe Testament. Wij zien hoe het eenvoudig geloof der eerste Christenen treurig verbasterd werd, hoe het door letterzifters en stelselmakers verstikt werd, hoe, aan vorstelijke hoven gekoes-

terd en in aardsche wapenrusting gedost, zijn koninkrijk van deze wereld werd. Wij lezen van zijne overwinningen en nederlagen, zijne verdeeldheden en hunne vrucht van haat, wreedheid en martelaarschap; van zijne mislukte pogingen om iets van den verloren grond te heroveren en geslachten voor zich te winnen, wier godsdiensten bij zijne geboorte reeds grijs waren van ouderdom. En wij lezen ook hoe het, volgens Gods liefderijke voorzienigheid, omhelsd werd door de volken, welke de nazaten waren van die Arische stammen, die naar Europa waren getrokken en aan welke Hij zulk eene groote rol te vervullen gaf in de ruwe geschiedenis dezer wereld; en hoe het, door die liefde tot de menschen die zijn levensbeginsel is, de groote krachten waarmede het aldus verbonden werd, dienstbaar maakte aan het welzijn der wereld.

Dit alles, en zeer veel dat er nog bijgevoegd zou kunnen worden, wordt zoo klaar als de dag, indien het Christendom beschouwd wordt als gelijksoortig met andere godsdiensten, terwijl, wanneer het als iets geheel anders wordt beschouwd, zijn langzame vooruitgang en zijne afwisselende lotgevallen ons verbijsteren, en ons vertrouwen zwakker wordt en verkwijnt.

Ik heb dit alles gezegd, omdat gij wel evenmin als ik eenige neiging zult hebben om onzen godsdienst te laten varen en Mohammedanen of Buddhisten te worden, en tevens omdat ik wensch, dat gij onzen godsdienst onbevreesd met den hunnen zult vergelijken en in elken godsdienst met vreugde datgene zult

erkennen, wat zij allen met elkander gemeen hebben en wat ons allen tot »broeders" maakt, »omdat wij één werk en één hoop en één Alvader" hebben.

Ik heb er mij meer op toegelegd feiten te verzamemelen, die op het onderwerp van dit boek betrekking hebben, dan te vragen wat die feiten beteekenen, omdat bij elk onderzoek de kennis der feiten en van hunne betrekking tot elkander van het grootste belang is. Gevolgtrekkingen kunnen altijd wachten en zorgen altijd voor zich zelven. Maar nu wij aan het einde van ons verhaal zijn gekomen, moet ik toch enkele opmerkingen maken, die uit zijnen inhoud volgen.

1. Wij zien in alles plan en vooruitgang. Geen volkenras is bij toeval geplaatst waar wij het vinden, want God heeft de grenzen zijner woonplaats bepaald en wanneer het verhuist, wordt het door zijne hand geleid naar »eene ver verwijderde, goddelijke uitkomst."

Diep in de aardkorst zijn overblijfselen van de geringe beginselen van leven, waaruit hoogere en steeds hoogere levensvormen zijn ontstaan, totdat de verhevenste en beste verscheen.

De klimplanten, die »als sterren" liggen op steenen en boomstammen, die, met de mosplanten, de uitgestrekte moerassen bedekken en de berghellingen versieren waarop niets anders wil groeien, bereiden een grond, waarin de edelste boomen van het woud hunne wortels kunnen slaan.

De grotten en de oude beddingen van rivieren hebben de ruwe steenen gereedschappen bewaard, waar-

aan door het gezond verstand van den wilden mensch punten en scherpe kanten zijn gemaakt, en door het gebruik waarvan hij mogelijk maakte hetgeen wij nu zijn in dit IJzertijdperk. En evenzoo gaat het met de hoogere natuur van den mensch Eerst buigt hij zich vol ontzag voor een misvormden steen, of voor de doode maar zich bewegende krachten in wolk of rivier; daarna aanbidt hij levende wezens, en zoo gaat hij van stap tot stap voort, totdat hij, nu en dan struikelende en vallende, zich van de aanbidding van het schepsel tot die van den Schepper verheft; van uit vrees ontstaanden eerbied voor het sterke, tot uit liefde ontstaande aanbidding van het heilige. Elken morgen rijzen aan den oostelijken hemel de vroege stralen, die zachtkens onze ontwakende oogen voorbereiden voor het schitterende licht der zon, wier glans ons zou verblinden indien zij ons plotseling bestraalde, en op dezelfde wijze liet God, in den dageraad van de geschiedenis der wereld, de waarheid langzamerhand in den geest der menschen schijnen, er echter steeds meer van uitstortende naarmate zij in staat waren het te verdragen, en zij neemt nog steeds toe en zal blijven toenemen en »meer en meer schitteren tot aan den vollen dag."

2. Hetgeen boven gezegd is onderstelt het feit, dat de mensch een godsdienstig wezen is.

Waarheen wij ons ook wenden, wij zien overal dat wanneer zijn lichamelijke behoeften, hetzij die vele of weinig zijn, voldaan zijn, er een verlangen overblijft,

dat door geene aardsche gaven voldaan kan worden, het verlangen van zijn hart naar God. Alle menschen bezitten dit, ofschoon het bij sommigen slaapt, en het is bij allen hetzelfde niettegenstaande de verschillende wijzen waarop het zich openbaart. Onder verschillende vormen zien wij de uitdrukking van een gevoel van behoefte; een geloof, zooals bij den wilde, in een wil machtiger dan de zijne; zooals bij den beschaafde, in een wil heiliger dan de zijne; een plichtgevoel dat, bij de laagste rassen, een vorm aanneemt die ons dierlijk voorkomt, maar niettemin dit gevoel openbaart; zooals, bijvoorbeeld, wanneer de Fidsjieilander zijn ouden vader doodt uit vrees dat hij te zwak zal worden om de reis naar de andere wereld te ondernemen; en eindelijk, een algemeen geloof dat de ziel of het eigenlijk wezen van den mensch niet sterft, maar de plaats omzweeft waar hij geleefd heeft, of zich naar een ver afgelegen gelukkig land begeeft.

Daar dit de natuur van den mensch is, moeten wij ons wel wachten gering over hem te spreken of te denken en daardoor zijn Schepper te onteeren. Hij die een laag en onwaardig begrip heeft van zijne natuur zal onwaardiglijk handelen; terwijl hij, die gevoelt hoe grootsch het leven is van een wezen, naar Gods beeld geschapen, niet lichtelijk dat beeld zal uitwisschen en bezoedelen. Indien aan iemand geleerd wordt dat hij het goede niet kan kiezen, het ware niet kan liefhebben en het reine niet kan bereiken, dan zal hij gevoelen dat, indien dit zoo is, het een

hopelooze arbeid is het te beproeven. Maar wij zijn er volkomen zeker van dat het niet zoo is, hoe zouden anders smart en onrust in ons kunnen wonen, wanneer wij kwaad gedaan hebben, indien wij niet gevoelden dat wij het goede kunnen en moeten doen? Indien zulk een doodend ongeloof in zich zelven en hun geslacht bestaan had in het hart der heilige mannen, wier leven de wereld tot zegen is geweest; die, gelijk het zout, de groote menigte voor bederf bewaard hebben, hoe denkt gij, dat zij dan kracht en moed tot handelen gehad zouden hebben? Zij hadden geloof in den mensch, voortkomende uit hun geloof in den God die hem geschapen heeft; zij gevoelden dat het leven van den mensch niet is, wat het eenmaal worden zal, en dit vuurde hen aan tot een ernstig streven om hunne medemenschen te dienen en te verlossen, en den tijd nader te brengen waarin de aarde een paradijs zal zijn zooals zij nog nooit geweest is:

»Zij zagen, roeiend tegen stroom
De verre poort van Eden gloren
En hielden dit niet voor een droom."

Aan het geloof van zulke menschen, van welke wij enkelen in dit boek nader leerden kennen, moeten gij en ik deelnemen. Het leven legt ons allen plichten op, en het werk dat ons voor de hand ligt goed te volbrengen, is de bestemming te vervullen waarmede wij hier geplaatst zijn. Ook de zwakste en jongste

onder ons is eene macht ten goede zoowel als ten kwade, en het moet ons streven zijn naar ons vermogen mede te werken tot het vermeerderen van menschelijke deugd en het steeds meer verminderen van menschelijke slechtheid.

Er is slechts één leven, als het leven genoemd mag worden, dat mij door God verlaten schijnt, het is een leven dat traag of zelfzuchtig is. Die twee woorden zeggen meer dan men zoo denken zou, maar hunne beteekenis is in schooner klanken dan mij ten dienste staan uitgedrukt door Leigh Hunt in de geschiedenis van Abou Ben Adhem, waarmede ik dit boek besluit:

Uit diepen, stillen droom ontwaakte op zeekren nacht
Abou Ben Adhem — God vermeêre zijn geslacht! —
En zag, bij 't licht der maan, wier vriendelijke stralen
Zijn slaapvertrek gelijk een lelie deden pralen,
Een engel, schrijvend in een boek geheel van goud.
De stille vrede maakt Abou Ben Adhem stout,
Hij waagt te vragen wat door d'engel wordt geschreven,
En hoort een stem, zoo zacht en lieflijk, 't antwoord geven:
»Den naam van elk, wiens hart vol liefde is voor den Heer."
»Den mijnen ook?" vraagt hij. »Neen, niet d' uwen," klinkt het [weer.
»Dan," smeekt hij zachtkens, »zij me een plaatsje slechts [gegeven,
»Bij die uit liefde voor het heil des naasten leven."

Zoo schreef nu de engel, en verdwenen was 't gezicht.
Maar d' and'ren nacht, daar is hij weer in hemelsch licht.
Hij toont hem wie door God het hoogste wordt verheven:
Bij die God minnen, was zijn naam het eerst geschreven!

AANHANGSEL.

Noot A, bladzijde 19.

Over de overeenkomst tusschen sommige Chaldeeuwsche en Joodsche legenden.

De gelijkenis tusschen sommigen dier legenden is op bladz. 19 en 53 aangetoond, maar het merkwaardigste en belangrijkste voorbeeld hiervan verscheen eerst terwijl dit boek afgedrukt werd. Onder de tafelen uit Assyrië medegebracht door den onlangs te Aleppo overleden en diep betreurden George Smith, die, zooals men zich herinneren zal, daar het eerst werd heengezonden op kosten van de ijverige eigenaars van den Daily Telegraph, wordt een reeks van stukken gevonden die, vereenigd met eenige kleinere stukken uit de verzameling van het Britsch Museum, »de geschiedenis der wereld" verhalen »van de schepping af tot eenigen tijd na den val van den mensch." In zijn: Chaldaean account of Genesis gaf hij een volledige vertaling van de legenden, die daarin voorkomen. De brief aan den Daily Telegraph van

4 Maart 1875, waarin hij het volgend kort verslag geeft van den inhoud der tafelen, luidt aldus:

»Wat ook het oorspronkelijk verhaal geweest moge zijn waarnaar het eerste gedeelte van het boek Genesis werd afgeschreven, het is duidelijk, dat in het verhaal van den Pentateuch eene menigte voorvallen en verklaringen zijn weggelaten — bijvoorbeeld wat betrekking heeft op den oorsprong van het kwaad, den val der engelen, de boosheid van de slang, enz. Dergelijke punten worden behandeld in het Cuneiform verhaal, maar ik kan er natuurlijk weinig over zeggen eer ik de geheele vertaling van de legenden gereed heb.

»Het verhaal op de Assyrische tafelen begint met een beschrijving van het tijdperk vóordat de wereld geschapen was, toen er een chaos of verwarring bestond. De woeste en ledige toestand van het heelal en het voortbrengen van monsters door den chaos wordt met levendige kleuren beschreven. De chaos wordt beheerscht door eene vrouwelijke macht Tisalat of Tiamat genaamd, overeenkomende met de Thalath van Berosus, maar verder stemt het Assyrisch verhaal meer overeen met den Bijbel dan met het kort verhaal van Berosus. In deze geschriften wordt de val verhaald van het hemelsche wezen dat schijnt overeen te komen met Satan. In zijn eerzucht heft hij de hand op tegen het heiligdom van den God des hemels, en de beschrijving van hem is werkelijk prachtig. Hij wordt voorgesteld als in een wagen door

de ruimte des hemels rijdende, omringd door de stormen, terwijl de bliksem van hem uitgaat en hij een donderstaf als wapen zwaait.

»Deze opstand leidt tot een oorlog in den hemel en de nederlaag van de machten des kwaads, terwijl de goden in den loop van het verhaal het heelal scheppen in tijdperken, evenals in het Mozaïsch verhaal, waarbij zij het werk van stap tot stap bezien en voor goed verklaren. Het goddelijk werk wordt bekroond met de schepping van den mensch, die oprecht en vrij van zonde geschapen wordt, en door de goden begaafd met het edel vermogen der spraak.

»Daarna houdt de godheid eene lange toespraak tot het pas geschapen wezen, waarbij zij hem onderricht in al zijne plichten en voorrechten en hem wijst op het geluk van zijn staat. Maar deze gezegende toestand duurt niet lang voordat de mensch valt, bezwijkende voor de verzoeking; en dan spreekt de godheid een verschrikkelijken vloek over hem uit, waarbij al de rampen over hem worden aangeroepen die daarna de de menschheid bezocht hebben. Deze laatste bijzonderheden staan, zooals ik reeds vroeger gezegd heb, op het stuk dat ik heb uitgegraven gedurende mijne eerste reis naar Assyrië, en de ontdekking van dit overblijfsel alleen verhoogt naar mijne meening vele malen de waarde van de verzameling van den Daily Telegraph.

»Ik heb tot nu toe niet meer van dit verhaal kunnen nagaan en ben nog niet in staat de geheele ver-

taling en alle bijzonderheden te geven, maar ik hoop in de lente den tijd te vinden om de verzameling van kleinere stukken van tafelen te onderzoeken, en de kleinere gedeelten der legenden te vinden, die mij ontgaan kunnen zijn. Er zullen, bovendien, eene menigte belangrijke vragen ontstaan omtrent den ouderdom en den oorsprong der legenden, hunne vergelijking met het Bijbelsch verhaal en het onderzoek in hoe ver zij het Mozaïsch verhaal kunnen aanvullen."

In eene belangrijke bijdrage in de Academy, 20 Maart 1875, toont de heer Sayce aan, dat de Fenicische legenden, om zoo te zeggen, den band uitmaken tusschen de Chaldeeuwsche en de Hebreeuwsche, voor zoover het zoogenaamde Elohistische gedeelte van Genesis betreft, hetgeen vooral opmerkelijk is bij de legende van de schepping en het offer van Izaak (vergelijk hieromtrent Haug's »Aitareya-Brâhmana;" Max Müller's Anct. Sans. Lit. 408—17; Gubernatis' Zool. Mythol., I. 68; en den Griekschen mythe van Agamemnon en Iphigenia). De heer Sayce verklaart ook de zeer sterke overeenkomst tusschen de Babylonische en de Joodsche legenden van den hof van Eden, den Zondvloed en den toren van Babel, terwijl overeenstemmende Fenicische verhalen hier geheel ontbreken. Maar het geheele onderwerp is nog in zijne kindsheid.

Al deze legenden en mythen schijnen echter niet van de Semieten afkomstig te zijn, maar van een volk

dat vóor hen het land tusschen de twee rivieren Eufraat en Tigris bewoonde, en dat zich door eene hooge beschaving onderscheidde.

Noot B. bladzijde 32.

Over het straffen van dieren en levenlooze voorwerpen voor het kwaad dat zij aan de menschheid veroorzaken.

Het geloof van den mensch, op dien trap van zijn vooruitgang waarop de mythen ontstaan, dat alle beweging in de hem omringende voorwerpen veroorzaakt wordt door een persoonlijk leven en een wil overeenkomende met den zijne, en daarvan alleen in graad onderscheiden, strekt grootendeels tot verklaring waarom zelfs levenlooze voorwerpen beschouwd zijn geworden als strafschuldig voor door hen veroorzaakte rampen. Sprekende over den gemoedstoestand, waardoor de wilde den steen bijt waarover hij struikelt en de beschaafde een schop geeft aan den stoel waartegen hij zich stoot, maakt Dr. Tylor in zijn »Primitive Culture," Deel I. 259, de opmerking, dat men »dien in den loop der geschiedenis kan nagaan, niet slechts als de indruk van het oogenblik, maar in wetten. De ruwe Kukis van Zuid-Azië waren zeer zorgvuldig in het uitvoeren van hunne eenvoudige wet der wedervergelding, leven om leven; wanneer een Kuki door

een tijger gedood was, was zijne familie in oneer totdat zij vergelding had uitgeoefend door dien tijger, of een anderen, te dooden en op te eten; en voorts, wanneer een mensch gedood was door een val uit een boom, wreekten zijne bloedverwanten zich door dien boom om te houwen en in spaanders te verstrooien. Een koning van Cochin-China uit den nieuweren tijd had de gewoonte, wanneer één zijner schepen slecht zeilde, het aan de kaak te stellen zooals hij met elken anderen misdadiger gedaan zou hebben. In de klassieke tijden leveren de verhalen van Xerxes die den Hellespont slaat en Cyrus die den Gyndes laat droogmaken dergelijke voorbeelden op, maar een van de geregelde wettige handelingen der Atheners is er een nog treffender overblijfsel van. Er werd een gerechtszitting gehouden op het Prytaneum, om alle levenlooze voorwerpen, zooals een bijl of een stuk hout of steen in het verhoor te nemen, die iemands dood hadden veroorzaakt zonder bewezen werkzaamheid van een mensch, en dit stuk hout of steen werd, wanneer het veroordeeld werd, op plechtige wijze buiten de grenzen geworpen (Grote III, bladz. 104; V, bladz. 22). De geest van deze merkwaardige handelwijze komt weder te voorschijn in de oude Engelsche wet (ingetrokken onder de tegenwoordige regeering in 1846), volgens welke niet slechts een dier dat een mensch doodt, maar ook een wiel van een wagen dat hem overrijdt, of een boom die op hem valt en hem doodt, deodand of aan God gegeven is, dat wil zeggen verbeurd ver-

klaard en verkocht moet worden voor de armen: zooals Bracton zegt, »»Omnia quae movent ad mortem sunt Deodanda."" En onder de berichten aangaande de oude wetgeving in Frankrijk voor dergelijke zaken vinden wij, op den 4den Juni 1094, het ophangen van een varken omdat het het kindje van een koeherder te Laon had verslonden, en zes en twintig jaren later den banvloek door den bisschop van Laon over een zwerm rupsen uitgesproken; terwijl in 1516 het hof van Troies, overeenkomstig het verlangen van de inwoners van Villenode, de rupsen waardoor die streek toen werd geteisterd vermaande binnen zes dagen te vertrekken, op straffe van »»vervloekt en in den ban gedaan te zullen worden!"" Men meende eene wijding voor het straffen van dieren te vinden in de Joodsche wet, die beval dat, »»wanneer een os een man of eene vrouw stoot, dat hij sterft, de os zekerlijk zal gesteenigd en zijn vleesch niet gegeten zal worden."" (Exodus XXI vs. 28; vg. Genesis IX vs. 5.) [1])

Noot C. bladzijde 35.

Over de onderstelde geboorteplaats der menschheid.

Ofschoon de oude begrippen, volgens welke de mensch eerst kort geleden op deze planeet zou zijn verschenen,

[1]) Over dit onderwerp wordt uitvoerig gehandeld in een belangrijk artikel van Mr. C. W. Opzoomer in den Volks-Almanak van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, jaargang 1862, bladz. 57, getiteld: De dieren voor den regter.

wederlegd worden door de nu verzamelde bewijzen van zijne hooge oudheid, is het waàr dat hij betrekkelijk laat verscheen in vergelijking van de schepselen die hem voorafgingen, terwijl, hoe verder terug wij het geologisch tijdperk van zijne verschijning stellen, zelfs tot het Mioceensch tijdperk, des te grooter de waarschijnlijkheid wordt voor de oorspronkelijke eenheid der verschillende rassen. Maar wanneer wij trachten de ligging te bepalen van de oorspronkelijke woonplaats der menschheid, zijn er zoo weinig aanwijzingen voorhanden dat wij verplicht zijn met de uiterste omzichtigheid te spreken. Met het oog op den teederen lichaamsbouw van den mensch en de afwezigheid van alle natuurlijke bedekking tegen de koude, komt het waarschijnlijk voor dat hij ontstond in eene warme streek, en bij de opmerking dat zulk een streek een land geweest kan zijn nu overstroomd door den Indischen Oceaan, waaraan Professor Sclater den eigenaardigen naam heeft gegeven van »Lemuria," hebben wij de verzekering van Professor Huxley dat de geografische verdeeling van het negergeslacht niet verklaard kan worden dan alleen bij de onderstelling dat er groote veranderingen hebben plaats gehad sedert het ontstaan van dat geslacht, onder welke veranderingen begrepen is de overstrooming van eene uitgestrekte landstreek, of eene dicht bij elkander gelegene reeks van eilanden die zich oostwaarts van Afrika uitstrekten. (Vg. Huxley over »The Methode and Results of Ethnology." Fortnightly Review, I.

bladz. 257 en vv.; Lubbock's »Historic Times," bladz. 387, 388, 3de uitgave.) In eene beschouwing over de »Ethnology" van Dr. Peschel, maakt Dr. Tylor, handelende over de stelling dat »Lemuria" de bakermat der menschheid was, de volgende opmerking: »Dr. Peschel meent, dat zulk een vasteland uit een menschkundig oogpunt noodzakelijk was voor de Australiërs, Koelies, Papuanen en Negers om hunne tegenwoordige woonplaatsen bijna droogvoets te bereiken. Wat het klimaat betreft, zou bovendien deze geboorteplaats van den mensch gelegen zijn juist in de luchtstreek der menschachtige apen. Er is opgemerkt dat deze keus voor de streek waar de mensch het eerst verscheen rechtzinniger zou zijn dan men op het eerste gezicht zou denken, want wij zijn hier in de nabijheid van de vier geheimzinnige rivieren van Eden, namelijk de Nyl, de Eufraat, de Tiger en de Indus. En in de trapsgewijze overstrooming van Lemurië zien wij meedoogenloos de verdrijving uit het Paradijs volvoeren, dat, zooals de oude aardrijkskundigen wisten, in het zuid-oosten van Azië was gelegen. Dr. Peschel draagt zorg er bij te voegen dat dit slechts eene gissing is, maar het is eene gissing die kan leiden tot geologische onderzoekingen van Madagascar, Ceylon en Rodriguez, en peilingen in de Indische zee om overblijfselen van het verdwenen land op te sporen." (Academy, 13 Juni 1874, bladz. 664.)

Noot D, bladz. 98.

Over den gemeenschappelijken oorsprong der tooververtellingen.

Eene volledige bespreking van dit onderwerp zou een stevig boekdeel vullen en het is mijn voornemen niet bij hetgeen in dit werkje gezegd is iets meer te voegen dan alleen de opmerking dat het geene noodzakelijke gevolgtrekking is dat Europeesche verhalen, wier hoofdtrekken op Oostersche verhalen gelijken, reeds bestaan moeten hebben onder de nog onverdeelde Aryers en met de rassen verhuisd moeten zijn, daar het zeker is dat vele onzer volksverhalen in het verhalenlievend Oosten bedacht werden n a d a t de Aryers zich gescheiden hadden en naar Europa werden overgebracht door pelgrims, geleerden, handelaars en krijgslieden, wier verschillende bezigheden het middel waren tot eene nauwe verbinding tusschen het oosten en het westen.

Noot E, bladz. 107.

De heilige boeken der Hindû's.

De gewijde letterkunde der Hindû's bevat de vier V e d a 's, die elk uit een liederenverzameling of wat daarvoor doorgaat (Sanhitâ), één of meer godgeleerde

en ritualistische verhandelingen (Brâhmana's), waarbij de Âranyaka's en Upanishads behooren, en Sûtras bestaan. Daarbij werden later gevoegd de Purânas en Tantras, waarop het volksgeloof is gegrond; terwijl twee heldendichten, die niet oneigenaardig de Ilias en de Odyssea van het Oosten genoemd zijn, getiteld het Râmâyana en het Mahâbhârata, in nauw verband staan met het eerste tijdperk van het Hinduïsme. Er is ook een beroemd wetboek, bekend als de Instellingen van Manu, waaruit de Hindûsche legende der schepping, op bladz. 21 vermeld, is aangehaald en dat zoowel over godsdienstige als over wettelijke onderwerpen handelt.

Onder den algemeenen naam van Vedas worden vier verzamelingen begrepen, waarvan de Rig-Veda de oudste en belangrijkste is, terwijl twee andere meestal uit uittreksels daaruit bestaan. Die verzamelingen zijn bekend als de

Rig-Veda.	Veda der Lofdichten.
Sâma-Veda	Veda der Offerzangen.
Yajur-Veda	Veda van Offerformulen.
Atharva-Veda (ook genaamd Brahma-Veda).	Veda der Tooverliederen.

Elke Veda bestaat uit twee gedeelten: Sanhitâ of verzameling van Mantras of lofzangen, en Brâhmana, waarin »onderricht wordt gegeven omtrent het recht gebruik der lofzangen bij de offers, omtrent hunne heilige beteekenis, hunne onderstelde schrijvers

en dergelijke onderwerpen." Omtrent de schrijvers en het later bijeenzamelen van de lofzangen der Veda's merkt Dr. Muir aan: »Gedurende vele eeuwen gingen de opvolgende geslachten van die oude rishis voort met nieuwe bijdragen te leveren tot den voorraad lofzangen, terwijl zij die, welke hun door hunne voorvaderen waren nagelaten, zorgvuldig bewaarden. Het feit dat deze lofzangen achtereenvolgens werden samengesteld blijkt uit de oude inhoudsopgave bij den Rig-Veda, die aantoonde dat die geschriften aan verschillende geslachten van dezelfde familie, als hunne »zieners" worden toegeschreven. De afstammelingen van de beroemdste rishis wilden ongetwijfeld volledige verzamelingen maken van de lofzangen die door hunne verschillende voorouders waren opgesteld. Na aldus, met weinig verandering, gedurende verscheidene eeuwen in de familiën der oorspronkelijke schrijvers bewaard te zijn, gedurende welken tijd vele er van gedurig bij de godsdienstplechtigheden gebruikt werden, werden die lofzangen, die in al dien tijd eene steeds toenemende heiligheid hadden verkregen, ten slotte bijeengebracht in eene groote verzameling van gewijde letterkunde, genaamd de Sanhitâ van den Rig-Veda — een werk dat in de Purânas wordt toegeschreven aan Vedavyasa en één zijner leerlingen." (Original Sanskr. Texts, Deel II. bladz. 206 en vv.)

Van de tien boeken waaruit de Rig-Veda bestaat, bevat het eerste 191 lofzangen. De lofzangen aan Agni gaan vooraf, dan komen die aan Indra, gevolgd

door die aan de andere voorname godheden. De inhoud van de volgende zes boeken is op dezelfde wijze gerangschikt en wordt toegeschreven aan een enkelen dichter of dichterlijke familie; »tot zoo ver schijnen wij éene enkele verzameling te hebben door dezelfde hand geschikt," ofschoon met name het 1ste Boek door velen voor jonger dan de volgende zal worden gehouden. Onder de overige boeken is het negende merkwaardig omdat bijna al zijne lofzangen, 114 in getal, tot Soma zijn gericht, terwijl het tiende boek, welks inhoud van verschillende schrijvers afkomstig is, hetzelfde aantal lofzangen bevat als het eerste boek.

De Sâma-Veda bestaat geheel uit verzen uit den Rig-Veda die bij den Offer-dienst gezongen werden. De verzen die één van de twee Sanhitâ's van den Yajur-Veda uitmaken werden voornamelijk uit den Rig-Veda gekozen om gedurende verschillende offerplechtigheden gepreveld te worden. De vierde Veda bevat, behalve gedeelten uit den Rig-Veda, lofzangen uit een lateren tijd gericht tot goden, die voorwerpen van vrees waren voor hunne sidderende aanbidders, en tot eene menigte booze geesten, welke de smeekers door beloften en geschenken trachtten tevreden te stellen.

Onder de Brâhmanas die bij elken Veda gevoegd zijn, kunnen wij hier alleen onze aandacht schenken aan het Çatapatha-Brâhmana, behoorende tot de zoogenaamde witte secte van den Yajur-Veda en dat, benevens de beschrijving van verschillende feesten, eenige merkwaardige verhalen bevat, waaronder één

van den Zondvloed. (Zie Max's Müller's Anct. Sans. Literature, bladz. 425.) De verhouding van de Brâhmanas tot het dichterlijke gedeelte der Veda's kan vergeleken worden met die van de geschriften der Kerkvaders tot het Nieuwe Testament of die van den Talmud tot het Oude Testament, maar, zooals wij reeds in dit boek zeiden, worden zij, evenals de lofzangen, beschouwd als door goddelijke ingeving geschreven.

De gevoelens der geleerden verschillen omtrent den leeftijd van de oudste lofzangen van den Rig-Veda; daar Dr. Haug ze stelt op 2400 jaar vóor Christus; Prof. Witney op tusschen de 1600 en 2000, en Prof. Max Müller op 1200 tot 1500 vóor C. (Zie voor de bespreking van den waarschijnlijken ouderdom van het oudste gedeelte van den Rig-Veda, Witney's »Oriental and Linguistic Studies," bladz. 21, 73, en Max Müller's »Chips," deel I. bladz. 11, 114.) De Sûtras (hetgeen beteekent »snoer" of »draad") bestaan uit snoeren van korte volzinnen die verklaringen en aanwijzingen geven omtrent openbare en huiselijke godsdienstplechtigheden en in kernachtigen vorm de uitkomst mededeelen van langdurig nadenken en redeneeren der Brâhmanen. Zij worden hoog vereerd en uit die gedeelten welke handelen over openbare en huiselijke plichten zijn de beroemde Wetten of Instellingen van Manu ontwikkeld. Er bestaan ook zes soorten van werken, bekend als de Vedângas, of »leden van den Veda", die handelen over de taalkunde, de dichtsoort, de juiste uitspraak (eene zaak die in de oogen

der Brâhmanen van bijkans even groot gewicht is als het recht begrip) van den tekst der Veda's. Het voorname doel van een der Vedângas is »die kennis der hemellichamen te schenken, die noodig is voor eene juiste bepaling van de dagen en uren der door de Veda's voorgeschreven offers."

De Âranyaka's (van âranya, een woud) zijn verhandelingen die »geschreven werden tot stichting van hen die zich hebben teruggetrokken om een leven van nadenkende eenzaamheid en onthouding te leiden in de bosschen, hetgeen in theorie de plicht is van elken Brahmaanschen huisvader, na een zeker tijdperk van het leven," en de Upanishads zijn werken die in nauw verband staan tot de bovengenoemde, maar uitgebreide overdenkingen bevatten over de vragen die altijd den menschelijken geest in verlegenheid hebben gebracht, en die men poogde op te lossen in die groote stelsels van Hindusche wijsbegeerte welke misschien reeds vóor Christus ontstonden.

Uit deze schets, hoe schraal en onvolledig zij is, kunnen wij toch zien welk een uitgebreide letterkunde op de Rig-Veda-Sanhitâ werd gegrond, eene letterkunde wier ouderdom wellicht nooit nauwkeurig bekend zal worden, maar wier hooge oudheid ontwijfelbaar is.

Het Râmâyana en het Mahâbhârata, waarvan sommige gedeelten ongetwijfeld geschreven werden vóor het ontstaan van het Buddhisme, maken, met de Purânas, de gewijde volksletterkunde der Hindûs uit, onder wie de groote menigte geheel onbekend is met den Veda

en de daarmede in verband staande geschriften. Het Râmâyana is het werk van één schrijver en verhaalt hoofdzakelijk de geschiedenis van Râma, de zevende vleeschwording of avatâr van Vishnu, wiens oppermacht in het geheele gedicht gehuldigd wordt. Te midden van veel ongerijmds worden er uiterst teedere en bevallige gedeelten in aangetroffen, zooals het volgend verhaal aantoont. Râma's vader had in een oogenblik van zwakheid beloofd aan één zijner koninginnen elk twee gunsten toe te staan, die zij zou vragen, en zij, afgunstig dat Râma haar eigen zoon van den troon zou kunnen dringen, vroeg om diens verbanning. Als hij vertrokken is, heeft de koning groot berouw en komt de herinnering bij hem op aan een sterfgeval, waarvan hij als jong mensch toevallig de oorzaak was geweest. Hij vertelt aan zijne meest geliefde koningin hoe eenmaal, terwijl hij op de jacht was, zijn pijl bij ongeluk een armen knaap had getroffen, die de vreugde zijner ouders was, en hoe de vader zich over het lijk heenboog en den zwijgenden mond smeekte om te spreken:

»Kom, lief kind, omhels uw vader, leg uw handje in de mijne;
Laat mij u liefelijk één uwer teedere, speelsche woordjes hoo-
[ren zeggen.
Ach, wie zal mij nu den Veda voorlezen, en mijn hart met
[vreugd vervullen?
Wie zal mij, na den avondgodsdienst, opvroolijken, nu ik treur
[om mijn jongen?
Wie zal mij vruchten en water brengen, wortels en wilde
[kruiden uit het woud?

Wie zal den hulpeloozen kluizenaar, als een geliefden gast,
[van voedsel voorzien?
Kan ik uwe bejaarde moeder verzorgen totdat haar moeitevol
[leven voorbij is?
Kan ik haar voeden, hare smart verzachten — terwijl zij
[verlangt naar haren geliefden zoon?"

Dan verhaalt de koning hoe de vader hem om die daad vloekte en zeide: »om deze daad die gij verricht hebt, zult gij, zooals ik treur om mijn lieveling, ook eenmaal om een zoon treuren," en hij gevoelt dat de dag van de vervulling dier voorspelling gekomen is. Dergelijke aandoenlijke verhalen en, om een meer bekend voorbeeld aan te halen, de roerende erkenning der moederliefde in het uur van nood, die vermeld wordt II Koningen IV vs. 18—20, treffen ons meer dan de geschiedenis der koningen, waaraan zij ontleend zijn.

Het Mahâbhârata, of »groote geschiedenis van de afstammelingen van Bharata," bevat meer dan 200,000 regels, en is het werk van verschillende schrijvers op verschillende tijden. Het is een verhaal van twisten tusschen wedijverende familiën, wier lotgevallen en oorlogen echter niet meer dan een vierde van het verhaal beslaan, terwijl de overige drievierden bestaan uit een menigte tusschenverhalen en legenden, onder welke laatsten er één is van den Zontvloed dat nauwkeurig overeenkomt met dat uit het Çatapatha-Brâhmana, maar uitvoeriger verhaald; en waarvan eene bijzonderheid is dat, toen de vloed voorbij was, ontdekt werd dat onder de verloren

geraakte schatten behoorde de »Amrita, of Drank der onsterfelijkheid." De goden hielden eene vergadering om te beraadslagen hoe dat verlies hersteld kon worden, wanneer Vishnu hen aanraadt den Oceaan te doorzoeken, opdat de teleurgestelde zee hare prooi zou teruggeven. Met de hulp van Brahmâ en den Koning der Slangen wordt de verloren Amrita teruggevonden. Het Mahâbhârata is opmerkelijk om een innig godsdienstig en wijsgeerig gedicht, de Bhagavad-gîtâ genoemd, dat een dichterlijk gesprek tusschen den goddelijken held Krishua en zijn vriend Arjuna over de hoogste godsdienstige en wijsgeerige onderwerpen bevat, en dat in een oorlogstooneel is ingeweven.

De Purânas, die slechts een duizendtal jaren oud zijn, zijn achttien in getal. Hun inhoud is zeer gemengd en bevat de geschiedenis der wereld, legenden (waarvan vele aan het Mahâbhârata ontleend en in uitgebreider vorm gebracht zijn), geslachtslijsten van de goden, voorschriften omtrent feestvieringen, enz. allen geschreven in den vorm van gesprekken en voorgesteld in een stijl die ze geschikt maakt om algemeen door het volk gelezen te worden. Zij zijn blijkbaar van priesterlijken oorsprong en een der voornaamste bedoelingen bij het samenstellen er van is de verheerlijking van Vishnu en Çiva, wier beider lof en eer in opzettelijke Purânas bezongen wordt; Vishnu meer dan Çiva. De Tantras zijn zekere werken, waarin voorschriften worden gegeven voor de

juiste uitvoering van plechtigheden ter eere van de »krachten" of de vrouwen der hoogste goden, vooral Çiva, waarvan velen van een onteerenden aard zijn.

Noot F. bladzijde 120.

Over de woorden Brahmă of Brahm en Brahmâ.

Brahmă of Brahm is de eerste naamval enkelvoud van het onzijdig zelfstandig naamwoord Brahman, dat oorspronkelijk beteekende: »kracht, wil, wensch, en het voortbrengend scheppingsvermogen." »Maar," merkt Professor Max Müller op, »deze onpersoonlijke brahman wordt zoodra hij genoemd wordt tot iets wonderlijks en goddelijks. Hij eindigt met een van vele goden te zijn, een van het groote drietal, dat tot op den tegenwoordigen tijd wordt aangebeden." Brahmâ is de eerste naamval enkelvoud van het mannelijk zelfstandig naamwoord.

Noot G. bladzijde 128.

De heilige boeken van den godsdienst der Perzen.

De naam Zend-Avesta, of, zooals sommigen schrijven, Avesta-Zend, wordt ondersteld te beteekenen »tekst of schrift" en »verklaring," maar de beteekenis der woorden is onzeker. De onder dezen titel begrepen boeken worden door de Pârsîs toegeschreven aan Zoroaster, aan wien men zegt dat God ze openbaarde in den vorm van gesprekken, evenals

Hij, volgens het oude Testament, met Mozes sprak. Maar met uitzondering van de Gâthâs, die het oudste gedeelte uitmaken en wellicht bevatten hetgeen Zoroaster aan zijne leerlingen mededeelde, is het Avesta zeker, zooals blijkt uit de stukken waaruit het bestaat, voortgekomen uit de overlevering, uit velerlei bronnen bijeenverzameld.

Het bestaat uit den Vaçna, den Vispered, die met een derde gedeelte, den Vendidâd, den Vendidâd-Sâde uitmaken, en de Yashts, die met eenige kleinere stukken, den Khordeh-Avesta, of »kleineren Avesta" uitmaakt.

Hierin is het eigenlijke Avesta vervat, dat in de oude taal van Baktrië is geschreven, waarvan eenige nieuwere dialecten van Perzië waarschijnlijk afkomstig zijn. Bij het Avesta zijn vertalingen en verklaringen van zijn inhoud gevoegd, sommigen geschreven in het Pehlevi, een oude gemengde taal, en andere in het Pârsî, een ouderen vorm van het tegenwoordige Perzisch. Aan deze bijgevoegde stukken wordt ook wel de naam van Zend gegeven, en behalve deze, zijn er nog latere toevoegsels, waarvan het voornaamste de Bundehesh is, eene bewerking van leerstellingen en geschriften van Zoroaster. Het belangrijkste gedeelte van den Avesta is de Yaçna (van een woord, verwant aan het Sanskrit yajna, hetgeen beteekent »offer"). Hij bestaat uit twee en zeventig hoofdstukken, waarvan vele eene droge opsomming bevatten van de voornaamste personen en voorwerpen door den godsdienst

van Zoroaster erkend, terwijl het overige en oudere gedeelte belangrijker is. Dit bevat de Gâthâs, vijf verzamelingen van rijmlooze lofzangen in dichtmaat, die, over het algemeen genomen, tot het overige in dezelfde betrekking staan als de Rig-Veda tot de Brâhmanas. De eerste lofzang draagt het opschrift: »Goed is de gedachte, goed het Woord, goed de Daad van den reinen Zarathustra; Mogen de onsterfelijke heiligen (de trawanten van dezen hoogsten God) de liederen aannemen." Zij zijn allen meer of minder gevuld met vermaningen van den profeet om de daevas te verlaten (zie bladz. 129) en zich alleen neer te buigen voor Ahuramazdâ" tot wien, zoowel als tot zijne raadslieden, en tot de aarde, het vuur en het water, gebeden gericht worden, in andere gedeelten van den Yaçna en ook van den Vispered. De Vendidâd bevat het wetboek van zeden en plechtigheden, waardoor men zich rein kan houden. Het geheel is geschreven in den vorm van gesprekken tusschen Ormazd en Zoroaster, en in het eerste gedeelte worden de zestien Eranische gewesten opgenoemd, waarvan op bladz. 51 gesproken is; het tweede gedeelte handelt over wetten en plechtigheden; het derde gedeelte over tooverspreuken tegen booze geesten en ziekten. De Yashts bevatten de kiem van legenden opgenomen in het groot Perzisch heldendicht, het Shahnama, en zijn gericht tot de aartsengelen, de zon, de hemelsche fontein, de zielen der afgestorvenen, enz.

Ik hoop dat in het korte hoofdstuk over den gods-

dienst van Zoroaster genoeg gezegd is om aan te toonen, dat men niet licht de belangrijkheid van het Avesta te hoog zal schatten, als een gids tot onze kennis van een godsdienst, die een der edelste en reinste onder de oude godsdiensten was en die een blijkbaren invloed heeft uitgeoefend op de hem omringende en latere godsdiensten.

Noot H, bladzijde 139.

Legenden betrekking hebbende op de geboorte van Buddha.

Het geloof aan de zielsverhuizing hebben de godsdienst der Brâhmanen en het Buddhisme met elkander gemeen, en hiervan zijn overvloedige blijken in de verhalen aangaande de vijfhonderdvijftig vroegere geboorten van Buddha, vermeld in de Yâtaka's, waarover wij spraken op bladz. 96. In de legende omtrent hem die door Bisschop Bigandet uit het Burmeesch is vertaald (die zelve blijkbaar is bijeengebracht uit een handschrift in het Pali, of de heilige taal der Buddhistische letterkunde), wordt gezegd dat hij, terwijl hij woonde in het verblijf der Nats, waar hij een leven van overpeinzing leidde, de tijding ontving dat hij, daar hij de noodzakelijke voorafgaande trappen van bestaan was doorgegaan, een Buddha zou worden, de vijfentwintigste van dien naam die in de wereld verschenen zijn om voor de menschen den weg tot verlossing te banen. Volgens de Buddhisten zijn de

plaatsen van de verschillende rangen der wezens op de volgende wijze gerangschikt, terwijl zij zich uitstrekken van den bodem der aarde tot eene onmetelijke hoogte daarboven. Het onderste zijn de vier toestanden van straf; dan het verblijf der menschen; daarboven de zes zetels der Nats, wezens die eene groote rol spelen in de zaken der wereld en die verwant zijn aan de geesten aan welke in alle godsdiensten geloofd wordt; daarboven wonen de Brahmas, die vrij zijn van alle lage hartstochten, maar toch niet geheel bevrijd van liefde tot de wereld. Daarboven zijn zetels bezet door de Arupa, die het toppunt van volmaaktheid bereikt hebben, en die door éene schrede verder in het Nirvâna zullen binnengaan. Na verloop van eenigen tijd daalde de toekomstige Buddha, toen bekend als Phralaong, na de gelukwenschen van de Nats ontvangen te hebben en eene vorstelijke kaste, die met zijne hooge roeping overeenstemde, voor zijne geboorte uitgekozen te hebben, op de aarde neder en op dat oogenblik hadden groote wonderen plaats; een stralend licht werd over tienduizend werelden verspreid; de blinden werden ziende, de stommen spraken, de lammen wandelden, de gebrekkigen stonden rechtop, gevangenen werden vrijgelaten; verfrisschende winden bliezen zachtkens over de aarde; verkoelende bronnen ontsprongen, en zachte regenbuien vielen neder; bloemen met de rijkste kleuren begonnen te bloeien; leliën vielen uit den hemel en verspreidden liefelijken geur; de zangen der Nats werden gehoord door de

verheugde ooren der menschen, en de uitgezochtste geuren werden door de lucht verspreid. Toen kwamen geesten uit hunne verhevene woonplaats om het paleis te bewaken waarin het kind geboren zou worden, en letsel af te weren van hem en zijne koninklijke moeder, wier ziel in volmaakte kalmte verkeerde. Daarna werd op den bepaalden tijd het kind geboren en stond terstond overeind voor de verbaasde menschen en geesten, terwijl het, al springende, zeide: »Dit is mijne laatste geboorte; er zal voor mij geen andere levenstoestand meer bestaan; ik ben het grootste van alle wezens." Bij zijne geboorte sprong de beroemde boom uit den grond, onder welks schaduw hij Buddha zou worden. »De Bo-boom is de »pippala" (Ficus religiosa) van Indië. Hij verschilt van den Banyan (F. Indica) doordien hij geene wortels schiet uit zijne takken. Zijne hartvormige bladeren met lange, fijne punten, zijn aan de takken verbonden met zulke dunne stelen, dat zij bij de grootste stilte altijd in beweging schijnen te zijn; en daarom gelooven de Buddhisten dat zij een bevenden eerbied betoonen, verbonden met de heilige tooneelen waarvan zij getuigen waren, even als de Syriërs van den eschdoorn gelooven, naar de overlevering dat het kruis van dat hout gemaakt werd, dat zijne bladeren beven door de herinnering aan de kruisiging van Christus." Onder de lieden die, op de tijding der geboorte van het wonderkind, verheugd aankwamen, wordt in de legende bijzonder melding gemaakt van een vroom oud man, waardoor wij

herinnerd worden aan Simeon, die, om zijne bijzondere heiligheid, de gave der profetie ontving. Ofschoon blijdschap zijne ziel vervulde over de groote toekomst die het kind wachtte, vulden zijne oogen zich met tranen omdat hij wist dat hij die niet beleven zou. Zeven dagen na de geboorte van Theidat, want zoo werd het kind genoemd, wegens den dienst welken hij aan de menschheid zou bewijzen, stierf zijn moeder en werd om hare deugden opgenomen in de woonplaats der Nats.

Bisschop Bigandet merkt op dat »men erkennen moet dat de menschwording van Phralaong in eene geheimzinnige duisternis is gehuld, die het denkbeeld van eene gewone geboorte buitensluit. De Cochin-Chinezen beweren in hunne godsdienstige legenden dat Buddha uit Mâyâ geboren werd, op eene wonderbare wijze, die geene overeenkomst heeft met iets dat volgens de wet der natuur geschiedt." De zuidelijke Buddhisten plaatsen het sterfjaar van den Buddha in 543 vóor C., de noordelijke zijn daaromtrent geheel niet eenstemmig. Prof. Kern heeft bewezen dat hij allerwaarschijnlijkst in 388 vóor C. gestorven is.

Noot J, bladzijde 144.

De heilige boeken van het Buddhisme.

Het Tripitaka of de heilige kanon der Buddhisten bestaat uit drie afdeelingen, het Vinaya-pitaka; het Sutta-pitaka; en het Abhidhamma-pitaka; terwijl de tweede

en derde pitakas »somtijds begrepen worden onder den algemeenen naam van Dhamma of wet." Pali, de heilige taal der Buddhisten, is een oud dialect, dat tot het Sanskrit der Veda's in dezelfde verhouding staat als het Italiaansch tot het Latijn, en eenmaal gesproken werd in dat gedeelte van Indië waar het Buddhisme ontstond. In hun geloof dat zij goddelijk is en de moeder van alle andere talen, maken de Buddhisten geene uitzondering op de meening van de belijders van sommige andere godsdiensten aangaande de taal van hunne heilige boeken. Het Tripitaka, dat bevonden werd ook in het Sanskrit te bestaan, is vertaald in de talen van de verschillende landen waar het Buddhisme werd verspreid; in het Tibetaansch, Mongoolsch, Chineesch, Burmeesch, enz., maar onze nauwkeurigste kennis er van zijn wij grootendeels verschuldigd aan de hulpmiddelen verschaft door het eiland Ceylon, waaronder twee zeer belangrijke werken gevonden worden, de Dipavansa, of geschiedenis van het Buddhisme op Ceylon, en de Mahavansa, eene geschiedenis van dat eiland van de oudste tijden af tot op de vierde eeuw na Christus.

De kanonieke boeken en hunne uitleggingen maken eene letterkundige verzameling uit wier uitgebreidheid ons verbijstert, daar de drie Pitakas alleen 592,000 stanzas bedragen en de Atthakathâ of uitleggingen er nog 361,550 bevatten. Volgens eene opgave door Spence Hardy aangehaald in zijne »Legends and Theories of the Buddhists," bevat de kanon 29,368,000 let-

ters (vijf of zesmaal meer dan de Bijbel bevat,) en Max Müller zegt ons dat »de Tibetaansche uitgave van den Buddhistischen kanon, die uit twee verzamelingen bestaat, den Kangur en den Tangur, 325 boekdeelen in folio telt, die elk in de Pekinsche uitgave vier à vijf pond wegen. Het Sutta-pitaka, dat de redenen van Buddha bevat, bestaat uit vijf afzonderlijke werken, waarvan het laatste is samengesteld uit vijftien boeken, waarvan het tweede de »Dhammapada," of »pad der deugd" is (zie bladz 148). Het meest algemeen bekende gedeelte van dit pitaka zijn de Sûtras of redenen betreffende zijne 550 geboorten, die heeten door Buddha zelf verhaald te zijn, en vervat zijn onder den titel »Pansiya-panasjâtaka-pota."

Noot K, bladzijde 161.

De heilige, of klassieke, boeken der Chinezen.

Bij het geven van een verslag der onder dezen naam begrepen boeken, zegt Dr. Legge ons dat die, welke nu in China erkend worden als het hoogste gezag te bezitten, begrepen zijn onder de benamingen van »De Vijf King" en »de Vier Shû." »De Vijf King" zijn de vijf kanonieke werken die de waarheden omtrent de verhevenste onderwerpen bevatten, verkondigd door de wijzen van China, en die door alle geslachten behooren te worden aangenomen. Het woord Shû beteekent eenvoudig »geschriften"

of »boeken." De Vijf King zijn de Yih, of »het Boek der Veranderingen;" de Shû, of »het Boek der Geschiedkundige gedenkschriften;" de Shî of »Het Boek der Gedichten;" de Li Ki, of »Opsomming der Plechtigheden" en de Ch'un Ts'ew of »Lente en Herfst," jaarboeken die zich uitstrekken van 721 tot 480 vóor C.

Confucius maakte eenige toevoegsels tot den Yih, redigeerde en veranderde den Shû en verzamelde de liederen van den Shi, maar »de Ch'un Ts'ew is de eenige der Vijf King die beschreven kan worden als zijn eigen werk."

De vier Boeken (Shû) zijn de Lün Yü, voornamelijk bestaande uit gezegden van Confucius; de Ta Hiö, of »Groot Onderricht," door Tsang-Sin, een leerling van Confucius; de Chung Yung of »Leer van het Midden" (eene volledige ontleding van deze drie werken wordt gevonden in het eerste deel van Legge's »Chinese Classics") en de Werken van Mencius, den vurigen bewonderaar van den »Meester." »Na den dood van Confucius was het voorbij met zijne uitnemende woorden; en toen zijne zeventig discipelen waren heengegaan, begon er geweld gepleegd te worden aan hunne beteekenis." Zoo spreekt de oude kroniek, waaruit wij verder vernemen dat de hovelingen, om het volk onwetend te houden, de keizers van de Ts'in dynastie overhaalden om de heilige boeken en de geschriften der wijsgeeren te verbranden en een groot aantal geleerden ter dood te brengen omdat

zij afschriften van de verboden boeken bewaard hadden. Maar toen de Keizers van de Han dynastie den troon bestegen, legden zij er zich op toe het groot verlies te herstellen en slaagden er met groote inspanning in de oude letterkunde terug te vinden, sedert welken tijd »de achtereenvolgende dynastieën de letterkundige gedenkstukken van het land als een voorwerp van hunne bijzondere zorg hebben beschouwd," en Dr. Legge is overtuigd dat het volkomen bewezen is, dat de klassieke boeken van China ten minste sedert de laatste eeuw vóor de Christelijke jaartelling in hoofdzaak bewaard zijn gebleven zoo als wij ze tegenwoordig kennen.

De enkele opsomming der heilige boeken, die het grootste gedeelte van deze Aanteekeningen beslaat, toont aan hoe onmogelijk het is in één menschenleven volledig bekend te worden reeds alleen met die godsdiensten der wereld, die uit boeken geleerd worden. En wanneer wij bedenken hoe moeielijk het is den aard der leerstellige verschillen te begrijpen die het Christendom in vele sekten verdeelen, en de kunstwoorden van de afzonderlijke gedeelten meester te worden, moeten wij ons niet verwonderen als het ons mislukt duidelijk de sprekende trekken te onderscheiden van godsdiensten bij het bestudeeren waarvan deze moeilijkheden duizendmaal vergroot worden. Maar wij kunnen stellig niet missen er één ding uit te leeren, namelijk: grooter liefderijkheid jegens allen.

REGISTER.

A.

Aanbidding der voorouders, 157.
Aanbidding van de slang, 30, 120.
Abou Ben Adhem, legende van, 215.
Abraham en Ismaël, Mohammedaansche legende van, 176.
Abraham en Zoroaster, 127.
Adam, Mohammedaansche legende over, 176.
Adam en Eva, 29.
Afrika, verspreiding van den Islâm in, 188.
Agni, god des vuurs, 109, 118, 120.
Agni, geboorte van en Vedasche lofzang aan, 119.
Ahriman, Perzische god der duisternis, 20, 29, 130, 132, 136.
Ahura Mazda, zie Ormazd.
Airyanem Vaêjô, het Perzisch Eden, 52.
Al-Ilah, Allâh, 168.
Alvader (Alfadir), 6, 23, 180.
Altaar, 68, 69.
Altaar van Agni, 118.
Altaar, offers van de Aryers op het, 71.
Ambrosia, 78.
Angra-Mainyus (Ahriman), 130.
Apollo en Python, mythe van, 82.
Arabieren, karakter der, 175.
Arabieren, beeldspraak der, 200.
Arabieren, vroegeren invloed der, in Europa, 189.
Âranyakas, 226, 230.
Arya, beteekenis van, 50.
Aryers, beschaving der, 56.
Aryers, tafel der talen van de, 62.
Aryers, mythen en tooververtellingen der, 73—128.
Aryers, godsdienst der, 66—73.
Aryers, stammen der, 49.
Aryers, scheiding der stammen van de, 99.
Aryers, bron onzer kennis van de, 58.
Asgard, verblijf der Noordsche goden, 23.
Açoka, koning, 144.
Assyrische legende van de schepping, enz. 216.
Atharva-Veda, 226, 228.
Atthakathâ, 241.
Avatârs van Vishnu, 123.
Avesta-Zend, zie Zend Avesta.
Asschepoester, oorsprong en verschillende verhalen van, 4, 90—92.

B.

Baäl, een Semietische god, 168.
Bab-il, 167.
Babylon, gevangenschap der Joden in, 135, 136.
Babylonische legende van de Schepping, 19.
Babylonische legende van den Zontvloed, 53.
Babylonische legende van den Toren van Babel, 54.
Baktrië, 64, 127.
Baker, Sir Samuël, aangehaald, 198.
Bel, een Semietische god, 168.
Bel, 20.
Berosus, 20,
Beschaving der Aryers, 56.
Beschaving der vóor-Arische geslachten, 47, 104.
Beth-el, 167.
Bhagavad-Gîtâ, 233.
Bijbel, wijze van onderzoek van den, 194.
Bijbel, oorsprong en ontwikkeling van den, 196, 201.
Bijbel, ingeving van den, 198.
Bo-boom, 239.
Boom, heilige, der Buddhisten, 142, 150, 239.
Brahmă. 21, 120.
Brahmă, schepping van hemel en aarde door, 22.
Brahmà, 121.
Brahmâ-Veda, 226, 228.
Brahmaan, Buddha en de, 146.
Brâhmanas, 109.
Brahmanen, opkomst der, 121.
Brahmanen, dwingelandij der, 121.
Brahmanisme, zie Hinduïsme.
Brug der zielen, 132.
Brittannië, onder de zee bedolven, 37.
Broeder, beteekenis van, 57.
Buddha, levensschets van, 139-144.
Buddha als negende nederdaling van Vishnu, 123.
Buddha, voornaamste leerstellingen onderwezen door, 150.
Buddha, legenden aangaande de geboorte van, 139.
Buddha, verhalen betreffende, 145.
Buddha, onderwijs van, 146.
Buddha's dood, tijd van, 240.
Buddha's vier wegen naar het Nirvâna, 150.
Buddha's tien geboden, 152.
Buddhisme, landen der belijders van het, 149.
Buddhisme en de Roomsche kerk, gelijkenis tusschen, 154.
Buddhisme, een staatsgodsdienst in China, 157.
Buddhisme, opkomst en verval van het, in Indië, 149.
Buddhisme, oorzaak van de uitbreiding van het, 150.
Buddhistische conciliën, 144.
Buddhistische fabels, zie Jâtaka.
Buddhistische vormen van aanbidding, 153.
Buddhistische legenden omtrent het verledene, 27.

Buddhistische heilige schriften, 144.

C.

Çâkya Muni (Buddha), 139.
Ceylon, Buddhistische overblijfselen en letterkunde op, 150.
Chaldeeuwsche en Joodsche legenden, betrekking tusschen, 216.
Chaldeeuwsche legenden, zie Babylonische legenden.
China, godsdiensten van, 156, enz.
China, heilige boeken van, 161.
Chineezen, taal der, 62.
Chineezen, gewoonten en gebruiken der, 156.
Chineezen, eerbied voor de wetenschap bij de, 157.
Chineezen, aanbidding der voorouders, 157.
Christus, eerbied der Muzelmannen voor, 178.
Christelijken godsdienst, verhouding van den, tot andere godsdiensten, 209.
Christenen in Arabië, 177.
Çiva, een van de drie groote goden, 122.
Çiva beschreven, 124.
Çiva, aanbidding van, 233.
Cyrus, 134.
Confucius, levensschets van, 159—161.
Confucius, onderwijs van 162-164.
Conciliën, Buddhistische, 144.
Çûdra's, 121.
Çruti, 109.

D.

Daeva's (booze geesten), 52,129.
»Dag," beteekenis van, in Genesis, 17.
Dageraad als bron van mythen, 80.
Deodand, 221.
Deus, hetzelfde als Dyaus, Zeus, enz. 68.
Deva (hemelsch), 68.
Dinsdag, oorsprong van den naam, 68.
Dhammapada, 148.
»Div", een vorm van dyu, 67.
Dochter, beteekenis van, 57.
Drieëenheid, Hindusche, 122.
Duivel, de, 30, 82, 136.
Duivel, verzoeking van Buddha door den, 142.
Dyaus, voornaamste Arische god, 67.
Dyaus vervangen door Indra, 111.
Dyaus, hetzelfde als Zeus, enz. 68.
Dyaus pitar, hetzelfde als Jupiter, 69.

E.

Edda, beteekenis van, 23.
Eden, hof van, 13.
Eden, Perzische hof van, 52.

Egypte, godsdienst van het oude, 204.
Egyptische legende omtrent de schepping, 20.
Ei, meening dat hemel en aarde gemaakt zyn van een, 21.
El, algemeene Semietische naam voor God, 167.
Elfen, 74.
Engelen, geloof der Buddhisten aan,
Engelen, geloof der Mohammedanen aan, 179.
Engelen, geloof der Perzen aan, 129.
»Erìn", wellicht verwant aan »Arisch", 50.
Eskimo's, 44.
Europa, veranderingen in het klimaat en de oppervlakte van, 38, 39.
Europa, tijd van het verblijf der menschen in, 40, 42, 44.
Europa, oudste rassen in, 44-46.
Europa, verhuizing der Aryërs naar, 101.
Ezel in de leeuwenhuid. 97.

F.

Finnen, taal der, 62.
Finnen, begrippen der, omtrent hemel en aarde, 21.
Fo, de Chineesche naam van Buddha, 158.
Freya, vrouw, 179.

G.

Ganges, rivier de, 124.
Gâthâs, 130.
Gautama Buddha, 139.
Gebed, 69.
Gebed tot Varuna, een god der Veda's, 115—117.
Gebed, de Koran over het, 180.
Geboden, tien, van Buddha, 152.
Geboorte van Buddha, legenden betreffende de, 237.
Geboorteplaats, vermeende, der menschen, 35.
Geesten, aanbidding der gestorvene, 30, 158,
Gellert, mythe van den hond, 75, 89.
Genesis, legende der schepping in, 12—14.
Genesis, schepping van den mensch in, 31—33.
Genesis, beteekenis van „dag" in, 17.
Gericht bij ordalie, 58.
Gericht over dieren en levenlooze voorwerpen als schuldigen, 220—222.
Getallen, heilige, 18.
Goden, Arische. 67—69.
Goden, Semietische, 201—202.
Goden uit den Veda, 109.
Godsdienst der oude Egyptenaars, 204.
Godsdienst der oude Grieken, 205.
Godsdienst der oude Romeinen, 206.
Godsdienst der oude Teutonen, 207.
Godsdienst der Buddhisten, 138, enz.

Godsdienst der Hindu's, 106.
Godsdienst der Mohammedanen, 170.
Godsdienst der Pârsîs, 127.
Godsdienst, betrekking van den christelijken, tot andere godsdiensten, 208—210.
Godsdiensten van China, 156.
Godsvereering, Buddhistische vormen van, 153.
Godsvereering, Perzische vormen van, 133.
Griekenland, godsdienst van het oude, 205.
Grieksche taal, 63.
Grieksche legende der schepping, 24.
Grieksche legende van den eersten mensch, 28.
Grieksche mythen, beteekenis der, 78, 79, 85—86.
Grimm, wet van, 61.
Grotten, ontdekking van steenen gereedschappen in, 39.

H.

Hebreeuwsche taal, bron der, 168.
Heilige boeken der Brahmanen, 108.
Heilige boeken der Buddhisten, 144.
Heilige boeken der Chineezen, 161.
Heilige boeken der Mohammedanen, 189.
Heilige boeken der Pârsîs, 128.
Heilige boeken der Scandinaviërs, 23.
Heilige boeken, geloof aan de ingeving der, 195.
Heilige getallen, 18.
Heilige steen van den Kaabah, 173, 176, 179.
Heilige boom der Buddhisten, 142, 150.
Hel, Hela, godin, 179.
Heldendichten der Arische volken voortgekomen uit mythen, 97.
Herkules en Cacus, mythe van, 82.
Hesiodus, 24.
Hindûsche legende van de schepping, 21.
Hindusche legende van den Zontvloed, 229.
Hindûsche lijkzang. 119.
Hindûsche Drieëenheid, 109, 122.
Hinduïsme, oud en nieuw, 136, enz.
Hinduïsme, tegenwoordige toestand van het, 124.
Hindûs, oud gebed der, 113.
Hindûs, geloof der, aan een toekomstig leven, 118.
Hira, Berg, 175, 190.
Homa-offer, 133.
Hongaarsche taal, 62.
Huis van Adriaan, 98.
Huiselijk leven der Aryers, 57.

I.

Il, Ilu, een Semietische god, 53, 167.
Ilah, 167.
Indië, rassen in, 104.

Indo-Germaansch, zie Arisch.
Indra, mythe van, 82, 85.
Indra, Vedasche god des hemels, 109, 111, 120, 129.
Indra, geboorte van, 111.
Indra, lofzang aan, 112.
Ingeving van den bijbel, 195.
Ingeving, beteekenis der, 202.
Ingeving, stellingen omtrent de, 198.
Instellingen van Manu, 21, 58.
Ismaël, Arabische legende van, 180.
»Islâm", beteekenis van, 170.
Islâm, leerstellingen van den, 178, 182, 187.
Islâm, verspreiding van den, 186, 187, 188.
Islâm, oorlogen van den, 186, 189.

J.

Jaggernaut, 125.
Jah, Jahveh (Jehova), 168.
Jainas, Hindusche secte der, 125
Játaka, Buddhistische fabelen, 96, 237.
Joodsche geschiedenis, belangrijkheid der, 168.
Joodsche legende van de schepping, 12—14.
Joodsche legenden van den mensch, 31—33.
Joodsche legende van Adam en Eva, 29.
Joodsche legenden, betrekking der, tot andere legenden, 16, 136.
Joodschen Sabbath, oorsprong van den, 18.
Joodschen godsdienst, invloed van den, op den Islám, 179,
Joden, ballingschap der, in Babylon, 134.
Joden, Mohammed's voorstellen aan de, 185.
Joden, vestiging der, in Arabië, 177.
Jovis, hetzelfde als Dyaus, enz. 68.
Jupiter, 69.

K.

Kaabah, heilige steen van den, 173, 176, 179.
Kâlî, Hindusche godin, 124.
Kalksteenen grotten, 40.
Kansa, Hindusche koning der demonen, 123.
Kapilavistu, 139.
Kaste, 121, 152.
Kent, grot van, aanslibbingen in de, 40.
Kent, grot van, waarschijnlijke ouderdom der, 42, 43.
Kent, opschriften in de grot van, 41.
Kiblah, 185.
Kinderleven, als opheldering van het ontstaan van mythen, 79.
»King," heilige boeken der Chineezen, 161.
Kingsley, Charles, aangehaald, 100.
Korân, inhoud van den, 189, 190.
Korân, aanhalingen uit den, 180, 181, 191—193.

Koreish, Arabische stam der, 173.
Krishna, Vishnu's avatâr als, 123.
Krishna, aanbidding van, 125.
Kronos, mythe van, 77.
Kruipend gedierte, afkeer der Pârsîs van, 130.
K'ung-Fu-Tse, zie Confucius, 158.

L.

Lama, zie Llama.
Lao-tse, 158.
Latijnsche taal, 64.
Legende der schepping, Babylonische, 19, 216.
Legende der schepping, Egyptische, 20.
Legende der schepping, Griekse, 24.
Legende der schepping, Hindusche, 22.
Legende der schepping, Joodsche, 12—14.
Legende der schepping, Perzische, 20.
Legende der schepping, Scandinavische, 22.
Legenden van de geboorte van Buddha, 237.
Legende van de schepping van den mensch, 31.
Legenden van den Vloed, 52, 53, 232.
Legenden van den gelukstaat van den mensch, 27, 29, 51.
Legenden van Mohammed, 171.
Legenden van den Toren van Babel, 54.
Legenden, betrekking tusschen Joodsche en Chaldeeuwsche, 216.
Letto-slaven, 49.
Letto-Slavisch, 63.
Levenlooze dingen, schuld van, 220.
Licht en duisternis, mythe van, 84.
Liefde, Mohammed's rede over de, 181.
Lijk, vrees der Pârsis voor een, 134.
Llama, de groote, 155.

M.

Maan, voor levend gehouden, 66.
Maan, meening der Grieken omtrent de grootte der, 10.
Mahâbhârata, 226, 232.
Mantras of lofzangen, 226.
Manu, wetten of instellingen van, 21, 58, 226, 229.
Maruts, Vedische stormgoden, 109, 111.
Mazda, zie Ahura-Mazda.
Medina, graf van Christus bewaard te, 178.
Melech, een Semietische god, 168.
Melkweg, 10.
Mekka, 173, 183, 189.
Mekka, oorsprong van, 180.
Mencius, 244.
»Mensch", beteekenis van, 31.
Mensch, vroegtijdig bestaan van den, in Europa, 40, 43-46.

Mensch, verschil tusschen, en dier, 32, 36.
Mensch, legenden der schepping van den, 20, 23, 31—33, 34.
Mensch, onderstelde geboorteplaats van den, 35, 223.
Mensch, gelukstaat van den, legenden omtrent den, 27—29, 51.
Mensch, ontwikkeling van den, 212.
Menschengeslachten, de eerste in Europa, 43.
Messias, de Perzische, 132.
Mitra, Vedische zonnegod, 90, 109.
»Moeder", beteekenis van, 57.
Moeder, de aarde toegesproals, 67.
Mohammed. levensschets van, 173.
Mohammed, onderwijs van, 178 182.
Mohammedanisme, zie Islâm.
Moloch, een Semietische god, 168.
Mongoolsch ras, 47, 150.
Mongoolsche legende van de eerste menschen, 27.
Monniken, Buddhistische, 154, 155.
Muir, Dr., aangehaald, 227.
Müller, Max, aangehaald, 81. 115, 135, 234.
»Muslim", beteekenis van, 170.
Mythe, oorsprong van den, 78—82.
Mythe van den strijd tusschen licht en duisternis, 82.
Mythen, Arische, 73—98.
Mythen, Semietische, 98, 217.
Mythen, gemeenschappelijke oorsprong van sommige, 75, 82.
Mythen omtrent een gelukkig verleden, 27—29.

N.

Nats, Buddhistisch verblijf der, 237.
Natuur, verpersoonlijking der, 67, 68.
Natuur van den mensch godsdienstig, 212.
Natuurmythen, 78—80.
Natuuraanbidding der Aryers, 66—69.
Nirvâna, 151, 238.
Noormannen, denkbeelden der, over den dood, 24.

O.

Odin als Alfadir (Alvader), 23, 180.
Odin, Valfadir (verkiezende Vader), 23, 207.
Oedipus, mythe van, 77.
Offer, oorsprong van de plechtigheid van het, 69.
Offer bij de Aryers, 71.
Om, zinnebeeld der Hindusche Drieëenheid, 122.
Ontwikkeling van de hoogere natuur van den mensch, 212.
Ordalie, gericht bij, 58.
Oordeel, dag van het, 58.

Oorlogen van Mohammed, 186.
Oorsprong der mythen, 78—83, 86.
Oorsprong van het offer, 69.
Oostersche Aryers, 103, 118.
Opschriften in de grot van Kent, 41.
Openbaring in boeken, 108, 194.
Opstanding, 133, 187.
Ormazd, Perzische god des lichts, 20, 29, 51, 128, 129, 236.
Os en koeien, mythische, 84.
Os en koeien, aanbidding van, 124.
Oude vrouw en het varken, de, 98.
Ouderdom, waarschijnlijke, van de aanslibbingen in de grot van Kent, 42
Ouderdom, waarschijnlijke, van de lofzangen van den Veda, 229.
Oudheid van den mensch in Europa, 40, 43, 44.
Overlevering, 109.

P.

Paard, offer van het, 72.
Pâli, de taal, 241.
Pârsîs, 20, 126, 234.
Pârsîs, geloof der, aan een toekomstig leven, 132, 134.
Pârsîs, zoogenaamde vuuraanbidders, 133.
Pârsîs, legende der, omtrent een gelukkig verleden, 24.
Perzië, vroegere belangrijkheid van, 134.
Perzische legende der schepping, 20.
Perzische legende van de eerste menschen, 29.
Pitaka, zie Tripitaka.
Polynesiërs, denkbeeld der, over vreemdeingen, 12.
Prithivî, god der aarde in de Veda's, 109, 111.
Prometheus, mythe van, 28.
Psychè en Cupido, mythe van, 92.
Punchkin, Hindusche tooververtelling van, 94.
Purânas, 227, 233.

R.

Râma, 231.
Râmâyana, 226, 230.
Rassen, eerste, van menschen in Europa, 43, 45.
Reintje de Vos, 97.
Reus die geen hart in zijn lichaam had, 94.
Rhodopê, mythe van, 91.
Rig-Veda, 68, 108, 226.
Rig-Veda, inhoud van den, 227.
Rig-Veda, goden aangeroepen in den, 109.
Rishis, dichters der Veda's, 108.
Roomsch Katholicisme en Buddhisme, gelijkenis tusschen het, 154.
Rome, godsdienst van het oude, 206.

S.

Sabbath, oorsprong van den, 18.
Sabbath, Mohammedaansche, 185.
Sâma-Veda, 226, 228.
Sanhitâ of verzameling, 227.
Sanskrit, taal, 63.
Sanskrit der Veda's, waarde van het, 78.
Satan, zie duivel.
Scandinavische legende van de schepping, 22.
Scandinaviërs, godsdienst der, 23, 207.
Scandinaviërs, offer van het paard bij de, 72.
Schemering, vrouw, 81.
Schepping, legende der, in Genesis, 12—14.
Schepping, Babylonische legende der, 19, 216.
Schepping, Egyptische legende der, 20.
Schepping, Grieksche legende der, 24.
Schepping, Hindûsche legende der, 21.
Schepping, Perzische legende der, 20.
Schepping, Scandinavische legende der, 22.
Schepping van den mensch, 20, 23, 24, 31, 33, 34.
Schoonheid en het beest, verschillende verhalen van de, 92 - 96.
Semietisch, beteekenis van, 166.
Semietische talen, 62.
Semietische volken, 166.
Semietische mythologie, 217.
Semietisch ras, goden van het, 167.
Shû, Chineesche klassieken, 162, 242.
Siddartha (Buddha), 139.
Sigurd en Fafnir, mythe van, 82.
Sikhs, 125.
Slang, aanbidding der, 30, 120.
»Smriti", beteekenis van, 109.
Soma, offer van het, 71, 73, 112, 119, 133, 228.
Soma, als god, 71, 109, 112.
Sosiosh, de Perzische Messias, 132.
Stalagmiet, vloeren der grotten van, vorming der, 40.
Steen, heilige, van den Kaabah, 173, 176, 180.
Steenen kringen, 105.
Steenen gereedschappen en wapenen, 35, 40, 43, 211.
Sûrahs van den Korân, 190, enz.
Sûrya, 109.
Sûtras, 226, 229.

T.

Taal, waarde der, tot opsporing van het ras, 58—62, 103.
Taal, trappen van ontwikkeling der, 62.
Talen, Arische, 62.
Talen, Arische woorden gemeen aan de, 65.

Talen, Semietische, 166.
Tantalus, mythe van, 77.
Tantras, 226, 233.
Taoïsme, 158.
Tartarus, 24.
Tataarsche stammen, 47.
Tell, Willem, legende van, 75, 88.
Tempels, oorsprong der, 70.
Tempels, gemis van, bij de Aryers, 120.
Tempels, gemis van, bij de volgelingen van Zoroaster, 133.
Teutonische talen, 63.
Teutonische godsdienst, 207.
Tibetaansche legende van de eerste menschen, 27.
Tibetaansche kloosters, 155.
Tien geboden van Buddha, 152.
Tiu, hetzelfde als Dyaus, Deus, enz, 68.
Toren van Babel, legende van, 54, 219.
»Toren van Stilzwijgendheid" der Parsîs, 134.
»Trimûrti," beteekenis van, 122.
Tripitaka, 144, 240.
Tylor, Dr. E. B. aangehaald, 221, 224.

U.

Upanishads, 226, 230.
Uranus, 24.
Ushas, godin van den dageraad, 109.
Ushas, lofzang aan, 113.

V.

Vader, beteekenis van, 57.
Vach, Vedasche godin der spraak, 72.
Valfadir (Verkiezende Vader), 23.
Varuna, Vedasche god, 109, 114.
Varuna, lofzangen en gebeden aan, 115—117.
Vâsishtha, een dichter der Veda's, 114.
»Veda", beteekenis van, 108.
Vedângas, 230.
Veda's, 11, 63, 68, 72, 78, 84, 86, 90, 108, 117, 121, 123, 138, 203, 226.
Veda's, goden aangeroepen in de, 109.
Veda's, aard en waarde der, 107, 226.
Veda's, woorden der, geteld, 108.
Veda's, godsdienst der, 118, 120.
Veranderingen op de oppervlakte der aarde, 38.
Verbranden van lijken, 118.
Verbranden der overblijfselen van Buddha, 143.
Verpersoonlijking der natuur, 68.
Verzoeking van Buddha, 142.
Vier wegen naar het Nirvâna, 151, 238.
Vishnu, vleeschwording van, **123, 231.**
Vishnu, zonnegod der Veda's, 109.

Vishnu, één van de drie groote Hïndusche Goden, 122.
Vleeschwording van Buddha, 238.
Vleeschwording van Vishnu, 123, 231.
Vloed, legenden van een, 53, 54, 219, 232.
Voorouders, offers aan de geesten der, 118.
Voorouders, aanbidding der, 157.
Vritra, de draak, 82, 84, 111, 130.
Vrouw, Mohammed's eerste, 174, 183.
Vuur, aanbidding van het, 109, 133.
Vuur, god van het, Agni, 109.
Vuur, lofzang aan het, 110.

W.

Walhalla (verblijf der Uitverkorenen), 23, 207.
Week, oorsprong der, 18.
Wet van Grimm, 61.
»Wiel der wet," 143.
Wilden, natuur-mythen onder de, 78.
Woorden, gemeenschappelijke, der Arysche talen, lijst van, 65.
Wortels der taal, 62.

Y.

Yajur-Veda, 226, 228.
Yama en Yamî, het eerste menschenpaar, 118, 125.
Yima, koning, 27, 118.
Ymir, de ijsreus, 22.
IJsreuzen, 22.
IJstijdperk, 38, 44.

Z.

Zarathustra, zie Zoroaster.
Zemzem, de bron, 180.
Zend (zoogenaamde) taal, 63.
Zend-Avesta, 20, 51, 63, 128, 130.
Zend-Avesta, inhoud van het, 234, 235.
Zeus-pater, hetzelfde als Jupiter, 69.
Zeus, 28.
Zeus, hetzelfde als Dyaus, 68.
Zeven, keus van, als heilig getal, 18.
Zeven, legenden verbonden aan, 18.
»Ziel", beteekenis van, 31.
Zielverhuizing, 120, 237.
Zon, mythe van de, 80, 84, 86.
Zon, als levend beschouwd, 66.
Zonnegoden in den Veda, 109.
Zontvloed, zie vloed.
Zoroaster, 104, 111, 127, 234.
Zoroaster, leer van, 103, 127, 137.
»Zuster", beteekenis van, 57.
Zwarte steen, de, 173, 176, 179.

Internationale Bibliotheek.

In deze Serie verscheen:

1. EDW. BELLAMY. In het jaar 2000. 2e druk. . *f* 0.75
2. EDWARD CLODD. De Kindsheid der godsdiensten. „ 0.60
3. ERNEST GILON. De strijd om welvaart. . . . „ 0.90
4. SOCIALISME. Deel I. Grondslagen. . . . . „ 0.75
5. „ „ II. Regeling. Vooruitzichten . „ 0.50
6. HENRY GEORGE. Het vraagstuk van den arbeid 2e druk. Vermeerderd met de vertaling van de Encycliek (Rerum Novarum) van Paus Leo XIII „ 0.90
7. PAUL GÖHRE. Drie maanden fabrieksarbeider . „ 0.75
8. Rev. en Mrs. BARNETT. Uitvoerbaar socialisme . „ 1.—
9. LEO TOLSTOÏ. Het Koninkrijk Gods is binnen in U. 2e Goedkoope Uitgave . . . . . „ 0.45
10. R. BLATCHFORD. Het heden en de toekomst. „ 1.25
11. WILLIAM BOOTH. In Engeland's donkerste wildernissen en de weg ter ontkoming . . . . „ 1.25
12. A. BEBEL. De Vrouw en het socialisme . . . . „ 1.90
13. WILLIAM MORRIS. Nieuws uit Nergensoord of een tijd van rust . . . . . „ 1.25
14. HERBERT SPENCER. Recht. . . . . „ 2.75
15. JOHN STUART MILL. De Slavernij der vrouw . „ 1.—
16. EMILE DE LAVELEYE. Het eigendom en zijne oorspronkelijke vormen . . . . . „ 1.—
17. KARL MARX. Het Kapitaal. Hoofdst. I—IX. . „ 2.25
18. KARL KAUTSKY. [illegible] 0

201256_009
clod002kind01
De kindsheid der godsdiensten

[illegible] 5
[illegible] 5
[illegible] 5
[illegible] 0
[illegible] 0
[illegible] „ 0.90
26. PRINS KROPOTKIN. Landbouw en Industrie. . „ 1.25
27. THOMAS MORUS. Utopia. . . . . „ 0.90